

Doživljaj tijela, seksualnost i kvaliteta partnerskog odnosa u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo

---

Kukulj, Staša

Doctoral thesis / Disertacija

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

<https://doi.org/10.17234/diss.2021.8231>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:053585>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-02**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Staša Kukulj

**DOŽIVLJAJ TIJELA, SEKSUALNOST I
KVALITETA PARTNERSKOG ODNOSA U
RAZLIČITIM FAZAMA TRANZICIJE U
RODITELJSTVO**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2021.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Staša Kukulj

**DOŽIVLJAJ TIJELA, SEKSUALNOST I
KVALITETA PARTNERSKOG ODNOSA U
RAZLIČITIM FAZAMA TRANZICIJE U
RODITELJSTVO**

DOKTORSKI RAD

Mentor: prof.dr.sc. Gordana Keresteš

Zagreb, 2021.

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Staša Kukulj

**BODY IMAGE, SEXUALITY AND
RELATIONSHIP QUALITY IN DIFFERENT
PHASES OF TRANSITION TO
PARENTHOOD**

DOCTORAL THESIS

Supervisor: prof.dr.sc. Gordana Keresteš

INFORMACIJE O MENTORICI

Gordana Keresteš je redovita profesorica razvojne psihologije u trajnom zvanju na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Nositeljica je više kolegija iz razvojne psihologije na preddiplomskom, diplomskom i doktorskom studiju psihologije. Uz njezino mentorstvo obranjeno je šezdesetak diplomskih radova, tri magistarska specijalistička rada i pet doktorskih disertacija. Istraživački interesi usmjereni su joj na odnose između roditelja i djece, odrednice roditeljskog ponašanja, kontekstualne čimbenike razvoja i razvoj vještina čitanja i pisanja. Suradivala je s Odsjekom za psihologiju Sveučilišta u Goteborgu, Švedska, gdje je bila na više kraćih istraživačkih boravaka. Objavila je nekoliko knjiga te šezdesetak znanstvenih i stručnih radova u domaćim i međunarodnim znanstvenim časopisima (npr. *Anthrozoos*; *Computers in Human Development*; *Croatian Journal of Education*; *Croatian Medical Journal*; *Current Psychology*; *Društvena istraživanja*; *European Journal of Personality*; *International Journal of Behavioral Development*; *Journal of Child and Family Studies*; *Journal of Early Adolescence*; *Journal of Happiness Studies*; *Journal of Social and Personal Relationships*; *Psihologijske teme*; *Reading and Writing*; *Scandinavian Journal of Psychology*; *Sexuality and Culture*; *Suvremena psihologija*; *Technology, Knowledge and Learning*). Bila je zamjenica pročelnika Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (2004-05), zamjenica voditeljice dokorskog studija psihologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (2006-07), predstojnica Katedre za razvojnu psihologiju Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (u više mandata), tajnica Hrvatskog psihološkog društva (1991-92.) i članica Vijeća za djecu Republike Hrvatske (u više mandata). Trenutačno je predstojnica Katedre za razvojnu psihologiju Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, zamjenica predsjednice Nacionalnog etičkog povjerenstva za istraživanja s djecom, članica Vijeća za djecu Republike Hrvatske, članica Upravnog odbora Hrvatske udruge za ranu intervenciju u djetinjstvu (HURID), članica Savjeta znanstvenog časopisa *Klinička psihologija* i članica Povjerenstva za provedbu istraživanja za Nacionalnu strategiju poticanja čitanja za razdoblje od 2017. do 2022. Članica je više strukovnih udruga (Hrvatskog psihološkog društva, Hrvatske psihološke komore, *European Society for Developmental Psychology*, *European Literacy Network*, *European Network for Social and Emotional Competence*, *European Family Support Network*, *International Society on Early Intervention*).

ZAHVALE

Mnogi posebni ljudi pomogli su mi da privedem studij kraju i napišem ovu disertaciju.

Moja mentorica, prof.dr.sc. Gordana Keresteš, bila mi je stručna i ljudska podrška na svakom koraku ovog dugog puta. Dijelila je sa mnom sve moje brige, dileme i nesigurnosti i pomagala mi da pronađem najbolje rješenje. Prof.dr.sc. Tea Pavin Ivanec i doc.dr.sc. Irma Brković pratile su napretke u izradi disertacije i poticale me konstruktivnim uvidima i prijedlozima.

Zahvaljujem se svim prijateljima, kolegama i liječnicima koji su mi pomogli u prikupljanju podataka. Prof.dr.sc. Milivoj Jovančević i dr. Đurđa Žigmundovac Klaić posebno su se potrudili pronaći velik broj sudionika u svojim ordinacijama. Bez njih postupak prikupljanja podataka vjerojatno još uvijek ne bi bio gotov!

Matej, Sara i Matko su moj smisao u svemu i svugdje!

Najveću zaslugu za sve uspjehe u mom životu imaju moji roditelji. Uvijek i u svemu su moj vjetar u leđa i sigurnosna mreža. Zahvaljujući njihovom trudu i bezrezervnoj podršci svake vrste paralelno sam dva puta postala mama i napisala ovu disertaciju. Hvala Mama i Tata!

SAŽETAK

Ključne riječi: tranzicija u roditeljstvo, priprema za roditeljstvo, tjelesno samopoimanje, seksualno samopoimanje, seksualno zadovoljstvo, kvaliteta partnerskog odnosa, zadovoljstvo vezom

Tranzicija u roditeljstvo je jedno od najizazovnijih razdoblja tijekom ranih faza partnerstva. Ciljevi ove disertacije su istražiti razlike u tjelesnom samopoimanju, seksualnom samopoimanju i zadovoljstvu te kvaliteti partnerskog odnosa u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo i utvrditi doprinose tjelesnog samopoimanja, seksualnosti i kvalitete partnerskog odnosa ukupnom zadovoljstvu vezom u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo. U istraživanju su sudjelovali žene i muškarci bez djece, oni koji očekuju prvo dijete te roditelji šestomjesečne i jednogodišnje djece. Roditelji djece od šest i 12 mjeseci su se procijenili pripremljenijima za roditeljstvo od parova bez djece, dok su u svim skupinama zabilježene podjednake razine tjelesnog i seksualnog samopoimanja i zadovoljstva, ljubavi, percipirane pravednosti u braku i ukupnog zadovoljstva vezom. Žene su iskazale nižu pripremljenost za roditeljstvo, niže razine tjelesnog samopoimanja, seksualnog i ukupnog zadovoljstva vezom te podjednake razine seksualnog samopoimanja i percipirane pravednosti u braku u odnosu na muškarce. Pokazatelji individualnog i partnerskog funkcioniranja uspješno su predvidjeli ukupno zadovoljstvo vezom u svim fazama tranzicije u roditeljstvo. U svim skupinama najveću važnost za ukupno zadovoljstvo vezom imala je imala ljubav, što govori o najvećoj važnosti emocionalnog aspekta odnosa među partnerima za ukupno zadovoljstvo vezom.

SUMMARY

Although the transition to parenthood is generally defined as the period from pregnancy to several months after birth, it can also be differently defined due to other important changes that involve much more than the birth of the child. The transition to parenthood is one of the most challenging times during the early stages of a partnership. Starting with the first study in this area, in which 83% of couples witnessed an “extensive” or “serious” crises in which they found themselves adjusting to major life changes in that period of life (LeMasters, 1957, cited in Kluwer, 2010), many researchers found a decline in marital quality and satisfaction after the birth of the first child (e.g., Ahlborg, 2004; Belsky & Rovine, 1990; Cowan & Cowan, 1995; Čudina-Obradović & Obradović, 2006; Twenge et al., 2003).

Although there are many forms of support for parents in their transition to parenthood, most women, over 85% of them, still feel unprepared for this change (Renkert & Nutbeam, 2001) and are very often overwhelmed by the new role (Nelson, 2003). In most studies, researchers found a sharp decline in relationship satisfaction after the birth of the first child (Doss et al., 2009; Kluwer & Johnson, 2007; Lawrence et al., 2008; MacDermid et al., 1990; Shapiro et al., 2000). Notably, Twenge et al. (2003) analyzed 97 published studies and unpublished dissertations in the meta-analysis that included both longitudinal and cross-sectional research designs. Their results confirmed that parents reported significantly lower marital satisfaction than childless couples, but also showed that the magnitude of these effects is small. Women reported lower marital satisfaction than men, with the magnitude of the effect for gender differences being significantly greater than the magnitude of the effect for differences between those who become parents and those who have not. Men rate relationship satisfaction higher than women in other periods of life too (Devine & Forehand, 1996). In the transition to parenthood, women report a stronger, earlier, and faster decline in relationship satisfaction in comparison to their partners (Grote & Clark, 2001; Twenge et al., 2003). Women report a decline in relationship satisfaction as early as the first months after childbirth, while men confirm a more gradual decline in relationship satisfaction only six months later (Feeney et al., 2001). One of the explanations for gender differences in relationship satisfaction are gender roles. With the birth of a child, there is a clearer differentiation of gender roles in which the stereotypical division into female and male responsibilities becomes more prominent in the direction of women taking over most household chores (Grote & Clark, 2002; Kluwer & Mikkula, 2002). The increased workload is not the cause of the problem per se. Unfulfilled

woman's expectations of a more equitable division of labor after childbirth is often the cause of women dissatisfaction (Kluwer & Mikula, 2002; Van Egeren, 2004).

Body image is the way that an individual experiences his/her body. Nezelek (1999) emphasizes that body image consists not only of the perception of body appearance, but also includes a component of attraction as well as a sexual dimension. Body dissatisfaction is very common in women (Frederick et al., 2007), so much so that it has become practically "normal" in Western societies (Furnham & Greaves, 1994; Striegel-Moore, 1995). Research has shown that women with a more positive image of their own body show higher levels of sexual desire and pleasure. They have more frequent and better sexual intercourse, lower levels of sexual anxiety, avoidance and dysfunction, and higher levels of sexual adjustment (Hoyt & Kogan, 2002; Pujols et al., 2010; Seal et al., 2009; Wiederman & Hurst, 1998).

Pregnant women and young mothers generally witness a significant deterioration in body image due to physical changes occurring in pregnancy and the postpartum period (von Snyder, 1999; Mickelson & Joseph, 2012). Some research suggests unchanged satisfaction with the body during pregnancy but also its decline after childbirth (Pauls et al., 2008). Longitudinal monitoring of the group of women who became mothers and those who did not revealed a decrease in the self-assessment of maternal attractiveness between pre- and post-pregnancy periods, while growth in the assessment of self-attractiveness in the same period was present in the group of women without children (Cast, 2013).

Documented weight increase in males during their partner's pregnancy is 6.3 kilograms on average (Belkin, 2009). In contrast to women, new fathers experience an increase in their sense of attractiveness after the birth of their child, which is explained by strengthening of sense of masculinity and income increase which often comes with an increased family. This can lead to more positive assessments of physical attractiveness (Cast, 2013). Female body satisfaction has been shown to be significantly associated with sexuality in pregnancy (Nehzad & Goodarzi, 2011). In rare studies that included variables of both interpersonal and intrapersonal functioning, it has been found that sexual satisfaction of women during pregnancy is more defined by the characteristics of a partnership than by their body satisfaction (e.g., Nakić Radoš., Soljačić Vraneš & Šunjić, 2014).

Sexuality is both a very important domain of close relationships and a relevant factor in emotional and physical health (Bridges et al., 2004). Moreover, women and men emphasise sexual pleasure as one of the most important factors of couple well-being (Trudel, 2002).

During the transition to parenthood, couples report a decline in the importance of sexuality in the postnatal period, as well as a decline in satisfaction with current sex life (DeJucibus & McCabe, 2002). In general, women report declines of various aspects of sexual functioning such as sexual desire (Bogren, 1991; DeJucibus & McCabe, 2002; Sagiv-Reis et al., 2012), sexual activity (Al Bustan et al., 1995; Bartellas et al., 2000; Nakić Radoš et al., 2014), sexual enjoyment (Sagiv-Reis et al., 2012), and sexual pleasure (Serati et al., 2010) during pregnancy. Decreased sexual functioning is also present during the first few months after the birth of a child (De Jucibus & McCabe, 2002; Serati et al., 2010; vonSnydow, 1999), while the quality of sexual relations is an important factor in overall life satisfaction of spouses after birth of a child (Ahlborg et al., 2005).

According to gender stereotypes, sexual satisfaction is more important for marital satisfaction of men than for women (Karney & Bradbury, 1995). There is some research evidence of higher sexual satisfaction of women compared to men (Rehman et al., 2011), but other research yielded opposite results (Ji & Norling, 2004), and still others did not find gender differences in sexual satisfaction (Sánchez-Fuentes et al., 2014). Overall, sexuality of men during the transition to parenthood has been neglected in research. Men do not report significant changes in sexual interest and desire until the third trimester or even during the whole pregnancy (Nakić Radoš et al., 2015; von Snydow, 1999; Yidiz, 2015). Since, in determining overall relationship satisfaction, sexual satisfaction is more important for men than for women, it is reasonable to assume that deterioration in sexual functioning during the transition to parenthood (vonSnydow, 1999) will have a more negative effect on men and thus more successfully predict their overall relationship satisfaction. It should be taken into account that this area of research has so far been neglected, i.e., that there have been two separated "streams" of research, one focused on sexuality in general and the other on partnerships (Impett et al., 2014). There is a great need for research that will answer questions about how the processes within partnerships and different aspects of sexual functioning are interconnected. It has been noted that a high level of intimacy can have a "protective function" for partnership functioning during a period of life in which many couples have an unsatisfactory sex life (Nezhad & Goodarzi, 2011). More precisely, in couples with a high level of intimacy, despite low sexual satisfaction, marital satisfaction remained high.

Andersen and Cyranowski (1994) described a construct within sexual self-perception that encompasses cognitive aspects of one's own sexuality and refers to what an individual thinks of himself/herself as a "sexual being." They named it a sexual self-scheme. Andersen and

Cyranowski (1994) postulated that sexual-self schema manifests in current sexual behavior and cognitions and may serve as a predictor for future behaviors related to an individual's sexuality. The results of the only two studies on the relation between the sexual-self scheme and the quality of the relationship are contradictory. From older research, we can conclude that women's experience of their own sexuality is not relevant for their relationship satisfaction, while sexual-self schema explained a significant part of the variance in men's relationship satisfaction (Aaerstadt, 2000). In the same study, a positive sexual-self scehma in men was positively associated with their level of relationship intimacy. The results of more recent research (Kohlberger, 2011) are consistent with research on the correlates of female sexuality (e.g., Cooper et al., 1998) and suggest that women associate sex with romantic feelings more than men and will engage in sexual relations with a partner for the purpose of achieving intimacy or other reasons related to the establishment or maintenance of a partnership. Kohlberger (2011) found that it was the female sexual self-schema that was positively associated with relationship satisfaction, whereas this association was not confirmed in male participants. Unambiguous conclusions cannot be drawn from extant research on the relationship between sexual self-schema and sexual pleasure. For example, moderate levels of sexual satisfaction have been found in both women with positive and negative sexual-self schemas (Cyranowski & Andersen, 1998). Some research has confirmed an association between a positive sexual-self schema and higher sexual satisfaction in women (Relline & Meston, 2011; Aaerstadt, 2000; Mueller et al., 2016). In studies in which men also participated, a positive association was found between a positive view of one's own sexuality and higher levels of sexual satisfaction (Mueller, 2015) but the absence of this relation has also been reported (Aaerstadt, 2000).

Sternberg combined three dimensions of interpersonal relationships in order to explain love. He linked intimacy, passion, and commitment in the triangle that could define the kind of love that one person feels for another (Sternberg, 1997). It seems that women and men do not differ in their assessment of love (Gao, 2001) although there are some studies that attribute a higher level of passion to men and less intimacy to women with very small and inconsistent differences (Sumter et al., 2013). Love is found to be the most important factor of relationship satisfaction (Kaslow & Robinson, 1996; Obradović & Čudina-Obradović, 2000).

Percieved fairness in marriage is defined as the principle of fairness, proportionality or equality of contributions, and gains from the relationship (Sprecher & Schwartz, 1994). In addition to balance in housework and childcare, women and men determine equity based on emotional characteristics of the relationship, such as taking into account the partner's feelings and needs

and undesirable behaviors, such as unjustified accusations and complaints and aggressive outbursts (Lerner & Mikula, 1994). Perceived justice in marriage is associated with marital satisfaction (Grote & Clark, 2001; Lacković-Grgin et al., 2009). Women perceive justice in marriage lower than men, especially if members of the same couple are compared (Ćubela Adorić, 2001; Sprecher & Schwartz, 1994).

In this paper, we drew from several theoretical models to predict differences in specific aspects of partner relationship in different stages of the transition to parenthood. Based on the family systems theory (Klein & White, 1996), we expected that pregnancy and parenthood would disturb balance in the partner subsystem and that partners will experience certain difficulties in adapting to this major life change (in body satisfaction, sexual self-perception, and satisfaction and relationship quality). Furthermore, starting from the triangular theory of love (Sternberg, 1997), we explored whether the transition to parenthood is a time period in which differences in the intensity of love can be determined between those who do not have children and those who are expecting or have a child. We also hypothesized that love predicts relationship satisfaction at all stages of the transition to parenthood. Finally, based on the model of sexual dissatisfaction (Twenge et al., 2003), we expected that the arrival of a child would have negative effects on the sexual life of new parents and that men's sexual satisfaction will be a stronger predictor of relationship satisfaction than sexual satisfaction of women. The aim of this dissertation was to investigate body image, sexuality, and the relationship quality in different stages of transition to parenthood. We attempted to answer two specific research questions (RQs). RQ1: Are there differences in body image, sexual self-perception, sexual satisfaction, and the relationship quality in different stages of the transition to parenthood? RQ2: Are there differences in contributions of body image, sexuality, and relationship quality to overall relationship satisfaction in different stages of transition to parenthood?

Four groups of women and men (a total of 325 couples) from several Croatian cities participated in the study. The snowball method was used to collect data from the first group (n = 174), which consisted of women and men without children. Participants from the second group (n = 186) were women and men expecting their first child (pregnant women and their partners). We collected their data in gynecological polyclinics and pregnancy courses in health centers and hospitals. Women in this group were in the last trimester of pregnancy, so the sample was relatively homogeneous with respect to the duration of pregnancy. Third (n = 148) and fourth (n = 142) group consisted of parents of six-month-old and one-year-old children who were given questionnaires during pediatric check-ups in health centers. Because these groups were

convenience samples in the cross-sectional study, we paid special attention to the inclusion/exclusion criteria and control variables to ensure, as much as possible, the uniformity of the groups that we compared. The inclusion criterion for all (adult) women and men was the experience of cohabiting for at least six months, since the dynamics of the partnership between couples living together and those who are dating are significantly different. The inclusion criterion in the group of women and men without children was that they wanted to have children together in the future, since women and men who do not intend to achieve parenthood could also differ in some important features related to the subject of research from those who have that intention or those who have already begun the transition to parenthood. The study included women and men who are both expecting their first child conceived naturally and those who have their first healthy six-months-old and one-year-old child born from a pregnancy without complications. The experience of complications in pregnancy and the experience of parenting a sick child is significantly different from the transition to parenthood without such experience.

We grouped our focus variables in five categories: preparedness for parenthood, body image (body satisfaction and body image self-consciousness), sexual self-perception (sexual satisfaction and sexual self-schema), relationship quality (love and perceived fairness in marriage), and overall relationship satisfaction.

The Preparedness for Parenting Scale was constructed for the purpose of this research.

We used The Body Areas Satisfaction Scale (part of a more extensive Multidimensional Self-Body Attitude Questionnaire (Brown et al., 1990) and Body Image Self-consciousness Scale (Wiederman, 2000) to measure body image.

Sexual self perception was operationalized with the Sexual Self-schema Scale (Hill, 2007) and New Sexual Satisfaction Scale (Štulhofer & Buško, 2012).

We applied Sternberg's Triangular Love Scale (Sternberg, 1997) and three questions from Perceived Fairness in Marriage Scale (Ćubela Adorić & Mičić, 2010) as indicators of relationship quality.

We used the Quality of Marriage Index (Norton, 1983) to measure our criterion variable. Participants in this research reported high values in preparedness for parenthood, body image, sexual self-perception, relationship quality, and overall relationship satisfaction and low values of body image self-consciousness.

In order to answer RQ1, we conducted a mixed ANOVA with phase of transition to parenthood as the independent factor (with four levels) and the gender variable as a repeated measurement (because the men and women in our sample were partners). We tested the effects of gender and the transition phase to parenthood on the perception of preparedness for parenthood, body image (body satisfaction and body image self-consciousness), sexual self-perception (sexual satisfaction and sexual self-scheme), relationship quality (love and perceived fairness in marriage), and overall relationship satisfaction.

In order to answer RQ2, we conducted four separate hierarchical regression analyzes (HRA), one for each phase of the transition to parenthood. In HRA, relationship satisfaction was a criterion variable, and predictor variables were introduced into the six-step regression equation. In the first step, control variables (gender, age, relationship length, and education) were introduced. In the second step, a preparedness for parenting was introduced. In the third step, the variables representing body image were introduced (body satisfaction and body image self-consciousness). In the fourth step, variables of sexual self-perception (sexual self scheme and sexual satisfaction) were introduced. The fifth step consisted of variables of relationship quality (love and perception of fairness in marriage). In the sixth step, we successively tested the moderation role of gender for each of the predictors introduced in steps one to five.

Participants in different stages of transition to parenthood in this study differed only in their preparedness for parenting. Parents of six and 12-month old children reported higher preparedness for parenthood than couples without children. Pregnant couples and childless couples who plan to have children but not in the near future probably have not thought much about whether they are ready for parenthood and what it could bring. In addition, women and men who are expecting a child are probably more focused on the pregnancy itself and the upcoming birth than on parenting. Men and women who already have children can assess more accurately whether and to what extent they were prepared for parenthood because they now know exactly how many demands and changes a new family member has caused. The changes that a child brings to the previous dyad are so extensive that parents in many cultures feel unprepared for the experience (Borg Xuereb et al., 2012; Condon et al., 2004).

Equal levels of body image were found in all groups of participants, as we expected. More specifically, men's body image in all stages of the transition to parenthood was equal, while in women there was a slight trend toward poorer body image of women who have given birth compared to women without children and pregnant women. Social expectations probably make

women much more sensitive to their physical appearance than men—even pregnant women feel expectations about gaining control of their body after the birth of a child and describe these expectations as a “project” that they are expected to begin after childbirth (Clark et al., 2009; Upton & Han, 2003).

We expected to find differences in sexual self-perception, relationship quality, and overall relationship satisfaction between couples without children, those expecting their first-born child and parents of small children. Results showed that men and women in different phases of transition to parenthood reported very similar levels of sexual self-perception and satisfaction, love, perceived marital justice, and overall relationship satisfaction. These unexpected results can be explained by characteristics of the participants, especially their very high estimates of sexual and relationship satisfaction in general. When the initial estimates on a variable are very high, this is called the "ceiling" effect, which makes it more difficult to register significant differences in the subsequent phases of research in longitudinal studies, but also those between different groups of participants in cross-sectional studies. An important reason to explain the very high level of major variables is the sampling process itself. It is reasonable to assume that participants who (voluntarily) completed the questionnaires were those who found the topic of their relationship and sexuality more pleasant than those who refused to complete the questionnaires. Sexuality research has shown that voluntary participants report richer sexual experience, lower levels of sexual guilt, and less traditional attitudes about sexuality than those who do not want to participate in research on the same topic (Plaud et al., 1999; Wiedermann, 1999).

It is also possible that well-functioning in the couple and high general satisfaction with the relationship acts as protection against a decline in sexual self-schema and sexual satisfaction or as a factor contributing to their smaller decline. Although the frequency of sexual intercourse is highly associated with sexual pleasure, Nakić Radoš et al. (2014) found that sexual satisfaction in the third trimester of pregnancy is weakly associated with sexual activity and moderately with intimacy, relationship satisfaction, and communication, suggesting a complex relation between different indicators of sexual satisfaction during the transition to parenthood. It is also possible that differences in mean values that we found would have reached the level of statistical significance and confirmed our hypotheses if we had larger samples.

In almost all observed variables in this study, gender differences were recorded, all in the same direction. Compared to men, women showed lower preparedness for parenthood, as well as

lower levels of body image and sexual and overall satisfaction with the relationship. Women only assessed their sexual self-schema and perceived justice in marriage as high as their partners. These findings are consistent with previous studies where numerous gender differences have been found, indicating a disadvantage of young women and mothers in comparison to their partners. Very likely, this disadvantage reflects the traditional environment in which young couples raise their children.

Indicators of individual and partner functioning have successfully predicted overall satisfaction with the relationship at all stages of the transition to parenthood. Socio-demographic characteristics such as age, education, and relationship duration were the least successful predictors but it was important to control their effects when testing the predictive power of other variables. Preparedness for parenting successfully predicted overall relationship satisfaction until the introduction of relationship quality variables in all groups. This emphasizes the practical importance of preparing future couples for parenthood because this sense of readiness, even after numerous changes in body and sexual functioning, contributes to the overall satisfaction with the relationship. This finding also implies the protective effect of relationship quality on relationship satisfaction because even in the case of weaker or worse preparedness for the changes that a child brings, love and perceived justice in marriage can in some way "protect" partners deteriorating in relationship satisfaction. Indicators of body image were not significant predictors of relationship satisfaction in women and men without children, which suggests that in this phase of the transition to parenting body image is not important in the context of a partnership. In couples without children and with a 12-month-old child, sexual satisfaction successfully predicted relationship satisfaction in all steps of the analysis. In pregnant couples, both indicators of sexual self-perception (sexual satisfaction and sexual self-scheme) were significant only at introduction, and by adding new variables they lost the power of predicting overall satisfaction with the relationship. This points to the previously mentioned reduced importance of the sexual aspect of functioning in couples expecting a child compared to those with young children. It is possible that anticipation of a new member and an increased sense of togetherness work so that sexual self-perception no longer has the power to predict relationship satisfaction when the emotional aspects of that relationship are taken into account. Some objective limitations during sexual activities, caused by changes in the physical plane caused by pregnancy, could also contribute to this. A similar finding of couples without children and those with one-year-olds may be an indicator of the return of sexual functioning in couples who had their first child a year ago to pre-pregnancy levels (vonSydow, 1999).

Love and the perception of justice in marriage as indicators of relationship quality most successfully predicted overall satisfaction with a relationship in our set of predictors, which confirms the previously noted great importance of the emotional level of connection for relationship satisfaction (Kaslow & Robinson, 1996; Obradović & Čudina-Obradović, 2000). In addition, importance of love is bigger in groups with or expecting their first child, while sexual self-perception and sexual satisfaction are more important for participants without children who are in shorter-term relationships. Participants in shorter-term relationships had less time and opportunity for their personal development, as well as for developing various aspects of their relationship and that is why they might appreciate the sexual aspect of relationship more than those who are in relationships of longer duration (couples expecting their first child and parents of small children). Special attention should be paid to the finding that tells us that during the transition to parenthood for women expecting their first child and those who are mothers, but not for men, the importance of perceived justice in marriage is a very important predictor of their overall relationship satisfaction, probably due to the increased workload within the family community.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1 Teorijski pristupi tranziciji u roditeljstvo.....	1
1.1.1. Konstrukti kojima se opisuje partnerski odnos.....	4
1.1.2 Kvaliteta veze.....	6
1.1.3 Spolne razlike u doživljaju kvalitete veze.....	7
1.2. Promjene u partnerskim odnosima tijekom tranzicije u roditeljstvo.....	8
1.2.1 Prediktori zadovoljstv partnerskim odnosom tijekom tranzicije u roditeljstvo.....	12
1.2.2 Seksualnost tijekom tranzicije u roditeljstvo i njezina uloga u partnerskim odnosima...15	
1.2.3 Seksualni pojam o sebi.....	22
1.2.4 Zadovoljstvo tijelom tijekom tranzicije u roditeljstvo i povezanost sa seksualnošću i partnerskim odnosom.....	26
1.2.5 Metodološke specifičnosti i nedostaci dosadašnjih istraživanja.....	30
2. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE.....	32
3. METODA ISTRAŽIVANJA.....	35
3.1 Sudionici.....	35
3.2 Postupak.....	37
3.3 Instrumenti.....	38
4. REZULTATI.....	42
4.1 Preliminarne analize.....	42
4.2 Povezanost spola i faze tranzicije u roditeljstvo s percepcijom pripremljenosti za roditeljstvo, doživljajem tijela, seksualnosti i kvalitete partnerskog odnosa.....	45
4.3 Predviđanje zadovoljstva vezom muškaraca i žena u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo na temelju percepcije pripremljenosti za roditeljstvo, doživljaja tijela, seksualnosti i kvalitete partnerskog odnosa.....	52
5. RASPRAVA.....	64
5.1 Razlike u pripremljenosti za roditeljstvo, tjelesnom i seksualnom samopoimanju, zadovoljstvu i kvaliteti veze žena i muškaraca u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo...64	

5.2 Spolne razlike u pripremljenosti za roditeljstvo, tjelesnom i seksualnom samopoimanju te zadovoljstvu i kvaliteti veze sudionika u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo.....	73
5.3 Prediktori zadovoljstva partnerskim odnosom muškaraca i žena u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo.....	79
5.4 Znanstveni doprinos istraživanja.....	95
5.5 Praktične implikacije istraživanja.....	96
5.6 Metodološka ograničenja istraživanja.....	97
6. ZAKLJUČAK.....	101
7. LITERATURA.....	104
8. ŽIVOTOPIS.....	135
9. POPIS OBJAVLJENIH RADOVA.....	136

1. UVOD

Tranzicija u roditeljstvo obično se određuje kao razdoblje od trudnoće do nekoliko mjeseci nakon porođaja ali ju je moguće i drugačije vremenski odrediti zbog drugih važnih promjena koje uključuju puno više od samog rođenja djeteta. Tranzicija u roditeljstvo je jedno od najizazovnijih razdoblja tijekom ranih faza partnerstva. Počevši od prvog istraživanja u području, u kojem je 83% parova svjedočilo o „opsežnoj“ ili „ozbiljnoj“ krizi u kojoj su se našli prilagođavajući se životu s prvim djetetom (LeMasters, 1957, prema Kluwer, 2010), mnogo je istraživača zabilježilo pad u bračnoj kvaliteti i zadovoljstvu nakon rođenja prvog djeteta (npr. Ahlborg, 2004; Belsky i Rovine, 1990; Cowan i Cowan, 1995; Čudina-Obradović i Obradović, 2006; Twenge i sur., 2003). Cowan i Cowan (1995) su čak pronašli kako gotovo jedna trećina roditelja u prvih 18 mjeseci nakon rođenja prvog djeteta zadovoljava kliničke kriterije za bračnu krizu. Uvid u mehanizme koji mogu djelovati na partnerski odnos tijekom tranzicije u roditeljstvo osim znanstvene ima i svoju praktičnu važnost (Twenge i sur., 2003), posebice ako uzmemo u obzir podatak kako prvo povećanje obitelji dolazi obično u prvih pet godina braka, kada je ujedno i povećan rizik za rastavu bračnih partnera (Doss i sur., 2009). Isto tako, zadovoljstvo u braku tijekom tranzicije u roditeljstvo djeluje kao važan čimbenik psihološke dobrobiti novih roditelja (O'Hara i Swain, 1996), kao i njihovog roditeljskog uključivanja (Mehall i sur., 2009).

1.1. Teorijski pristupi tranziciji u roditeljstvo

Nekoliko modela tranzicije u roditeljstvo objašnjava procese koji mogu dovesti do smanjenja kvalitete odnosa unutar roditeljskog para. Prema teoriji obiteljskih sustava obitelj je hijerarhijski organiziran skup podsustava. Te podsustave čine podsustav bračnih partnera, su-roditeljski podsustav, podsustav roditelj-dijete i podsustavi djece. Obitelj predstavlja dinamični sustav, budući da razvoj svakog člana unosi promjene u podsustavu i cijelom obiteljskom sustavu. Cowan i Cowan (2000) naglašavaju važnost promatranja interakcija spomenutih razina obiteljskog funkcioniranja u vremenu budući da se one mogu mijenjati protokom vremena te naglašavaju središnju ulogu bračne kvalitete u prilagodbi obitelji na različite promjene. Obitelji se razlikuju prema sposobnosti prilagodbe na brojne promjene što znači da su neki sustavi prilagodljiviji od drugih, ali svima je zajedničko doživljavanje manjih ili većih teškoća prilikom različitih tranzicija. Tranzicijom u roditeljstvo dijada se pretvara u trijadu te podsustavi i cijeli sustav postaju kompleksniji. Osim individualnih promjena na razini svakog partnera, roditeljstvo donosi i promjene na razini njihovog odnosa, te izgradnju odnosa svakog roditelja

s djetetom. Prema teoriji obiteljskih sustava dolazak djeteta označava početak kompeticije između bračnih i roditeljskih podsustava, pri čemu je partnerski odnos narušen zbog poslova i obaveza oko brige za dijete. Kako bismo u potpunosti razumjeli sve faze razvoja obitelji autori modela obiteljskih sustava naveli su šest domena funkcioniranja: biološke i psihološke karakteristike svakog člana obitelji, kvaliteta odnosa i funkcioniranje u obiteljima podrijetla, kvaliteta odnosa između roditelja, kvaliteta odnosa između braće i sestara, odnosi obitelji i vanjskih oblika podrške te kvaliteta odnosa između svakog roditelja pojedinačno i djeteta.

Twenge i sur. (2003) su teorijske modele tranzicije u roditeljstvo svrstali u četiri kategorije: model seksualnog nezadovoljstva, model konflikta uloga, model ograničenja slobode i ekonomski model. Model seksualnog nezadovoljstva polazi od spoznaje kako dolazak novog člana u obitelj negativno utječe na seksualni život para. I za žene i za muškarce čestina seksualnih odnosa je jedan od najvažnijih prediktora seksualnog zadovoljstva. Budući da je frekvencija seksualnih odnosa niža u trudnoći i tijekom postpartalnog razdoblja (Bartellas i sur., 2000; Bogren, 1991; Serati i sur., 2010), a muškarci generalno preferiraju češće seksualne odnose u odnosu na žene (Baumeister i sur., 2001), očekuje se veći negativni utjecaj tranzicije u roditeljstvo na seksualnost muškaraca. Značajni pad u seksualnim aktivnostima tako bi mogao kod muškaraca potaknuti osjećaj usamljenosti i emocionalne praznine. Model je formuliran na temelju spoznaja koje proizlaze iz psihoanalitičke i bihevioralne terapije, koje su pokazale kako se prilikom tranzicije u roditeljstvo između partnera osim smanjenja komunikacije smanjuje i količina iskazivanja nježnosti koju partneri mogu doživjeti kao nestajanje ljubavi. Problem nastaje kada neki parovi taj percipirani nedostatak ljubavi pripisuju internalnim razlozima a oni su najčešće eksternalne prirode. Ako se područje istraživanja seksualnosti (uglavnom) mladih ljudi tijekom tranzicije u roditeljstvo promotri u kontekstu šireg područja istraživanja seksualnosti, nailazi se na izostanak sustavnih teorija koje bi se bavile tim vrlo važnim dijelom ljudskog funkcioniranja.

Model konflikta uloga proučava načine na koji su roditeljske i različite druge uloge koje osobe imaju u životu u konfliktu nakon što parovi postanu roditelji. Dolazak malog djeteta u obitelj većinu roditelja ograničava u njihovim društvenim kontaktima, hobijima, putovanjima i drugim aktivnostima što može stvoriti osjećaj ograničenja slobode, prema kojem je nazvan model ograničenja slobode. Ekonomski model tranzicije u roditeljstvo promjene u bračnim odnosima tumači opterećenjem roditelja povećanim obiteljskim troškovima koje novi član obitelji donosi. Twenge i sur. (2003) su u metaanalizi nastojali otkriti koji model najbolje objašnjava promjene do kojih dolazi tijekom tranzicije u roditeljstvo. Pronašli su kako je to kod

mlađih žena visokog socioekonomskog statusa model konflikta uloga i model ograničenja slobode dok je kod muškaraca to model seksualnog nezadovoljstva, a potom ekonomski model.

Vrlo često teorijsko polazište korišteno za objašnjenje procesa tranzicije u roditeljstvo je model osjetljivost-stres-adaptacija (Karney i Bradbury, 1995). Inicijalno razvijen za objašnjenje procesa koji djeluju unutar bračne zajednice, model je često primjenjivan upravo na različite faze obiteljskog života budući da naglašava istodobno djelovanje vanjskih stresora i trajnih ranjivosti na partnerske odnose. Trajne ranjivosti se odnose na karakteristike partnera koje svaki partner sa sobom „donosi“ u odnos kao što su osobine ličnosti, temperament i naučeni obrasci ponašanja. Vanjski stresori su određeni kao događaji i doživljaji koji unose neravnotežu u odnos a dolaze „izvana“ i par ih doživljava zajedno; tranzicija u roditeljstvo se može svrstati u jedan od takvih stresora. Središnju ulogu u funkcioniranju veze autori pripisuju adaptivnim procesima, odnosno načinima na koje partneri rješavaju izazove na koje naiđu na zajedničkom putu. Prema modelu, bračna kvaliteta raste kada se parovi na konstruktivan način nose s teškoćama na koje svaki par nailazi u zajedničkom životu. U slučaju da nemaju razvijene uspješne načine nošenja s problemskim situacijama to će se odraziti negativno na njihovu bračnu kvalitetu.

Triangularna teorija ljubavi (Sternberg, 1997) je još jedan od modela koji se bavi objašnjenjem bliskih odnosa povezujući emocionalnu, motivacijsku i kognitivnu perspektivu. Sternberg povezuje tri komponente ljubavi u trokut (piramidu) koji određuje partnerski odnos: bliskost, strast i odanost. Bliskost se odnosi na osjećaj prisnosti i povezanosti s partnerom. Ona je određena kao „topla“ komponenta ljubavi budući da obuhvaća osjećaje ugone i nježnosti prema partneru. Strast je određena kao „vruća“ motivacijska komponenta ljubavi koja dovodi do sjedinjenja, romanse i seksualne aktivnosti. Zbog svoje aktivacijske prirode, strast najčešće uključuje i najintenzivnije osjećaje. Treća komponenta, odanost, uključuje kratkoročnu svjesnu odluku o ljubavi prema drugoj osobi i dugoročnu odluku o održavanju te ljubavi. Zbog svoje racionalne prirode odanost je dobila epitet „hladne“ komponente ljubavi. Budući da je moguće istovremeno doživljavati različite razine tri komponente, teorija nudi objašnjenja za njihove različite kombinacije (odnosno tipove ljubavi), no na njima neće biti dodatnog zadržavanja budući da one nisu predmet ovog istraživanja. Sternbergova triangularna teorija ljubavi ne bavi se tranzicijom u roditeljstvo, ali donosi predviđanja o tome kako će se tri postulirane komponente ljubavi mijenjati uslijed tijeka vremena. Tako se predviđa pad bliskosti uslijed trajanja veze zbog različitih teškoća na koje partneri nailaze u zajedničkom životu. Najveće varijacije od sve tri komponente očekuju se kod strasti. Visoka razinu strasti predviđa se na

početku veze, zatim slijedi njezino opadanje s trajanjem veze i naposljetku uspostavljanje određene razine koja ostaje stabilna. Sternberg očekuje postupni rast odanosti u vezi usporedno s njezinim trajanjem, ubrzavanje rasta s intenziviranjem veze te zaustavljanje rasta i održavanje postignute razine u vezama koje opstanu. Teorija ne nudi specifičan vremenski okvir u kojem bi npr. strast počela opadati ili odanost rasti te ostaje otvoreno pitanje hoće li sam protok vremena (apsolutna duljina veze) ili možda određene faze partnerskog odnosa, uključujući tranziciju u roditeljstvo, izazvati promjenu u određenoj komponenti ljubavi.

Rijetka su istraživanja tranzicije u roditeljstvo u kojima je moguće usporediti udjele različitih odlika partnerskog odnosa, seksualnosti i zadovoljstva tijelom u ukupnom zadovoljstvu vezom i na taj način povezati varijable na individualnoj razini (npr. zadovoljstvo tijelom, seksualno samopoimanje) i one interpersonalne (različiti aspekti partnerskog odnosa). Kombinacija različitih teorijskih pristupa poslužila je kao temelj za postavljanje hipoteza u ovom istraživanju budući da niti jedna teorija samostalno ne pruža mogućnost istovremenog razmatranja različitih aspekata partnerskog funkcioniranja. U ovom radu povezano je nekoliko teorijskih modela kako bi se predvidjele razlike u promatranim varijablama u različitim fazama tranzicije žena i muškaraca u roditeljstvo i razlučili udjeli različitih aspekata partnerskog odnosa u objašnjenju individualnih razlika u zadovoljstvu vezom u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo.

1.1.1. Konstrukti kojima se opisuje partnerski odnos

Istraživanja partnerskih odnosa uz znanstvenu imaju i praktičnu važnost budući da se pokazalo kako parovi zadovoljniji svojim brakom imaju manju vjerojatnost razvoda (Bradbury i sur., 2000; Karney i Bradbury, 1995), a ženina percepcija bračne kvalitete je prvi i najvažniji čimbenik koji vodi k razvodu ili ima mogućnost preveniranja deterioracije odnosa koji završava razvodom (Devine i Forehand, 1996). Isto tako, većina parova koji potraže pomoć bračnog terapeuta za cilj si postavlja poboljšanje zadovoljstva svojom vezom (Coleman, 2011).

U opisivanju partnerskog odnosa opisuju se brojni faktori. Štoviše, termini bračno zadovoljstvo, kvaliteta, prilagodba, sreća i sl. se često koriste kao sinonimi (Heyman i sur., 1994). Budući da su ti termini općenito slabo i nejednoznačno definirani u literaturi (Vaughn i Baier, 1999), teško ih je diferencirati. Dodatan problem stvaraju česti izostanci teorijske podloge određenja termina (Heyman i sur., 1994) kao i činjenica da se oni međusobno u velikoj mjeri preklapaju. I nakon vrlo velikog broja istraživanja u području ne postoji konsenzus oko toga koji koncept najbolje može opisati tako složen fenomen kao što je partnerski odnos. Koje će se varijable koristiti kao odrednice tog odnosa ovisi prije svega o tome na koji način

definiramo bračnu kvalitetu, teorijskom pristupu, zatim o veličini uzorka, svrsi istraživanja, ali i o datumu istraživanja budući da su se pristupi mijenjali kroz vrijeme.

Kvaliteta partnerskih odnosa se od početka njezinog mjerenja operacionalizirala na različite načine. Jedan od najpoznatijih i najstarijih pristupa je mjerenje bračnog zadovoljstva. Bračno zadovoljstvo se definira kao “subjektivni osjećaj sreće, zadovoljstva i užitka koji doživljava partner u interakciji s drugim partnerom” (Hawkins, 1968, str. 648). Kao indikatori se navode zadovoljstvo donošenjem odluka, komunikacija među partnerima te zajedničke vrijednosti i uvjerenja. Pristupi koji su uslijedili temeljili su se na pretpostavci kako samo zadovoljstvo u braku ne može biti dostatno za opisivanje tako složenog fenomena te je uslijedio razvoj drugačijih načina određenja i mjerenja bračne kvalitete. Osim toga, zadovoljstvo u braku se često operacionalizira putem samo jedne čestice koja obično glasi „Sve u svemu, koliko ste zadovoljni svojim brakom ili bračnim odnosima?“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006) pa je pristup često kritiziran zbog upitne pouzdanosti i valjanosti takvog načina mjerenja. Pa ipak, potrebno je dodati da se u mnogim istraživanjima pokazalo kako su rezultati mjerenja bračne kvalitete jednim pitanjem visoko povezani s rezultatima mjerenja kvalitete putem opsežnijih instrumenata koji uključuju višestruke dimenzije istog konstrukta te neki autori stoga jednočestični pristup smatraju zadovoljavajućim i pouzdanim (Fülöp i sur., 2020; Goodwin, 1992).

Sljedeći pristup bračnu kvalitetu promatra kao *međusobnu prilagodbu partnera* (Graham i sur., 2006). Pristaše tog pristupa zastupaju stajalište kako je za procjenu bračnog odnosa potrebno promatrati različite dimenzije prilagodbe. Međusobna prilagodba partnera uključuje i procjenu zadovoljstva brakom, ali kao jednu od dimenzija. Ostale dimenzije se najčešće odnose na različita ponašanja oba partnera te slaganje partnera i bračnu koheziju.

Integracijom prethodno navedenih pristupa dobiva se najsloženiji način promatranja bračnog odnosa budući da je on svojevrsna sinteza mjerenja kvalitete kao zadovoljstva i prilagodbe i naziva se *procjena kvalitete bračnih odnosa* (Norton, 1983). U tom pristupu bračna kvaliteta se promatra kao višedimenzionalan konstrukt te uključuje procjene zadovoljstva oba supružnika na svakoj od dimenzija. Unutar ovog pristupa razvijeni su i instrumenti za mjerenje bračne kvalitete u specifičnom području, npr. oni koji se odnose na seksualno zadovoljstvo, provođenje zajedničkog slobodnog vremena, ljubav, vještine komuniciranja, raspodjelu kućanskih poslova, interakcije među partnerima, partnersku porporu i međupartnersko zlostavljanje (Meston i Trapnell, 2005; Sternberg, 1997).

U skladu s triangularnom teorijom ljubavi (Sternberg, 1997) istraživači iz različitih kulturalnih sredina su pronašli dokaze o povezanosti triju komponenata ljubavi i ukupnog

zadovoljstva vezom (Madey i Rodgers, 2009; Overbeek i sur., 2007; Panayiotou, 2005). Kada su Kaslow i Robinson (1996) pitali dugovječne bračne partnere s iznadprosječnim procjenama bračnog zadovoljstva da rangiraju čimbenike koje smatraju najvažnijima za zadovoljstvo brakom na prvom mjestu dobili su ljubav (u 82% parova). U jednom našem istraživanju udanih žena iz Zagreba od velikog broja promatranih varijabli upravo se ljubav prema mužu i osjećaj da je on voli pokazala uvjerljivo najsnažnijim prediktorom ženinog bračnog zadovoljstva (Obradović i Čudina-Obradović, 2000).

1.1.2. **Kvaliteta veze**

Zadovoljstvo vezom/brakom jedna je od najčešće istraživanih fenomena u području partnerskih odnosa. Razlog tome nije samo subjektivna važnost osjećaja zadovoljstva već i jasni pokazatelji udjela zadovoljstva vezom u psihofizičkom zdravlju partnera i njihovih obitelji. Bračno zadovoljstvo predviđa stopu preživljavanja kardiovaskularnih bolesnika u periodu od četiri godine nakon srčanog udara gotovo jednako dobro kao i ozbiljnost primarne kardiološke bolesti (Coyne i sur., 2001). Papp i sur. (2004) su potvrdili povezanost izraženosti različite psihijatrijske simptomatologije žena i muškaraca i globalnog zadovoljstva brakom. Partneri koji su nezadovoljni svojim brakom izvještavaju o više depresivnih i anksioznih simptoma nego što to čine partneri koji su zadovoljniji svojim odnosom (Fishman i Meyers, 2000).

Percipirana pravednost u odnosu s partnerom se može koristiti kao ukupna procjena kvalitete partnerskih odnosa (Ćubela Adorić, 2006). Pravednost u braku je određena kao distributivna pravednost, odnosno kao načelo pravičnosti, proporcionalnosti ili jednakosti omjera doprinosa i dobitaka iz odnosa kod oba partnera (Sprecher i Schwartz, 1994). Osim ravnoteže u obavljanju kućanskih poslova i brige o djeci, žene i muškarci pravednost određuju i na temelju emocionalnih obilježja veze kao što su uzimanje u obzir partnerovih osjećaja i potreba te nepoželjnih ponašanja kao što su neopravdane optužbe i prigovori te agresivni ispadi (Lerner i Mikula, 1994). Nisu svi ljudi skloni usporedbi vlastitih i partnerovih ulaganja i dobitaka u vezi, ali se usprkos tome percipirana pravednost potvrđuje kao značajan prediktor predanosti vezi, koja doprinosi ne/stabilnosti i prekidu veze (Sprecher i Schwartz, 1994). Percipirana pravednost u braku je povezana s bračnim zadovoljstvom (Grote i Clark, 2001; Lacković-Grgin i sur., 2009).

Postoji značajna korelacija između bračne kvalitete i kvalitete odnosa između roditelja i djece rane (dojenačke) dobi (Erel i Burman, 1995; Little i Sockol, 2020). Carlson i sur. (2011) su također potvrdili rezultate ranijih istraživanja ali i proširili iste spoznaje na obitelji s djecom od tri do pet godina života. Leidy i sur. (2009) nalaze kako su pozitivni indikatori bračnog

funkcioniranja, kao što su razina sreće u braku i toplina, povezani s nižim razinama internaliziranih poremećaja djece. Direktnu vezu između zadovoljstva u braku i razine psihološkog stresa kod djece pronašli su Fishman i Meyers (2000), koji su utvrdili medijatorski utjecaj roditeljske uključenosti majki na vezu između bračnog zadovoljstva i iskazane razine stresa u djece. U istraživanju koje su proveli Papp i sur. (2004) zabilježene su različite uloge očeva i majki u vezi između odrednica bračnog funkcioniranja i dječjih eksternaliziranih simptoma; strategije rješavanja bračnih konflikata i očeva izraženost emocija prilikom sukoba su uspješno predvidjeli simptome dječje agresivnosti, dok je za predikciju istih dječjih simptoma bila važna samo majčina razina izraženosti emocija prilikom bračnog sukoba na temelju čega su autori zaključili da su majke učinkovitiji „emocionalni komunikatori“ od očeva, kod kojih se djeca moraju oslanjati na više aspekata rješavanja sukoba da bi razumjeli značenje tog sukoba. Osim važnosti za psihološko zdravlje potomaka, bračni odnosi roditelja su povezani i s budućim bračnim odnosima njihove djece. Poznato longitudinalno istraživanje koje su proveli Amato i Booth (2001) pokazalo je da postoji međugeneracijski prijenos kvalitete bračnih odnosa s roditelja na njihovu djecu. U njihovom istraživanju pronađena je značajna povezanost narušenih odnosa i sukoba u braku roditelja i lošijeg bračnog funkcioniranja njihove djece.

1.1.3. Spolne razlike u doživljaju kvalitete veze

Prije gotovo pola stoljeća jedan je znanstvenik napisao poznatu izjavu koja glasi: „Postoje dva braka u svakoj bračnoj zajednici, njegov i njezin. I Njegov...je bolji od njezinog“ (Bernard, 1972, str. 4, prema Jackson i sur., 2014). Većina istraživanja potvrđuje više bračno zadovoljstvo muškaraca u odnosu na žene (Amato i sur., 2007; Kamp Dush i sur., 2008). Mogu se pronaći i istraživanja u kojima nisu utvrđene spolne razlike u zadovoljstvu brakom, pri čemu je velika većina parova svoje zadovoljstvo brakom procijenila vrlo slično, dok su se kod samo 20% parova pronašle velike razlike u procjeni žene i muža u smjeru većeg zadovoljstva muškaraca različitim aspektima bračnog funkcioniranja (npr. Gager i Sanchez, 2003). Prilikom tranzicije u roditeljstvo žene izvještavaju o jačem, ranijem i bržem padu u zadovoljstvu partnerskim odnosom u odnosu na njihove partnere (Grote i Clark, 2001; Twenge i sur., 2003). Žene pad u zadovoljstvu vezom navode već u prvim mjesecima nakon poroda, dok muškarci potvrđuju postupniji pad u tom zadovoljstvu tek šest mjeseci kasnije (Feeney i sur., 2001). Jedno od objašnjenja bržeg i jačeg nezadovoljstva vezom kod žena su rodne uloge. Rođenjem djeteta dolazi do jasnije diferencijacije rodni uloga u kojoj stereotipna podjela na ženske i muške poslove postaje izraženija u smjeru preuzimanja većine kućanskih poslova od strane

žena (Grote i Clark, 2002; Kluwer i Mikkula, 2002). Povećan opseg poslova nije uzrok problema sam po sebi, već su to narušena ženina očekivanja o razvopravnijoj podjeli poslova nakon poroda (Kluwer i Mikula, 2002; Van Egeren, 2004). Primjerice, ukupno opterećenje žene (posao, briga o djetetu i kućni poslovi) nakon rođenja djeteta povećava se za 64% u odnosu na period prije roditeljstva, dok opterećenje muškaraca u istom razdoblju života raste za 37% (Gjerdengen i Center, 2004). Žene su također više posvećene održavanju emocionalne klime u braku (Lozcocco i Walzer, 2013) pa niže zadovoljstvo žena može biti i rezultat nejednakog ulaganja u održavanje emocionalne komponente veze (Strazdins i Broom, 2004). Važno je napomenuti da, iako prevladavaju istraživanja u kojima su utvrđene spolne razlike u zadovoljstvu brakom, su te razlike u pravilu vrlo male (Amato i sur., 2007; Jackson i sur., 2014). Nadalje, čini se da se žene i muškarci ne razlikuju u procjeni ljubavi (Gao, 2001). Iako postoje neka istraživanja koja muškarcima pripisuju veću razinu strasti, a manju bliskosti u odnosu na žene, te razlike su nedosljedne i vrlo male (Sumter i sur., 2013). Žene percipiraju pravednost u braku nižom od muškaraca, posebice ako se uspoređuju članovi istog para (Ćubela Adorić, 2001; Sprecher i Schwartz, 1994). Ovdje je zanimljivo dodati kako postoje indicije da žene točnije procjenjuju partnerski odnos i doživljavaju ga kompleksnijim nego što to čine muškarci (Acitelli i Young, 1996), što bi moglo djelomično objasniti spomenute spolne razlike.

1.2 Promjene u partnerskim odnosima tijekom tranzicije u roditeljstvo

Tijekom razdoblja u kojima očekuju prvo dijete i upoznaju se s njim roditelji prolaze kroz brojne promjene u različitim aspektima života. Iako roditeljstvo donosi mnogobrojne blagodati kao što su nježnost, osjećaj postignuća, ispunjenje potreba za reprodukcijom i socijalnih očekivanja te stabilnost veze (Petch i Halford, 2008), roditelji doživljavaju i neke neugodne promjene. Mnogi navode smanjenje količine vremena za odmor i zajedničke aktivnosti (MacDermid i sur., 1990), povećanu razinu konflikata (Grote i Clark, 1996; Kluwer i Johnson, 2007), promijenjene obrasce intimnosti i komunikacije te smanjenje u kvaliteti seksualnih odnosa (Kluwer i Johnson, 2007; Grote i Clark, 2001; Curran i sur., 2005) u tom životnom periodu. Novi zahtjevi u vidu brige za dijete i iscrpljenosti uzrokovane nedostatkom sna drastično smanjuju vrijeme koje partneri mogu posvetiti jedno drugome. Štoviše, većina vremena koje roditelji male djece provode zajedno je ujedno i vrijeme u kojem je njihovo dijete s njima (Petch i Halford, 2008). Nyström i Öhrling (2004) su u metaanalizi istraživanja objavljenih od 1992. do 2002. grupirale najznačajnija iskustva novih roditelja u djetetovoj prvoj godini života. Iskustva majki tako su činili zadovoljstvo i samopouzdanje u novoj ulozi, preplavljenost i napetost zbog odgovornosti prema djetetu, ograničeno vrijeme za sebe te umor

i iscrpljenost. Očevi su također naglašavali osjećaj samopouzdanja u ulozi oca i partnera, rastuću ulogu zaštitnika i ekonomskog skrbnika povećane obitelji, ali i napetost zbog novih životnih zahtjeva te povrijeđenost zbog nemogućnosti postizanja bliskosti s novorođenčetom.

U većini istraživanja tranzicije u roditeljstvo pronalazimo nagli pad u zadovoljstvu vezom nakon rođenja prvog djeteta (Doss i sur., 2009; Kluwer i Johnson, 2007; Lawrence i sur., 2008; MacDermid i sur., 1990; Shapiro i sur., 2000). Twenge i sur. (2003) su u metaanalizu uključili 97 objavljenih istraživanja i neobjavljenih disertacija koje obuhvaćaju kako longitudinalne, tako i transverzalne nacрте te skupine parova koji još nisu doživjeli trudnoću ili roditeljstvo. Rezultati metaanalize potvrdili su da roditelji izvještavaju o značajno nižem zadovoljstvu brakom od parova bez djece, ali su također pokazali da je veličina tih efekata mala. Zadovoljstvo brakom žena također se pokazalo nižim od zadovoljstva brakom njihovih partnera, pri čemu je veličina efekta za spolne razlike značajno veća od veličine efekta za razlike između roditelja i onih koji to (još) nisu. Veličina efekta za razlike između zadovoljstva brakom parova bez djece i onih s djecom pokazala se najvećom za parove s djecom mlađom od dvije godine. Doss i sur. (2009) su u vrlo opsežnom longitudinalnom istraživanju utvrdili značajan pad u zadovoljstvu vezom kod oba spola s velikim efektom razlike, dok su Twenge i sur. (2003) pronašli kako je zadovoljstvo brakom muškaraca relativno ujednačeno s obzirom na fazu tranzicije u roditeljstvo, dok je kod žena najveća razlika u zadovoljstvu vezom između majki najmlađe djece i žena koje (još) nemaju djece. Primjerice, u skupini žena bez djece njih 62% je izvijestilo o visokoj razini zadovoljstva brakom dok je kod majki dojenčadi taj postotak bio 38%. O ranijem padu u zadovoljstvu vezom kod žena, u usporedbi s muškarcima, svjedoče rezultati brojnih istraživanja (npr. Cowan i Cowan, 1995; Feeney i sur., 2001; Kurdek, 1999; Shapiro i sur., 2000). U metaanalizi koju su proveli Twenge i sur. (2003) istaknuo se i efekt kohorte, koji svjedoči o tome kako se tranzicija u roditeljstvo lošije reflektira na zadovoljstvo brakom mlađih generacija roditelja. Autori su nalaz o generacijskim razlikama objasnili manje tradicionalnim stavovima žena o ulozi u obitelji i društvu koji rezultiraju većim konfliktom uloga i doživljajem ograničenja slobode „modernih“ žena koje se tijekom trudnoće i brige oko malog djeteta moraju nositi sa svim izazovima koje nose te višestruke uloge. Kluwer i Johnson (2007) te Belsky i Rovine (1990) ustvrdili su kako kvaliteta veze opada linearno tijekom različitih faza tranzicije u roditeljstvo ali i kako se pad nastavlja nakon djetetove prve godine te se zaustavlja negdje između djetetovog 15. mjeseca života i četvrte godine (Kluwer i Johnson, 2007).

Nasuprot stajalištu da promjene negativnog predznaka u partnerskom odnosu tijekom tranzicije u roditeljstvo predstavljaju disfunkcije stoji ono da su određene promjene u partnerskom odnosu u toj životnoj fazi očekivane i normalne (Johnson, 2011). Potrebno je voditi računa o činjenici da zadovoljstvo vezom opada tijekom prvih nekoliko godina braka neovisno o rođenju djeteta (Karney i Bradbury, 1997; MacDermid i sur., 1990) te biti oprezan u interpretaciji rezultata istraživanja zadovoljstva vezom prilikom tranzicije u roditeljstvo kako ih se ne bi zamijenilo za maturacijske procese. Feeney i sur. (2011) upozoravaju da bi na uzorcima koji uključuju period trudnoće pad u zadovoljstvu vezom nakon rođenja djeteta mogao biti rezultat povratka na kvalitetu partnerskog odnosa na razinu prije trudnoće (referiraju se na period tzv. „medenog mjeseca“ tijekom trudnoće koji može povećati stupanj zajedništva uslijed očekivanja djeteta). Međutim, Lawrence i sur. (2008) u jednom od vrlo rijetkih istraživanja koje je uzelo u obzir i period prije začeca nisu pronašli dokaze za tezu o takvom pozitivnom efektu trudnoće na zadovoljstvo brakom, te posljedično, i na povratak razine zadovoljstva vezom nakon poroda na razinu prije trudnoće. Uzevši u obzir tu perspektivu od izrazitog je značaja dobiti uvid u procese na intrapersonalnoj i interpersonalnoj razini koji djeluju na roditeljski par kako bi se kroz edukaciju i podršku parove pripremio na procese koji će na neko vrijeme unijeti neravnotežu u njihove odnose.

Budući da je poznato da i parovi bez djece doživljavaju pad u kvaliteti veze samim protokom vremena, istraživači su usporedili te dvije skupine i pronašli kako u istom vremenskom periodu kod parova bez djece dolazi do manjeg pada u manjem spektru pokazatelja kvalitete veze (Doss i sur. 2009; Lawrence i sur., 2008; Twenge i sur., 2003). MacDermid i sur. (1990) su longitudinalno pratili parove od sklapanja braka i otkrili pad bračne kvalitete kod parova koji su u tom periodu dobili prvo dijete, ali i kod kontrolne skupine parova bez djece, bez statistički značajne razlike između skupina. U malobrojnim istraživanjima autori nisu pronašli razlike u zadovoljstvu vezom između novih roditelja i parova bez djece (MacDermid i sur., 1990), ali je nesklad između različitih životnih uloga negativno djelovao na psihološku dobrobit mladih roditelja, dok je isti efekt izostao kod parova bez djece (Cast, 2004). Suvremeni istraživači tumače kako bi se ti nalazi mogli objasniti selekcioniranim uzorcima (povećani udio roditelja zadovoljnih vezom u odnosu na uzorke u drugim istraživanjima), relativno starim datumom prikupljanja podataka zbog kojeg podaci datiraju iz vremena u kojem su rodne uloge bile drugačije u odnosu na suvremenu obitelj te izostankom moderatorskih varijabli koje, kako su novija istraživanja pokazala, mogu otkriti „finije“ i složenije odnose uključenih varijabli (Kluwer, 2010).

Relevantno je i istraživanje koje su proveli Cowan i Cowan (2000) u kojem su zabilježili razvode u 50% parova koji nisu postali roditelji u odnosu na 25% razvoda onih koji su u vezi dobili dijete. Nalaz nije usamljen u smislu usporednog smanjenja zadovoljstva/kvalitete veze i povećanja stabilnosti odnosa. Taj nalaz se, naravno, može promotriti s više stajališta. Jedno je kako se roditelji manje razvode zbog onoga što se kolokvijalno naziva "interesom djece", odnosno ostaju u lošem braku misleći kako će djeca više patiti ako se razvedu. Drugo je kako parovi s najmanje kvalitetnim vezama ne uspiju opstati dovoljno dugo da bi dobili dijete. Cowan i Cowan (2000) postuliraju kako opadanje zadovoljstva vezom kod parova koji imaju djecu može potaknuti njihova nastojanja da se potrudu oko odnosa s ciljem zajedničkog odgajanja djece što djeluje na stabilnost odnosa.

Vrlo je važno prikazati i rezultate istraživanja koje bračni terapeuti potvrđuju na temelju prakse, a to je da tranzicija u roditeljstvo sama po sebi nije uzrok teškoća u partnerskom odnosu. Stres koji izaziva preuzimanje roditeljske uloge može intenzivirati probleme koje je par imao i prije nego što su postali roditelji. Obrasci pozitivnih interakcija u braku kao što su bračno prijateljstvo, uvažavanje partnerovih osjećaja, nježnost te niža razina konflikata i povlačenja prije perioda trudnoće (Shapiro i sur., 2000), kao i duljina braka (Doss i sur., 2009), djeluju kao zaštitni faktori očuvanja zadovoljstva bračnim odnosom u periodu tranzicije u roditeljstvo. Kluwer i Johnson (2007) su na temelju rezultata svojih istraživanja zaključili kako su teškoće na koje su partneri nailazili nakon rođenja djeteta postojale i tijekom trudnoće. Dokaze o važnosti vrste partnerskih interakcija neposredno prije povećanja obitelji za bračno zadovoljstvo pronašli su Wallace i Gotlieb (1990) te Cox i sur. (1999), koji su potvrdili kako su bolje tehnike rješavanja problema prije rođenja djeteta povezane s višim zadovoljstvom brakom u tom periodu ali i s manjim padom u zadovoljstvu vezom nakon rođenja djeteta. Cox i sur. (1999) su došli do vrlo zanimljivog zaključka koji je potkrijepio tzv. „muževljevu hipotezu“ (engl. husband hypothesis) prema kojoj je za ukupno bračno zadovoljstvo važnija razina pozitivnih oblika rješavanja problema od strane muškarca nego od strane žene. Naime, u njihovom istraživanju su parovi u kojima je muž iskazivao visoku razinu pozitivnih oblika rješavanja sukoba prije rođenja djeteta bili zadovoljniji svojom vezom i nakon povećanja obitelji. Nekoliko godina ranije su Karney i Bradbury (1995) pronašli da pozitivni oblici ponašanja muškarca imaju veću snagu predviđanja ukupnog bračnog zadovoljstva od istih oblika ponašanja sa ženine strane neovisno o tranziciji u roditeljstvo. Shapiro i sur. (2000) su također pronašli kako muževljeva nježnost prema ženi i njegovo divljenje prema njoj u novoj ulozi majke služe kao zaštita od opadanja zadovoljstva vezom prilikom tranzicije u roditeljstvo,

dok njegova negativnost i kriticizam djeluju u smjeru smanjenja bračnog zadovoljstva. Ovi nalazi se tumače time što su, posebno u periodu tranzicije u roditeljstvo, žene opterećene brojnim zahtjevima nove uloge pa muževi koji na neki način moderiraju njihove emocionalne i druge krize povećanim angažmanom sa svoje strane (u vidu potpore, dobrih komunikacijskih vještina i pozitivnog afekta u trenucima neslaganja) značajno djeluju na njihovo povećanje zadovoljstva vezom.

1.2.1. Prediktori zadovoljstva partnerskim odnosom tijekom tranzicije u roditeljstvo

Budući da je smanjenje zadovoljstva partnerskim odnosom jedan od najdosljednijih nalaza istraživanja tranzicije u roditeljstvo, postavlja se pitanje na temelju kojih faktora se to smanjenje može predvidjeti. Jedan od često istraživanih prediktora zadovoljstva partnerskim odnosom tijekom tranzicije u roditeljstvo je vlastito iskustvo partnera u primarnoj obitelji. Slabije obiteljsko funkcioniranje i loši komunikacijski obrasci iz djetinjstva potvrđeni su prediktori pada u bračnom zadovoljstvu tijekom tranzicije u roditeljstvo (Cowan i Cowan, 2000; Perren i sur., 2005). Osobe preokupirane svojim bliskim odnosima iz djetinjstva doživljavaju najveći pad u održavanju kvalitete partnerskih odnosa tijekom zahtjevnog perioda za partnerski odnos kao što je tranzicija u roditeljstvo (Curran i sur., 2005).

Privrženost, kao još jedno obilježje bliskih odnosa često je istraživana varijabla u području tranzicije u roditeljstvo. Simson i Rholes (2002) su pokazali kako žene s nesigurnom privrženosti u odrasloj dobi doživljavaju opadanje bračnog zadovoljstva tijekom tranzicije u roditeljstvo, te da muževi nesigurno privrženih žena također imaju veću vjerojatnost opadanja zadovoljstva brakom u odnosu na one čije su žene sigurno privržene.

Istraživanja o djelovanju tranzicije u roditeljstvo na parove različitih demografskih obilježja i socio-ekonomskog statusa ne donose jednoznačne zaključke. Neka svjedoče o lošijoj prilagodbi na roditeljstvo slabije obrazovanih i mlađih roditelja (Howard i Brooks-Gunn, 2009) s manjim „bračnim stažem“ (Belsky i Rovine, 1990). Takvi nalazi objašnjavaju se slabijom pripremom za brojne promjene koje roditeljstvo donosi u vidu vremena, energije, financija i predanosti. S druge strane, postoje dokazi o manjem zadovoljstvu partnerskim odnosom za pojedince višeg stupnja obrazovanja, posebice za žene s poslovnom ulogom na višoj razini (Twenge i sur., 2003), što se objašnjava većom slobodom i autonomijom koje parovi višeg socio-ekonomskog statusa uživaju u odnosu na one nižeg statusa, a nakon rođenja djeteta su značajno narušeni.

Obilježja djeteta također su često promatrane varijable unutar istraživanja tranzicije u roditeljstvo. Žene koje temperament svojeg djeteta procjenjuju teškim doživljavaju veći pad u ljubavi prema partneru, porast vlastite ambivalencije i konflikata tijekom tri godine nakon rođenja djeteta u odnosu na one koje temperament djeteta procjenjuju lakšim (Belsky i Rovine, 1990). Djetetova negativna emocionalnost i teškoće u regulaciji ritma spavanja i hranjenja povezane su s lošijom bračnom kvalitetom (McHale i sur., 2004; Porter, 2003) i višom razinom roditeljskog stresa oba roditelja (Epifanio i sur., 2015).

Različiti aspekti funkcioniranja unutar samog partnerskog odnosa također određuju ukupno zadovoljstvo parova koji očekuju dijete ili imaju dijete rane dobi. Na te ćemo se aspekte usmjeriti u ovom radu. Bliskost, dobra komunikacija među partnerima, međusobna naklonost i iskazivanje nježnosti pokazali su se značajno povezanima s procjenom zadovoljstva partnerskim odnosom u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo (Nakić Radoš i sur., 2014; Sagiv-Reis i sur., 2012; Shapiro i sur., 2000), kao i kvaliteta seksualnih odnosa i seksualno zadovoljstvo u trudnoći (Nakić Radoš i sur., 2014; von Sydow, 1999) i nakon rođenja djeteta (Ahlborg i sur., 2005).

Povećana razina konflikata među roditeljima male djece zabilježena je u mnogim istraživanjima (Grote i Clark, 2001; Kluwer i sur., 1996, 1997; Kluwer i Johnson, 2007), dok se isto nije pokazalo kod parova bez djece podjednake kronološke dobi i trajanja veze (Cowan i Crohan, 1996). Osim povećane razine konflikata tijekom prelaska iz faze partnerskog u roditeljski odnos parovi mijenjaju i načine rješavanja konflikata; žene i muškarci izvještavaju o više destruktivnih oblika rješavanja konflikata nakon rođenja djeteta kao što su povlačenje i zahtijevanje te manje konstruktivnih načina rješavanja problema u odnosu na period trudnoće (Kluwer i sur., 2000, 2002). Crohan (1996) je pronašla kod svih parova (bez obzira na imanje djece) pad u konstruktivnim te porast u destruktivnim načinima rješavanja konflikata ali je kod novih roditelja zabilježila značajno više pasivnih oblika izbjegavanja konflikata u odnosu na vrijeme prije trudnoće. Istraživači u području konflikata unutar partnerskih odnosa sugeriraju kako bi žene mogle biti osjetljivije od muškaraca na vrstu interakcija sa svojim partnerom. Kluwer i sur. (2002, 2009) su potvrdili kako su žene osjetljivije na način na koji se partner prema njima ponaša tijekom svađa prilikom tranzicije u roditeljstvo nego što je to slučaj s muškarcima. Istraživači su tražili i odgovor na pitanje o smjeru odnosa između konflikata i zadovoljstva vezom. Kluwer i Johnson (2007) su zaključili kako je čestina konflikata vjerojatnije jedna od determinanti nego posljedica lošije kvalitete veze prilikom tranzicije u roditeljstvo. Kluwer i sur. (2006) su otkrili kako se roditelji najviše svađaju oko podjele

poslova, te da su bračni konflikti oko podjele poslova jače povezani sa ženim nego s muževljevim bračnim nezadovoljstvom. Neučinkovita komunikacija i konflikti tijekom trudnoće mogu uspješno predvidjeti pad u bračnom zadovoljstvu tijekom tranzicije u roditeljstvo (Crohan, 1996; Kluwer i Johnson, 2007; Shapiro i sur., 2000). Oni parovi koje odlikuju bolje vještine rješavanja problema doživljavaju manji pad u zadovoljstvu vezom u usporedbi s onima čije su vještine učinkovitog upravljanja konfliktima lošije (Cox i sur., 1999).

Kod osoba koje inače nisu jako orijentirane na usporedbu vlastitih i partnerovih ulaganja i dobitaka iz partnerskog odnosa normativni događaj kao što je rođenje djeteta može potaknuti orijentaciju na pravednost u odnosu, vjerojatno zbog porasta u nejednakosti podjele kućnih i obiteljskih obaveza (Ćubela Adorić, 2006). Tijekom tranzicije u roditeljstvo žene i muškarci koji su već postali roditelji pravednost u braku procjenjuju nižom nego što to čine budući roditelji (Ćubela Adorić, 2001).

Iako danas postoje brojni oblici podrške roditeljima u njihovoj tranziciji u roditeljstvo, većina žena, njih preko 85 %, se ipak osjeća nepripremljeno na tu promjenu (Renkert i Nutbeam, 2001), a vrlo često i preplavljenima novom ulogom i svime što ona sa sobom nosi (Nelson, 2003). Očekivanja o nadolazećim promjenama u partnerskom odnosu, odnosima s članovima obitelji i prijateljima, tjelesnom i psihičkom zdravlju, financijskim okolnostima te radnim i roditeljskim ulogama se kreću od pozitivnih do negativnih, kao i od realističnih do vrelo nereálnih (Harwood i sur., 2007). Nalazi o negativnom djelovanju nereálnih i pretjerano pozitivnih očekivanja na osobnu i partnersku prilagodbu novoj ulozi (Bouchard, 2009; Harwood i sur., 2007) upućuju na važnost pripreme na promjene koje roditeljstvo nosi. Osim što očekujemo da će žene biti manje zadovoljne tjelesnim izgledom nakon poroda, čini se da se i pad samopoštovanja smatra normativnim događajem kod mladih majki (Bleidorn i sur., 2016). Žene s niskim osjećajem samoučinkovitosti su u posebnom riziku od razvoja negativnih odgovora na različite stresore u slučaju stvarnog ili percipiranog izostanka potpore od strane partnera, obitelji i prijatelja (Lee i sur., 2007). Iako je prijeko potrebna, potpora od strane prijatelja i obitelji zna u tom periodu izostati ili promijeniti izvor. Naime, u periodu trudnoće obitelj i prijatelji uglavnom dijele uzbuđenje i veselje s budućim roditeljima, ali kad se dijete rodi mladi roditelji često manje vremena provode s prijateljima koji nemaju djecu ili se više druže sa svojim roditeljima (Cowan i Cowan, 2000). Udaljavanje od prijatelja koji nemaju djecu smanjuje osjećaj socijalne potpore (O'Connor i sur., 2011), pogotovo ako se nova prijateljstva ne uspijevaju lako ostvariti, ili je zbog geografske udaljenosti kontakt s članovima obitelji ograničen (Hanna i sur., 2002).

Spol je vrlo važan prediktor zadovoljstva partnerskim odnosom tijekom tranzicije u roditeljstvo te se najčešće nalazi da su žene manje zadovoljne partnerskim odnosom od muškaraca nakon prvog povećanja obitelji (Grote i Clark, 2001; Twenge i sur., 2003). Povećan opseg obaveza oko djeteta i kućanstva je važan faktor većeg nezadovoljstva vezom kod žena (Kluwer i Mikkula, 2002) dok se kod muškaraca jedan drugi aspekt partnerskog funkcioniranja pokazao važnijim za opadanje njihovog ukupnog zadovoljstva vezom; budući da je muškarcima seksualno zadovoljstvo puno važnije za ukupno zadovoljstvo nego što je to ženama opravdano je pretpostaviti da će pogoršanje u seksualnom funkcioniranju prilikom tranzicije u roditeljstvo (Von Sydow, 1999) negativnije djelovati na muškarce, pa time i uspješnije predvidjeti ukupno zadovoljstvo vezom na temelju seksualnog funkcioniranja nego što se to očekuje kod žena.

U ovom istraživanju usmjerit ćemo se na percipiranu pripremljenost za roditeljstvo, tjelesno i seksualno samopoimanje i zadovoljstvo te kvalitetu veze kao prediktore ukupnog zadovoljstva vezom muškaraca i žena u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo.

1.2.2. Seksualnost tijekom tranzicije u roditeljstvo i njezina uloga u partnerskim odnosima

Seksualnost ima vrlo važnu ulogu u bliskim odnosima te je vrlo važan čimbenik emocionalnog i tjelesnog zdravlja (Bridges i sur., 2004). Seksualno zadovoljstvo se definira kao emocionalni odgovor na subjektivnu evaluaciju pozitivnih i negativnih dimenzija vezanih uz seksualni odnos (Lawrence i Byers, 1995). Samo seksualno zadovoljstvo također se pokazalo vrlo važnim faktorom u ljudskom funkcioniranju. Primjerice, pojedinci s višim seksualnim zadovoljstvom su boljeg fizičkog i psihičkog zdravlja (Scott i sur., 2012) te izvještavaju o višim razinama vlastite psihološke dobrobiti (Dundon i Rellini, 2010). Podatak kako je seksualno zadovoljstvo snažno povezano s ukupnim zadovoljstvom u vezi pronalazi se u gotovo svim radovima koji izučavaju neki aspekt seksualnosti (Byers, 2005; Christopher i Sprecher, 2000; Haavio-Mannilla i Kontula, 1997; McNulty i Karney, 2001; Sprecher, 2002; Yeh i sur., 2006), kao i nalaz o povezanosti promjena u seksualnosti s promjenama u zadovoljstvu vezom (Byers, 2005). Štoviše, žene i muškarci navode seksualno zadovoljstvo kao jedan od najvažnijih čimbenika dobrog funkcioniranja u paru (Trudel, 2002). Karney i Bradbury (1995) su u poznatoj meta-analizi tijekom bračnog zadovoljstva ustvrdili kako je seksualno zadovoljstvo snažnije povezano s ukupnim zadovoljstvom u braku nego neke druge varijable kao što su obrazovanje, zaposlenje, prihodi, osobine ličnosti ili psihičke poteškoće, čiji doprinos ukupnom

bračnom zadovoljstvu nije zanemariv. I kada zanemarimo sam seksualni čin, izražavanje naklonosti koja uključuje fizički kontakt (masaža, maženje, milovanje, držanje za ruke, grljenje, ljubljenje i sl.), te kao takvo ima seksualnu konotaciju, također je visoko povezano sa zadovoljstvom vezom i partnerom (Gulledge i sur., 2003). Kao i zadovoljstvo vezom, pokazalo se kako se i seksualno zadovoljstvo smanjuje uslijed trajanje veze (Rainer i Smith, 2012). Kada govorimo o istraživanju seksualnosti u kontekstu partnerskih odnosa potrebno je napomenuti kako je to područje do sada bilo često zanemarivano, odnosno kako su postojale dvije "struje" istraživanja, jedna usmjerena na seksualnost općenito a druga na partnerske odnose (Impett i sur., 2014) te postoji velika potreba za istraživanjima koja će odgovoriti na pitanja o tome na koji su način međusobno povezani procesi unutar partnerskih odnosa i različitih aspekata seksualnog funkcioniranja.

Sukladno spolnim stereotipima (Carpenter i sur., 2007), za bračno zadovoljstvo muškaraca važnije je seksualno zadovoljstvo nego što je to slučaj kod žena (Karney i Bradbury, 1995). Varijable koje imaju jaču snagu predviđanja ukupnog zadovoljstva vezom od seksualnog zadovoljstva za oba spola su pozitivna partnerska ponašanja te usklađenost/podudarnost ličnosti (Karney i Bradbury, 1995). Za muškarce je na trećem mjestu seksualno zadovoljstvo, a ženino bračno zadovoljstvo snažnije od seksualnog zadovoljstva predviđaju još i muževljevi pozitivni oblici ponašanja. Ista meta-analiza pokazala je kako je kod muškaraca seksualno zadovoljstvo najvažnije za stabilnost braka, dok se ta varijabla kod žena nalazi na drugom mjestu (nakon bračnog zadovoljstva, koje je za muškarce na drugom rednom mjestu prediktora bračne stabilnosti). Muškarci ističu seksualno zadovoljstvo kao najvažniju dimenziju bračne zajednice, dok žene navode osjećaj zajedništva (Obradović i sur., 1993). Seksualno nezadovoljstvo čak može predvidjeti i prekid veze kod muškaraca, dok kod žena snagu predviđanja prekida veze ima ukupno nezadovoljstvo vezom (Sprecher, 2002). Predanost kao jedna od odredica partnerskog odnosa je za žene više povezana sa seksualnim zadovoljstvom nego za muškarce (Waite i Joyner, 2001). Nadalje, muškarci procjenjuju seksualnost kao centralniji aspekt ljubavi i veze nego što to čine žene (Hendrick i Hendrick, 1995). Oliver i Hyde (1993) navode kako je emocionalna uključenost značajno rjeđe nužno potrebna muškarcima za ostvarivanje seksualnog odnosa (8%) nego što je to slučaj kod žena (45%).

Rezultati istraživanja o spolnim razlikama u seksualnom zadovoljstvu ne daju jednoznačne rezultate. Neka donose zaključke o seksualno zadovoljnijim ženama u odnosu na muškarce (Rehman i sur., 2011), dok druga donose suprotne rezultate (Ji i Norling, 2004). Pa ipak, najveći je broj istraživanja u kojima nisu dobivene spolne u seksualnom zadovoljstvu

(Sánchez-Fuentes i sur., 2014). Prilikom istraživanja seksualnog zadovoljstva svakako treba imati u vidu preporuku koja se odnosi na vrstu instrumenata. Lawrance and Byers (1995) tako preporučuju korištenje samo-iskaza koji su usmjereni na procjenu osjećaja prema kvaliteti seksualnih veza umjesto čestica usmjerenih na aspekte tjelesnih doživljaja. Naime, u istraživanjima starijeg datuma se pokazalo kako su žene sklonije izvijestiti o nižem seksualnom zadovoljstvu od muškaraca ako instrumenti sadrže čestice koje se odnose na fizičke aspekte tog zadovoljstva, dok su njihove procjene seksualnog zadovoljstva više ako su mjerene česticama koje su prema svom sadržaju više usmjerene na aspekte zadovoljstva partnerskim odnosom.

Prilikom tranzicije u roditeljstvo parovi izvještavaju i o opadanju važnosti seksualnosti u postnatalnom periodu kao i o opadanju zadovoljstva trenutnim seksualnim životom (De Judicibus i McCabe, 2002). Generalno, žene izvještavaju o pogoršanju različitih aspekata seksualnog funkcioniranja kao što su seksualna želja (Bogren, 1991; De Judicibus i McCabe, 2002; Sagiv-Reis i sur., 2012), seksualna aktivnost (Al Bustan i sur., 1995; Bartellas i sur., 2000; Nakić Radoš i sur., 2014), uživanje u seksualnim aktivnostima (Sagiv-Reis i sur., 2012) i seksualno zadovoljstvo (Serati i sur., 2010) tijekom trudnoće. Smanjenje je najčešće blagog do srednjeg intenziteta tijekom prva dva tromjesečja da bi postalo značajno tijekom trećeg tromjesečja (Von Sydow, 1999). Najveća varijabilnost različitih aspekata seksualnog funkcioniranja odnosi se na drugo tromjesečje (von Sydow, 1999). Pokazalo se da kod žena, od svih varijabli seksualnog funkcioniranja, tijekom trudnoće raste jedino potreba za nježnošću (Von Sydow, 1999). Sniženo seksualno funkcioniranje odlikuje partnerski odnos i tijekom prvih nekoliko mjeseci nakon rođenja djeteta (De Judicibus i McCabe, 2002; Serati i sur., 2010; Von Sydow, 1999), a kvaliteta seksualnih odnosa je važan faktor ukupnog zadovoljstva životom bračnih partnera nakon rođenja djeteta (Ahlborg i sur., 2005). Tijekom postpartalnog razdoblja interes za seksualne aktivnosti kod žena je značajno niži u usporedbi s onim prije i tijekom trudnoće, uzimajući u obzir velik varijabilitet (Von Sydow, 1999).

Vrlo je zanimljivo kako je seksualna aktivnost žena često motivirana brigom za partnera (u obliku ispunjavanja bračnih dužnosti i želje za osiguravanjem partnerovog zadovoljstva) i očuvanjem intimnosti (Sagiv-Reis i sur., 2012) tijekom svih faza roditeljstva (Von Sydow, 1999). Npr. u jednom istraživanju prva seksualna aktivnost žena nakon poroda bila je pružanje oralnog seksa partneru (Hipp i sur., 2012). Neke žene se upuštaju u seksualne odnose s partnerom i glume postojanje seksualne želje i orgazma u cilju izbjegavanja povrjeđivanja partnera te uspostavljanja ravnoteže između njihovog, znatno sniženog seksualnog interesa i partnerovog puno višeg (Ollson, 2005). Istraživanja u kojima nije pronađeno pogoršanje ili

promjena u seksualnosti tijekom trudnoće i postpartalnog perioda su rijetkost (Connolly i sur., 2005).

Seksualnost muškaraca prilikom tranzicije u roditeljstvo je puno manje istraživana u odnosu na seksualnost žena. Muškarci ne izvještavaju o značajnijim promjenama u seksualnom interesu i želji do trećeg tromjesečja ili čak i tijekom cijele trudnoće (Nakić Radoš i sur., 2015; Von Sydow, 1999; Yidiz, 2015). Nakić Radoš i sur. (2014) nisu u svoje istraživanje direktno uključile muškarce ali su njihove trudne partnerice procijenile kako nisu primijetile smanjenje njihovog seksualnog interesa niti u zadnjem tromjesječu trudnoće. Poznato je kako su muškarci više inhibirani u odnosu na žene prilikom seksualnih aktivnosti tijekom trudnoće, uglavnom zbog straha od ozljeđivanja fetusa (Von Sydow, 1999).

Pastore i sur. (2007) su se usmjerili na područja seksualnog funkcioniranja koja su stvarala probleme roditeljima djece u dobi od 4 i 12 mjeseci. Rezultati su pokazali izostanak bilo kakvih problema vezanih uz seksualno funkcioniranje kod samo 11% majki i 17% očeva. Četiri mjeseca nakon rođenja djeteta majke i očevi su imali vrlo slične brige vezane uz seksualnost, a odnosile su se na kontracepciju, ponovno uspostavljanje seksualnih odnosa, fizički oporavak žene i obilježja dojenja koja su negativno djelovala na seksualno funkcioniranje. Međutim, godinu dana nakon rođenja njihovog djeteta spolne razlike u izazovima seksualnog funkcioniranja su se povećale. U prvih pet područja zabrinutosti za oba spola ostale su ženine brige vezane uz izgled te veće razine seksualne želje kod muškaraca. Žene su osim toga najviše i dalje brinuli fizički oporavak, čestina seksualnih odnosa i obaveze oko djeteta koje su priječile željenu razinu seksualnog funkcioniranja, dok su kod muškaraca to bile promjene raspoloženja, ponovno uspostavljanje seksualnih odnosa i brige vezane uz odgovarajući vid kontracepcije.

Imajući na umu činjenicu da je seksualna aktivnost u trudnoći i postpartalnom periodu generalno smanjena u odnosu na period prije začeca te da je jedan od najvažnijih prediktora seksualnog zadovoljstva čestina seksualnih odnosa (Haavio-Mannila i Kontula, 1997; Waite i Joyner, 2001) opravdano je pretpostaviti da će i seksualno zadovoljstvo u trudnoći biti smanjeno te da ćemo kod žena i muškaraca sniženog seksualnog zadovoljstva pronaći i manje ukupno zadovoljstvo vezom. Takve hipoteze podupiru istraživanja kao što je ono koje su proveli Condon i sur. (2013) u kojem su muškarci usporedo s pogoršanjem različitih aspekata seksualnog funkcioniranja izvještavali o opadanju kvalitete partnerskog odnosa u drugoj polovici djetetove prve godine u odnosu na period trudnoće. Međutim, detaljniji uvid u

(malobrojna) istraživanja koja su istovremeno uključivala varijable seksualnog funkcioniranja i širi kontekst funkcioniranja para u vidu karakteristika partnerskog odnosa otkriva puno složeniji odnos seksualnosti i partnerskih odnosa: iako izvještavaju o nižim razinama seksualne želje i seksualne intimnosti, trudne žene osjećaju više ljubavi i predanosti prema svom partneru u usporedbi sa ženama koje nisu trudne (Sagiv-Reis i sur., 2012). Unatoč velikoj važnosti seksualnog zadovoljstva za zadovoljstvo odnosom u cjelini pokazalo se kako su nježnost (Huston i Vangelisti, 1997) i podržavajuća komunikacija (Sprecher i sur., 1995) bolji prediktori ljubavi ili globalnog zadovoljstva vezom od mjera seksualne intimnosti. Istraživanja koja su se bavila nekim drugim periodima u životu parova također su pokazala kako u određenim okolnostima kvaliteta seksualnog života, koja je inače vrlo važna za funkcioniranje u paru općenito, može biti manje važna nego što je to inače. Primjerice, Stephenson i sur. (2013) su dobili kako ukupno zadovoljstvo vezom moderira odnos između promjena u seksualnom funkcioniranju i seksualnog stresa tijekom uključenosti para u seksualnu terapiju. Nadalje, narušena seksualna želja je povezana s povećanim stresom žena samo u vezama s nižim razinama intimnosti; u onima koje odlikuje visoka razina intimnosti niska seksualna želja se nije pokazala povezanom sa značajnim stresom (Stephenson i Meston, 2010).

Hipp, i sur. (2012) su zamolili žene da rangiraju različite čimbenike koji su utjecali na njihovu visoku razinu seksualne želje nakon poroda i dobili sljedeće rezultate: na prvom mjestu bila je količina intimnih ili bliskih osjećaja prema partneru nakon koje su uslijedili razina interesa partnera za seksualne aktivnosti sa njima, pa zatim količina osjećaja seksualne prirode i potpora od strane partnera. Ovdje je potrebno naglasiti kako se u daljnjim analizama nije potvrdila povezanost između seksualne želje i potpore od strane partnera ali i kako su u istraživanju sudjelovale žene koje su rodile svoje zadnje dijete unutar zadnjih 7 godina što znači da je vremensko određenje perioda tranzicije u roditeljstvo u tom istraživanju značajno dulje u odnosu na većinu istraživanja u području

Bogren (1991) je pokazao da je pad seksualnog zadovoljstva tijekom trudnoće najizraženiji u prvom i trećem tromjesečju. Kvaliteta bračnog odnosa za oba partnera povezana je sa seksualnim zadovoljstvom tijekom trudnoće (Von Sydow, 1999). DeJucidibus i McCabe (2002) su u svoje longitudinalno istraživanje uključili žene u četiri vremenske točke: prije trudnoće (podaci dobiveni retrospekcijom), prilikom trudničkog tečaja, 12 tjedana nakon poroda i 6 mjeseci nakon poroda. Pokazalo se da postoji značajan pad u seksualnoj želji, frekvenciji seksualnih odnosa i seksualnom zadovoljstvu od perioda prije trudnoće do trećeg tromjesečja trudnoće, dok je zabilježen porast u zadovoljstvu vezom. Ženino zadovoljstvo vezom je djelovalo kao prediktor seksualne želje u postpartalnom periodu, što govori o

dvosmjernom odnosu zadovoljstva vezom i seksualnosti. Unatoč generalnom padu seksualnog funkcioniranja tijekom tranzicije u roditeljstvo žene zadovoljnije svojom vezom pokazale su manji pad u seksualnoj želji i čestini odnosa od žena koje su bile manje zadovoljne vezom (DeJucibus i McCabe, 2002). Nakić Radoš i sur. (2014) su istraživale prediktore seksualnog zadovoljstva kod trudnica tijekom njihovog zadnjeg tromjesečja trudnoće. Potvrdile su značajan pad u seksualnoj aktivnosti i seksualnoj želji žena u odnosu na period prije trudnoće. Iako je kod gotovo polovine žena zabilježen pad u seksualnom zadovoljstvu tijekom promatranog perioda trudnoće u odnosu na period prije začeća ukupno zadovoljstvo vezom je ostalo visoko. Tijekom trećeg tromjesečja trudnoće pokazalo se kako je seksualno zadovoljstvo slabo povezano s čestinom spolnih odnosa te umjereno s bliskošću, zadovoljstvom vezom i komunikacijom.

Tijekom razgovora o njihovim iskustvima roditeljstva muškarci su pokazali kako u osjetljivom periodu tranzicije u roditeljsku ulogu ne pridaju veliku važnost seksualnim aktivnostima (Olsson i sur., 2010) već mogu pronaći zamjenu za izostajuće seksualne aktivnosti (u obliku iskazivanja naklonosti i ljubavi) budući da ih percipiraju kao prolazne rezultate nove uloge (MacAdam i sur., 2011). Nakić Radoš i sur. (2015) su u svoje istraživanje uključile buduće očeve prilikom trećeg tromjesečja trudnoće. Utvrdile su kako je kod otprilike polovine njih došlo do pada u seksualnom zadovoljstvu prilikom promatranog vremenskog perioda, ali kod druge polovine nije došlo do promjena u istoj varijabli. Kod muškaraca je potvrđen pad u frekvenciji spolnih odnosa u odnosu na razdoblje prije trudnoće te povezanost između seksualnog zadovoljstva, čestine odnosa i različitih odrednica partnerskog odnosa kao što su opće zadovoljstvo brakom, kvaliteta komunikacije i bliskost. U regresijskoj analizi upravo su se „neseksualna“ obilježja partnerskog odnosa pokazala najuspješnijim prediktorom njihovog seksualnog zadovoljstva (čestina seksualnih odnosa objasnila je 11% ukupne varijance seksualnog zadovoljstva, dok je blok neseksualnih obilježja objasnio dodatnih 43% varijance, pri čemu je bliskost među partnerima imala najveću snagu predviđanja, a 8% varijance su objasnili partneričino odbijanje seksualnih odnosa i preopterećenje poslovnim obavezama). Ovdje je potrebno dodati i kako je trećina budućih očeva u uzorku prolazila drugu i/ili treću tranziciju u roditeljstvo. Ahlborg i sur. (2005) ističu kako mladim očevima nakon rođenja njihovog djeteta više od seksualnih odnosa nedostaju senzualni iskazi ljubavi kao što su grljenje, maženje i ljubljenje te kako im nije važan seksualni čin sam po sebi nego im je od velike važnosti da ih partnerica doživljava kao muškarca, a ne samo oca zajedničkog djeteta. Nalaz o većoj važnosti karakteristika neseksualnih aspekata veze od čestine seksualnih

aktivnosti za muškarce možemo pronaći i u istraživanjima koja se nisu bavila periodom tranzicije u roditeljstvo (Barrientos i Paez, 2006).

Poseban doprinos shvaćanju složenih odnosa seksualnog zadovoljstva i kvalitete veze tijekom tranzicije u roditeljstvo daju malobrojna istraživanja koja su obuhvatila oba roditelja. Ahlberg i sur. (2005) su istraživali različita obilježja partnerske prilagodbe kod majki i očeva prilikom njihove prve tranzicije u roditeljstvo, u vremenu kada je dijete imalo šest mjeseci. Uspoređivali su njihovu razinu konsenzusa, zadovoljstva, kohezije, komunikacije, afektivne ekspresije te senzualnosti i seksualnosti u dijadi. Potvrđene su pozitivne povezanosti između svih mjerenih varijabli ali i kako su roditelji nezadovoljni trenutnom seksualnošću u vezi uglavnom zadovoljni svojim partnerskim odnosom u cjelini, pri čemu su očevi bili zadovoljniji od majki.

Kod roditelja djece mlađe od godinu dana pokazalo se kako visoka razina intimnosti u periodu života u kojem mnogi parovi imaju nezadovoljavajući seksualni život može imati "zaštitnu funkciju" (Nezhad i Goodarzi, 2011). Naime, kod parova s visokom razinom intimnosti, unatoč niskom seksualnom zadovoljstvu bračno zadovoljstvo je ostalo visoko, što govori o „zaštitnoj“ funkciji intimnosti. Među parovima s niskom razinom intimnosti i niskim seksualnim zadovoljstvom pronađen je vrlo visok postotak parova nezadovoljnih partnerskim odnosom (njih čak 91%). Unatoč padu u generalnom seksualnom funkcioniranju žene su postpartalno (devet mjeseci) više zadovoljne intimnošću od muškaraca (Mickelson i Joseph, 2012). Povezanost emocionalne bliskosti i zadovoljstva vezom pronalazimo i kod sudionika u drugim životnim fazama (Greeff i Malherbe, 2001; Overbeek i sur., 2007; Panayiotou, 2005; Yoo i Bartle-Haring, 2014), pri čemu je ta povezanost jednake jačine za žene i muškarce (Greeff i Malherbe, 2001).

Na ovom mjestu je vrlo važno napomenuti kako, posebice u kvalitativnim istraživanjima, žene često navode osjećaje krivnje i neuspjeha zbog opadanja interesa za seksualne aktivnosti kao i osjećaje „rastrganosti“ između uloge majke i žene (Woolhouse i sur., 2012). Takvi nalazi vjerojatno uporište imaju u usporedbi s modelom žene, često prezentiranim u medijima i širem socijalnom okruženju, koja „drži sve konce u svojim rukama“ (Guendouzi, 2005): brižna je majka, zavodljiva seksualna partnerica i uspješna poslovna žena i to sve u isto vrijeme. U stvarnom životu roditeljstvo je vrlo često praćeno velikom količinom umora, iscrpljenosti i nedostatka vremena za posvećivanje sebi i partnerskom odnosu te takva idealizacija zahtjevnog perioda u životu dodatno povećava psihološki stres prisutan kod mladih

majki (i očeva) te je vrlo važno te osjećaje normalizirati i dati im potvrdu i potporu umjesto podržavati nerealistične slike nedostižnih i nepotrebnih ideala.

1.2.3. Seksualni pojam o sebi

Schema o sebi (eng. self-schema) ili samopoimanje definira se kao "skup kognitivnih generalizacija o samome sebi, izvedenih iz prošlih iskustava, koje organiziraju i usmjeravaju procesiranje informacija sadržanih u vlastitim socijalnim iskustvima" (Markus, 1977, str. 64). Kao i druge vrste pojma o sebi seksualni pojam o sebi je dinamična struktura koja se oblikuje uslijed iskustva, a uključuje različite kognitivne, emocionalne, interpersonalne, bihevioralne i fiziološke aspekte seksualnosti, kao i atribucije seksualne želje i uzbuđenja. Razvoj seksualnog pojma o sebi kod djece i adolescenata je uvjetovan maturacijskim procesima, a oblikuje se kroz usvajanje socijalno prihvatljivih oblika ponašanja putem različitih vidova učenja kao što su nagrađivanje, ignoriranje i kažnjavanje (Andersen i Cyranowski, 1994). Krajem prošlog stoljeća Andersen i Cyranowski (1994) izdvojile su zaseban konstrukt unutar seksualnog samopoimanja koji obuhvaća kognitivne aspekte vlastite seksualnosti i odnosi se na ono što pojedinac misli o sebi kao o „seksualnom biću“. Nazvale su ga seksualna shema o sebi. Andersen i Cyranowski (1994) su postulirale kako se seksualna shema o sebi manifestira u trenutnom seksualnom ponašanju i kognicijama te može poslužiti kao prediktor za buduća ponašanja vezana uz seksualnost pojedinca.

Pretpostavljajući da žene i muškarci drugačije doživljavaju svoju seksualnost autorice su prvo razvile skalu za mjerenje samoprocjene vlastite seksualnosti kod žena. Skala ženske seksualne sheme o sebi se sastoji od tri faktora koji su nazvani strastvenost/romantičnost, otvorenost/izravnost i posramljenost/konzervativnost (Andersen i Cyranowski, 1994). Prve dvije dimenzije su pozitivne dok je treća negativne valencije. Na početku istraživanja kognitivnih aspekata seksualnosti autorice su postavile jednodimenzionalni bipolarni model prema kojem se žene mogu podijeliti u dvije kategorije s obzirom na seksualnu shemu (pozitivna ili negativna). U kasnijim radovima autorice su razvile i bivarijantni model koji omogućuje promatranje pozitivnih i negativnih aspekata seksualnosti kao neovisnih dimenzija, što omogućuje distinkciju žena u četiri kategorije seksualnog pojma o sebi. Žene s pozitivnim seksualnim samopoimanjem ostvaruju visok rezultat na pozitivnoj i nizak rezultat na negativnoj dimenziji seksualnog samopoimanja te općenito imaju pozitivan pogled na sebe kao seksualno biće. Suprotno, žene s negativnim shematskim seksualnim pojmom o sebi (koje ostvaruju nizak rezultat na pozitivnoj i visok rezultat na negativnoj dimenziji seksualnog samopoimanja)

doživljavaju negativne osjećaje vezane uz seksualnu aktivnost. Žene koshematičnog seksualnog samopoimanja ostvaruju visok rezultat na obje dimenzije seksualnog samopoimanja, što znači da imaju konfliktne osjećaje vezane uz vlastitu seksualnost; mogu doživjeti povećanu razinu uzbuđenja vezanu uz seksualne aktivnosti ali istovremeno osjećaju anksioznost (Andersen i Cyranowski, 1994). Zadnja kategorija seksualnog pojma o sebi prema ovoj podjeli se naziva ashematična; ona opisuje žene s niskim, kako pozitivnim, tako i negativnim pogledima na svoju seksualnost; njihova seksualna iskustva su brojem i intenzitetom skromna; ne doživljavaju ih averzivnima ali nemaju potrebe u njih se upuštati te imaju vrlo niske razine seksualne želje i visoke razine izbjegavanja (Andersen i Cyranowski, 1994).

Anderson i sur. (1999) su pronašli kako muškarci svoju seksualnost također mogu opisati na tri dimenzije, od kojih sve imaju pozitivan predznak: strastvenost/ljubav, otvorenost/liberalnost i snaga/agresivnost. Budući da nisu pronađeni negativni aspekti seksualne sheme o sebi muškaraca, njihova seksualna shema o sebi je opisana kao shematska, koja odlikuje muškarce s pozitivnim pogledima na vlastitu seksualnost (njihovi rezultati su u višim vrijednostima na sve tri dimenzije) ili ashematična, u koju pripadaju muškarci koji nemaju snažne osjećaje vezane uz svoju seksualnost, odnosno ostvaruju niske rezultate na sve tri dimenzije seksualne sheme o sebi (Andersen i sur., 1999).

Na važnost ranih iskustava za razvoj pozitivnih pogleda na vlastitu seksualnost upućuju rezultati istraživanja sa žrtvama seksualnog zlostavljanja. Žene koje su doživjele neki oblik seksualnog nasilja imaju manje pozitivan seksualni pojam o sebi u usporedbi s onima bez takvog iskustva (Reissing i sur., 2003). Meston i sur. (2006) su pronašli kako kod žena žrtava seksualnog nasilja doživljenog u djetinjstvu dimenzija romantičnosti/strasti objašnjava negativnu afektivnost vezanu uz seksualnu aktivnost nezavisno od drugih psiholoških poteškoća vezanih uz traumatsko iskustvo kao što su depresija i anksioznost.

Razlike u seksualnom iskustvu kod žena i muškaraca različite valencije seksualne sheme o sebi dosljedno se potvrđuju: oni s pozitivnijim doživljajem svoje seksualnosti imaju bogatije seksualno iskustvo u vidu šireg spektra seksualnih aktivnosti i većeg broja seksualnih partnera (Andersen i Cyranowski, 1994; Andersen i sur., 1999; Fowers i Fowers, 2010). Osim u seksualnom iskustvu osobe različite seksualne sheme o sebi razlikuju se i po kapacitetu za formiranje romantičnih veza; žene i muškarci s pozitivnijom seksualnom shemom o sebi izvještavaju o većem broju partnerskih odnosa i češće doživljenom osjećaju zaljubljenosti od onih s negativnijom shemom (Andersen i Cyranowski, 1994; Andersen i sur., 1999). Negativan

pogled na vlastitu seksualnost povezan je s bihevioralnom inhibicijom i izbjegavanjem emocionalne intimnosti u seksualnim i romantičnim odnosima (Andersen i Cyranowski, 1994).

Rezultati jedina dva istraživanja o vezi između seksualne sheme i kvalitete veze su proturječni. Iz istraživanja starijeg datuma možemo zaključiti kako doživljaj vlastite seksualnosti žena nije relevantan za njihovo zadovoljstvo vezom, dok je dimenzija strastvenosti/ljubavi objasnila značajni dio varijance zadovoljstva vezom muškaraca (Aaerstadt, 2000). U istom istraživanju pozitivna seksualna shema kod muškaraca je bila pozitivno povezana s njihovom razinom intimnosti u vezi. Rezultati recentnijeg istraživanja (Kohlberger, 2011) su u skladu s istraživanjima korelata ženske seksualnosti (npr. Cooper i sur., 1998) u kojima možemo pronaći kako žene više od muškaraca seks povezuju s romantičnim osjećajima te će se češće upustiti u seksualne odnose s partnerom zbog postizanja intimnosti ili drugih razloga vezanih uz uspostavljanje ili održavanje partnerskog odnosa. Kohlberger (2011) je pronašla kako je upravo ženska seksualna shema pozitivno povezana sa zadovoljstvom vezom dok se ta povezanost nije potvrdila kod sudionika muškog spola.

Ograničene spoznaje u području govore kako žene s pozitivnim seksualnim pojmom o sebi doživljavaju veće razine ljubavi i opsesije prema partnerima i svoje veze procjenjuju više „obvezujućima“ u odnosu na žene s negativnim seksualnim pojmom o sebi. Nalaz o količini ljubavi i opsesije u vezama dobiven je i za muškarce sa shematskim seksualnim pojmom o sebi (Andersen i Cyranowski, 1994; Andersen i sur., 1998).

Pokazalo se kako je seksualna shema povezana s vjerovanjima o seksualnosti i intimnosti tako da pojedinci s pozitivnim seksualnim shemama vjeruju kako seksualna aktivnost potiče bliskost i emocionalnu vezu između seksualnih partnera te brigu i odgovaranje na partnerove potrebe (Birnbau i Reis, 2006). Nadalje, žene s pozitivnim seksualnim pojmom o sebi i muškarci sa shematskim pojmom vjeruju kako će u budućnosti imati više seksualnih partnera u odnosu na žene s negativnim shematskim i muškarce s ashematskim seksualnim pojmom o sebi (Andersen i Cyranowski, 1994).

Iz istraživanja o povezanosti između seksualne sheme i seksualnog zadovoljstva ne mogu se donijeti jednoznačni zaključci. Primjerice, umjerene razine seksualnog zadovoljstva pronađene su kako kod žena s pozitivnim tako i kod onih s negativnim seksualnim shemama (Cyranowski i Andersen, 1998). Neka istraživanja su potvrdila povezanost između pozitivne seksualne sheme i višeg seksualnog zadovoljstva kod žena (Relline i Meston, 2011; Aaerstadt, 2000; Mueller i sur., 2016). U istraživanjima u kojima su sudjelovali i muškarci može se pronaći

pozitivna povezanost između pozitivnog pogleda na vlastitu seksualnost i viših razina seksualnog zadovoljstva (Mueller, 2015) ali i podaci o izostanku te veze (Aaerstadt, 2000).

Hill (2007) je postavio sumnju u potrebu mjerenja seksualne sheme o sebi posebno za žene i posebno za muškarce. Primijetio je da skala za žene i ona za muškarce imaju preko polovine čestica koje se preklapaju (potpuno su iste, vrlo slične ili su sinonimi) i da izostanak negativnih aspekata muške seksualnosti može biti rezultat načina na koji je skala konstruirana. Kao prvo, skala za muškarce sadrži samo tri čestice negativnog predznaka pa je opravdano pitati se imaju li muškarci uopće priliku iskazati širinu spektra svoje seksualnosti na tako odabranim česticama. Kao drugo, autor navodi socijalnu poželjnost odgovaranja sudionika muškog spola čiji su podaci rezultirali odabirom čestica u konačnoj verziji kao potencijalni razlog tako malog broja negativno obojenih čestica (u smjeru nesklonosti ka opisivanju svoje seksualnosti u negativnim terminima). Iz tog razloga Hill je primijenio sve čestice obiju skala na sudionicima oba spola uz još dvije modifikacije u odnosu na originalnu skalu - u uputi je naznačeno kako sudionici procjenjuju seksualni aspekt pojma o sebi u odnosu na originalnu uputu u kojoj ne stoji to određenje (Andersen i Cyanowski su smatrale kako će općenita uputa smanjiti simuliranje sudionika dok Hill drži kako općenitom uputom ne dobivamo mjeru seksualnog pojma o sebi budući da se naše doživljavanje i opisivanje sebe u različitim domenama pojma o sebi može značajno razlikovati). Druga promjena je uvođenje referentne točke odnosno usporedba sebe sa osobama istog spola i dobi, koja izostaje u originalnoj skali. Upotrebom iste skale za muškarce i žene potvrđena je pretpostavka o tome da i muškarci imaju negativnu dimenziju seksualnog pojma o sebi te su utvrđena tri faktora seksualne sheme o sebi za žene i muškarce. Ta tri faktora su toplina/romantičnost, otvorenost/izravnost i suzdržanost/konzervativizam. Istu skalu za žene i muškarce koristila je i Kocak (2012) koja je također potvrdila mogućnost mjerenja seksualne sheme o sebi za oba spola istim instrumentom, ali je otkrila kako se faktorska struktura skale razlikuje između studenata i oženjenih parova; na uzorku bračnih parova potvrdila je faktorsku strukturu koju je predložio Hill (2007), dok su kod studenata pronađena tri faktora pri čemu se dva uglavnom poklapaju s Hillovim faktorima (toplina/romantičnost i otvorenost/izravnost), a treći je nazvala senzualnost/stimulativnost. Autorica je taj nalaz objasnila različitim sociodemografskim karakteristikama uzoraka u dva istraživanja.

Prema postojećim istraživanjima u području seksualna shema o sebi još nije istraživana na trudnim parovima i onima koji prolaze tranziciju u roditeljstvo. Najviše su se tome približila kvalitativna istraživanja koja su u dubinskim intervjuima ili fokus grupama raspravljala o

seksualnosti u tom životnom periodu. Iz tih rezultata može se isčitati kako se neke žene više ne osjećaju seksualnim bićima ili „sexy“ jer je uloga majke (u njihovim očima) nespojiva s ulogom „sexy“ žene. Zanimljivo je kako ujedno svjedoče o tome kako ne doživljavaju promjenu u načinu na koji ih partner doživljava u seksualnom smislu (Woolhouse i sur., 2012).

1.2.4. Zadovoljstvo tijelom tijekom tranzicije u roditeljstvo i povezanost sa seksualnošću i partnerskim odnosom

Slika tijela, predodžba tijela ili „body image“ definira se kao mentalna slika osobe o vlastitom tjelesnom izgledu, evaluacija izgleda te utjecaj tih percepcija i stavova na ponašanje (Pokrajac-Bulian i Kandare, 2000). Nezlek (1999) posebno naglašava kako se slika tijela ne sastoji samo od percepcije izgleda tijela, već uključuje i komponentu percepcije privlačnosti, kao i seksualnu dimenziju. Nezadovoljstvo tijelom je izraženije kod žena (Frederick i sur., 2007), toliko da je to postalo praktički „normalno“ u zapadnim društvima (Carrard i sur., 2018). Žene su zabrinutije i manje zadovoljne izgledom u odnosu na muškarce, sklonije su precjenjivanju vlastite tjelesne težine, više su zabrinute hranjenjem i puno češće provode dijete (Pokrajac-Bulian i Kandare, 2000). Tome se ne treba čuditi ako uzmemo u obzir teoriju socijalnih skripti prema kojoj je uloga žene u seksualnom susretu da bude privlačna i zavodljiva muškarcu (Byers, 1995; prema Weaver i Byers, 2012). Stoga nije neočekivano pretpostaviti da su žene socijalizacijom usvojile kako je važno biti fizički atraktivna u namjeri da postane adekvatna partnerica, što potvrđuju i neki nalazi istraživanja kao što je npr. ono autora Buunk i sur. (2002) u kojem je dobiveno kako muškarci veći značaj prilikom izbora partnerice polažu na tjelesnu privlačnost nego što je to slušaj kod žena. Nezlek (1999) je proveo istraživanje u kojem su žene i muškarci vodili dnevne bilješke o svojim socijalnim interakcijama i pronašao kako žene s pozitivnijom slikom o svom tijelu bilježe znatno više intimnih odnosa, te im je samopouzdanje u socijalnim interakcijama više nego što je kod sudionica s negativnijom slikom o tijelu. Za muškarce se taj efekt slike o tijelu nije pokazao značajnim.

Pozitivna povezanost između zadovoljstva vlastitim tijelom i zadovoljstva vezom dokazana je kod žena u predbračnim vezama kao i kod onih u braku (Friedman i sur., 1998). Meltzer i McNulty (2010) su promatrali nezavisne utjecaje različitih aspekata zadovoljstva tijelom kod mladih bračnih parova te pronašli kako je, nakon kontrole ženinog indeksa tjelesne mase, samopoštovanja, neuroticizma i pokušaja zatrudnjivanja, ženina procjena komponente seksualne privlačnosti njezina tijela jedini značajni prediktor i ženinog i muževljevog bračnog

zadovoljstva. U istom istraživanju potvrđen je medijacijski utjecaj čestine seksualnih aktivnosti na vezu između ženine percipirane seksualne privlačnosti i seksualnog zadovoljstva oba bračna partnera. Vezu između zadovoljstva tijelom i partnerskog odnosa pokušali su objasniti Pole i sur. (2004); dobar partnerski odnos može djelovati kao zaštitni faktor koji ženu „brani“ od razvoja ili pogoršanja briga vezanih uz tjelesni izgled, ali moguće je da i loša kvaliteta odnosa između žene i muškarca potakne ili pogorša već postojeće nezadovoljstvo žene svojim tjelesnim atributima. Ambwani i Strauss (2007) su pronašli kako je za 61% studentica prihvaćanje tijela od strane njihovih partnera dovelo do poboljšanja njihovog tjelesnog samopoštovanja, pri čemu su pokazatelji romantične ljubavi (sreća, prijateljstvo, povjerenje i ljubomora) zajedno značajno predviđjeli razinu tjelesnog samopoštovanja za oba spola.

Istraživanja su pokazala kako žene s pozitivnijom slikom o vlastitom tijelu iskazuju više razine seksualne želje i zadovoljstva, imaju češće i kvalitetnije seksualne odnose, te doživljavaju niže razine seksualne anksioznosti, izbjegavanja i disfunkcije i više razine seksualne prilagodbe, odnosno pozitivniju seksualnu shemu o sebi i više seksualno samopoštovanje (Hoyt i Kogan, 2002; Pujols i sur., 2010; Seal i sur., 2009; Wiederman i Hurst, 1998). Cash i sur. (2004) su pronašli kako žene koje imaju više negativnih osjećaja prema svom tijelu (sram, nezadovoljstvo) izvještavaju o višim razinama anksioznosti vezanima za intimnost i sumnjama o seksualnoj poželjnosti od strane njihovog partnera. Rijetka istraživanja provedena na muškarcima također govore o prediktorskoj ulozi srama povezanog s tijelom i seksualne samosvijesti, koja pak prognozira niže razine seksualnog zadovoljstva i pobuđenosti (Sanchez i Kiefer, 2007). Filiault (2007) je pronašao kako muškarci nezadovoljni svojim mišićnim tonusom sebe doživljavaju seksualno manje učinkovitima od onih kod kojih postoji manji nesrazmjer između željene i procijenjene mišićne mase. Veza između slike o tijelu i seksualnog funkcioniranja vjerojatno nije jednosmjerna. Kao što je moguće da negativnosti vezane uz sliku tijela nepovoljno djeluju na seksualne aktivnosti jednako je tako moguće da loše seksualno funkcioniranje para potakne i/ili pojača već postojeće nezadovoljstvo tijelom partnera koji poteškoće u seksualnom životu povezuju sa svojom smanjenom privlačnošću/poželjnošću (Tantleff-Dunn i Gokee, 2004, prema Cash i Pruzinsky, 2004).

Wiederman (2000) je uočio potrebu razvoja mjere zadovoljstva tijelom u kontekstu seksualnih interakcija, budući da je pretpostavio kako globalne mjere zadovoljstva tijelom nisu dovoljno prediktivne za ponašanje i doživljaje žena i muškaraca u tom području funkcioniranja. U tu svrhu razvio je mjeru svjesnosti o vlastitom tijelu tijekom tjelesne intimnosti s partnerom. Pokazalo se kako ta nova, specifična mjera zadovoljstva tijelom može samostalno predvidjeti

seksualno iskustvo, samopoštovanje i asertivnost žena te njihovo izbjegavanje seksualnih aktivnosti, čak i nakon kontrole utjecaja njihove tjelesne težine, generalnog zadovoljstva tijelom, seksualne anksioznosti i psihološke dobrobiti.

Tijekom 21. stoljeća provedeno je mnogo istraživanja s ciljem provjere utjecaja trudnoće i postpartalnog razdoblja na zadovoljstvo tijelom žena, dok se istodobno vrlo mali broj njih bavio i promjenama koje se (možda) pojavljuju kod muškaraca u tom području. Trudnice i mlade majke uglavnom svjedoče o značajnom pogoršanju slike tijela zbog tjelesnih promjena nastalih u trudnoći i postpartalnom razdoblju (Von Sydow, 1999; Mickelson i Joseph, 2012). Neka istraživanja govore o nepromijenjenom zadovoljstvu tijelom tijekom trudnoće ali i njegovom padu nakon poroda (Pauls i sur., 2008). Longitudinalnim praćenjem skupine žena koje su postale majke i onih koje nisu utvrđen je pad u samoprocjeni privlačnosti majki između perioda prije i poslije trudnoće dok je u procjenama vlastite privlačnosti u istom vremenskom periodu u skupini žena bez djece prisutan rast (Cast, 2013). Zabilježen je podatak o povećanju težine muškaraca za vrijeme trudnoće njihove partnerice, i to u prosjeku 6.3 kilograma (Belkin, 2009), kao i povećanje osjećaja privlačnosti očeva nakon rođenja njihova djeteta što je objašnjeno jačanjem osjećaja muževnosti i povećanjem prihoda koje često dolazi s povećanjem obitelji, koji mogu dovesti do pozitivnijih procjena tjelesne privlačnosti (Cast, 2013.)

Žensko zadovoljstvo tijelom se pokazalo značajno povezanim sa seksualnošću u trudnoći (Nehzad i Goodarzi, 2011). Trudnice koje procjenjuju svoju privlačnost višom češće i više uživaju u seksualnim aktivnostima i doživljavaju manje boli prilikom seksualnih odnosa od onih koje su manje zadovoljne svojim tijelom (Von Sydow, 1999). Trudnice u zadnjem tromjesečju trudnoće koje su bile anksiozne prilikom otkrivanja nagog tijela partneru prilikom seksualnih aktivnosti iskazale su niže razine seksualnog zadovoljstva.

Odnos između seksualnosti i zadovoljstva tijelom tijekom različitih faza tranzicije u roditeljstvo pokazao se složenim (Pauls i sur., 2008). Tijekom prvog tromjesečja trudnoće seksualno funkcioniranje žena povezano je s neugodom vezanom za izgled tijela dok se ta veza nije potvrdila u postpartalnom periodu, kada su za različite odrednice seksualnosti poteškoće s inkontinencijom bile jedini značajni korelati. U postpartalnom periodu se kao prepreka seksualnim aktivnostima pokazao osjećaj vlastite neprivlačnosti partneru, koji se tijekom trudnoće nije pokazao kao značajna zapreka. Neki autori objasnili su ove nalaze time što su povećana težina i tjelesne promjene u trećem tromjesečju očekivani ishodi trudnoće dok se u ranijim fazama mogu shvatiti kao debljanje (Skouteris i sur., 2005). Još jedno objašnjenje je to

da u kasnijim fazama trudnoće fokus sa vlastitog tijela prelazi na zdravlje fetusa (Chang i sur., 2006).

U rijetkim istraživanjima koja su uključila varijable interpersonalnog i intrapersonalnog funkcioniranja možemo pronaći kako su za seksualno zadovoljstvo žena tijekom trudnoće puno značajnije odlike partnerskog odnosa nego varijable zadovoljstva tijelom (Nakić Radoš i sur., 2014). Mickelson i Joseph (2012) su pronašli kako je zadovoljstvo vlastitim tijelom kao i zadovoljstvo tijelom partnerice kod očeva devet mjeseci nakon rođenja djeteta direktno i posredno (preko percipiranog odbijanja od strane partnerice) povezano s ukupnim zadovoljstvom u njihovom intimnom odnosu (u obliku iskazivanja tjelesne nježnosti i seksualnog zadovoljstva). Kod majki je pronađena samo indirektna povezanost; majke nezadovoljne svojim tijelom percipirale su veće odbijanje od strane partnera, što je bilo povezano s manjim zadovoljstvom u njihovom intimnom odnosu. U slučaju nezadovoljstva partnerovim tijelom procjenjivale su odbijanje većim što je rezultiralo manjim zadovoljstvom oba partnera. Ovo istraživanje otkriva mogućnost da nisu samo žene pogođene mišljenjem partnera o njihovom tijelu nego i muškarci.

Wong (2012) je istraživala odnos između slike o tijelu, postporođajne depresije i bračnog zadovoljstva. Otkrila je kako je nezadovoljstvo tijelom žena nakon poroda negativno povezano s bračnim zadovoljstvom. U regresijskoj analizi kombinacija nezadovoljstva tijelom i bračnog zadovoljstva objasnila je 27% varijance postpartalne depresije ali se nije potvrdila hipoteza o moderacijskom utjecaju bračnog zadovoljstva na vezu između nezadovoljstva tijelom i postpartalne depresije. U ovom istraživanju kao važna varijabla pojavio se i socio-ekonomski status: žene zadovoljnije obiteljskom financijskom situacijom iskazale su niže razine nezadovoljstva tijelom i postpartalne depresije i više razine bračnog zadovoljstva

Unatoč malom broju istraživanja o vezi seksualne sheme o sebi i slike tijela može se zaključiti kako su zadovoljstvo vlastitim izgledom i način na koji pojedinac razmišlja o vlastitoj seksualnosti povezani. Nouri i sur. (2014) su potvrdili kako seksualna shema može objasniti značajan dio varijance ne/zadovoljstva tijelom. Dimenzija strastvenosti pokazala se pozitivno povezanom sa zadovoljstvom tijelom kod oba spola (Donaghue, 2008; Nouri i sur., 2014). Donaghue (2008) je pronašao pozitivnu povezanost između dimenzije otvorenosti i zadovoljstva tijelom kod oba spola te negativnu vezu između dimenzije posramljenosti/konzervativnosti i zadovoljstva tijelom (na granici značajnosti) kod žena dok su Nouri i sur. (2014) potvrdili vezu između dimenzije otvorenosti i slike o tijelu samo kod

muškaraca. Sve tri dimenzije seksualnog pojma o sebi kod žena pokazale su se povezanima s anksioznošću izazvanom izlaganjem tijela prilikom seksualnih aktivnosti, dok je kod muškaraca samo dimenzija snage/agresivnosti dostigla razinu značajnosti (Cash i sur., 2004). Wiederman i Hurst (1997) nisu pronašli vezu između generalnog zadovoljstva tijelom i shema vezanih uz seksualnost ali su zabilježili značajnu povezanost između tendencije ka izbjegavanju socijalnih situacija zbog briga vezanih uz izgled i seksualnog pojma o sebi.

1.2.5. Metodološke specifičnosti i nedostaci dosadašnjih istraživanja tranzicije u roditeljstvo

Promjene koje nastupaju prilikom tranzicije u roditeljstvo bi bilo najbolje istraživati metodologijom longitudinalnog pristupa budući da se radi o procesima. Unatoč prednostima tog pristupa u smislu mogućnosti utvrđivanja promjene i smjera uzročno-posljedičnih odnosa te bolje kontrole nad procesom djelovanja varijabli koje nisu predmetom mjerenja na same sudionike, transverzalni istraživački nacrti također se koriste u suvremenim istraživanjima tranzicije u roditeljstvo. Transverzalna istraživanja provode se ili na više skupina sudionika koji se međusobno razlikuju u fazi tranzicije u roditeljstvo ili na samo jednoj skupini sudionika koja se nalazi u određenoj fazi te tranzicije. Istraživanja koja su uključivala usporedbe parova u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo bavila su se razlikama u seksualnom funkcioniranju, percepciji vlastite i partnerove seksualnosti te zadovoljstvu tijelom između parova koji nemaju djecu, onih koji očekuju dijete i onih u nekoj od ranih faza roditeljstva (Pastore, Owens i Raymond, 2007; Sagiv-Reis, Birnbaum i Safir, 2012). Razlike u nekim aspektima psihičkog zdravlja i partnerskih odnosa također su bile predmeti mjerenja istraživača koji su uspoređivali parove bez iskustva trudnoće i one koji očekuju dijete ili ga imaju (Moreno-Rosseta i sur., 2016; Tucak Junaković i sur., 2009). Iako uključuju mjerenje određenih konstrukata u jednoj vremenskoj točki na jednoj skupini sudionika, i ta istraživanja su donijela vrijedne nalaze o seksualnosti, zadovoljstvu tijelom i partnerskim odnosima u određenim fazama tranzicije u roditeljstvo (Ahlborg i sur., 2005; Hipp i sur., 2012; DaCosta i sur., 2017; Nehzad i Goodarzi, 2011; Olsson i sur., 2005; Sagiv-Reis i sur., 2012; Vannier i sur., 2018). Transverzalni nacrt korišten je i u istraživanjima koja su se bavila prevalencijom i korelatima različitih poteškoća prilagodbe i mentalnog zdravlja u prvoj polovici djetetove prve godine života (Inthaphatha i sur., 2020; Epifanio i sur., 2015; Feldman, 2000; Parfitt i Ayers, 2014).

Neovisno o primijenjenom istraživačkom nacrtu, postojeća istraživanja tranzicije u roditeljstvo imaju određene slabosti koje je potrebno prevladati u budućim istraživanjima. Jedan od većih nedostataka je puno veći broj sudionika ženskog spola u odnosu na muški. Prilikom razmatranja rezultata istraživanja seksualnosti muškaraca tijekom trudnoće njihovih partnerica potrebno je napomenuti kako nemali udio informacija dolazi upravo od njihovih partnerica, što predstavlja ozbiljan metodološki nedostatak (Al Bustan i sur., 1995; Bartellas i sur., 2000). Isto tako, treba uzeti u obzir ograničenu mogućnost generalizacije nalaza istraživanja u kojima su muškarci neposredno sudjelovali; te uzorke sačinjavaju muškarci koji su vjerojatno više zainteresirani za zdravlje svoje partnerice i djeteta budući da ih je većina došla zajedno sa svojom partnericom na redovni medicinski pregled. U dijelu istraživanja koja uključuju sudionike oba ili jednog spola primijenjena je kvalitativna metodologija i ta istraživanja karakterizira vrlo mali broj sudionika što znatno smanjuje mogućnost generalizacije njihovih rezultata (Condon i sur., 2003.; MacAdam i sur., 2011; Olsson i sur., 2010). U ovo istraživanje bit će uključen jednak broj žena i muškaraca kako bi se tranzicija u roditeljstvo promotrla s aspekta oba spola.

Istraživanja intimnosti u okviru partnerskih odnosa uglavnom su se usmjeravala na jedan od aspekata intimnosti ili koristila mjere koje nisu rezultirale potrebnom distinkcijom npr. emocionalnog i seksualnog aspekta intimnosti (Yoo i Bartle-Haring, 2014) što je rezultiralo nejasnim nezavisnim udjelima različitih aspekata partnerskih odnosa u objašnjenju ukupnog zadovoljstva vezom.

Nadalje, proučavanja seksualnog pojma o sebi usmjerila su se uglavnom na mlađu populaciju (studente) i pretežito žene te do sada još nisu uključivala partnere tijekom trudnoće i postpartalnog razdoblja. Budući da je seksualni pojam o sebi podložan promjenama u iskustvu moguće je da se mijenja kako pojedinci stare i zasnivaju dugoročnije partnerske odnose i prolaze važne životne tranzicije poput preuzimanja roditeljske uloge. Uzimajući u obzir kako se neki drugi aspekti seksualnosti mijenjaju u funkciji dobi i vrste partnerskih odnosa (Call i sur., 1995) opravdano je očekivati promjene i u kognitivnoj reprezentaciji pojedinačne seksualnosti uslijed tranzicije u roditeljstvo te će ovo istraživanje pomoći u proširivanju spoznaja o seksualnoj shemi o sebi u toj životnoj fazi.

Generalno, može se reći kako postoji veća vjerojatnost da će mladi roditelji doživjeti pad u zadovoljstvu vezom nakon rođenja prvog djeteta ali ta veza nije jednostavna kako se na prvi pogled može činiti. Ukoliko promotrimo prediktore zadovoljstva vezom u različitim

fazama tranzicije u roditeljstvo možemo primijetiti da su se rijetko uspoređivali njihovi međusobni udjeli pa ostaje nedovoljno istraženo jesu li i u kojoj fazi tranzicije u roditeljstvo za zadovoljstvo vezom važnije varijable na individualnoj razini (zadovoljstvo tijelom, seksualno samopoimanje i doživljaj vlastite pripremljenosti za roditeljstvo) ili one partnerskog funkcioniranja (ljubav i percepcija pravednosti u braku).

2. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE

U ovom radu je ukupno zadovoljstvo vezom, kao sveobuhvatni indikator kognitivne i afektivne procjene kvalitete odnosa, promatrano kao kriterijska varijabla. Indikatori pripremljenosti za roditeljstvo, tjelesnog i seksualnog samopoimanja, seksualnog zadovoljstva i kvalitete veze su razmatrani kao prediktori ukupnog zadovoljstva vezom u četiri različite faze tranzicije u roditeljstvo, pri čemu je ispitana moderatorska uloga spola. Tjelesno samopoimanje je operacionalizirano kao zadovoljstvo tijelom i opterećenost tijelom tijekom seksualnih aktivnosti s partnerom, seksualna shema o sebi i seksualno zadovoljstvo su korišteni kao mjere seksualnog samopoimanja, dok je kvaliteta veze određena putem ljubavi i percipirane pravednosti u partnerskom odnosu.

Opći cilj ovog rada je povećati razumijevanje složenih međuodnosa različitih aspekata partnerskih odnosa pri tranziciji u roditeljstvo i doprinijeti validaciji teorijskih modela tranzicije u roditeljstvo. Specifični ciljevi su povećati spoznaje o funkcioniranju muškaraca u partnerskom odnosu prilikom tranzicije u roditeljstvo te pojasniti razlike u relativnom udjelu individualnih obilježja partnera nasuprot obilježjima partnerskog odnosa u objašnjenju zadovoljstva vezom sudionika u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo. U skladu s ovim ciljem, postavljena su dva istraživačka problema i formulirane odgovarajuće hipoteze.

1. Ispitati učinke faze tranzicije u roditeljstvo (prije rođenja prvog djeteta, trudnoća s prvim djetetom, prvo dijete u dobi od šest mjeseci, prvo dijete u dobi od godinu dana), spola i njihove interakcije na sljedeće intrapersonalne i interpersonalne procese: a) percepciju pripremljenosti za roditeljstvo, b) zadovoljstvo tijelom, c) opterećenost tijelom prilikom seksualnih aktivnosti, d) seksualnu shemu o sebi, e) seksualno zadovoljstvo, f) doživljaj ljubavi, g) percepciju pravednosti u partnerskom odnosu i h) ukupno zadovoljstvo partnerskim odnosom.

1.a) Očekuje se da će se roditelji djece od 6 i 12 mjeseci statistički značajno razlikovati u procjeni pripremljenosti za roditeljstvo od žena i muškaraca bez djece i onih koji očekuju dijete,

u smjeru više pripremljenosti roditelja s djecom. Očekuje se najniža razina percipirane pripremljenosti za roditeljstvo kod žena i muškaraca bez djece. Očekuje se da će muškarci u svim skupinama procijeniti svoju pripremljenost za roditeljstvo višom od žena te se ne očekuje interakcija faze tranzicije u roditeljstvo i spola na pripremljenost za roditeljstvo.

1.b i 1.c) Ne očekuje se glavni efekt faze tranzicije u roditeljstvo na zadovoljstvo tijelom i opterećenost tijelom prilikom seksualnih aktivnosti s partnerom/icom. Očekujemo da će muškarci u svim fazama tranzicije u roditeljstvo biti zadovoljniji svojim tijelima i manje opterećeni svojim tijelima prilikom seksualnih aktivnosti s partnericama. Očekujemo i interakcijski efekt spola i faze tranzicije, pri čemu će žene nakon poroda imati negativniju sliku o vlastitom tijelu od žena bez djece i trudnica. Žene s djetetom od godinu dana bit će zadovoljnije svojim tijelom od žena s djetetom od šest mjeseci ali i dalje manje zadovoljne od žena bez djece, dok će muškarci s djecom imati bolji doživljaj vlastitog tijela od muškaraca bez djece i onih s trudnom partnericom.

1.d) Očekuje se značajna razlika u seksualnoj shemi o sebi između žena i muškaraca bez djece i onih koji imaju dijete. Predviđa se najveća razlika između žena i muškaraca bez djece i roditelja djece od šest mjeseci (očekuje se da će žene i muškarci bez djece imati pozitivniju shemu od parova s djecom). Predviđa se da će muškarci u svim fazama tranzicije u roditeljstvo imati pozitivniju seksualnu shemu o sebi od žena. Očekuje se interakcijski učinak između spola i tranzicije u roditeljstvo na seksualnu shemu pri čemu će seksualna shema kod žena bez djece biti pozitivnija nego kod onih koje prolaze trudnoću i onih s djecom (najviši rezultat imat će žene bez djece, značajno niži trudnice i najniži žene s djecom od šest mjeseci), dok kod muškaraca neće biti razlike u seksualnoj shemi između onih bez djece i s trudnom partnericom, a seksualna shema muškaraca s djecom od šest mjeseci bit će negativnija od sheme muškaraca bez djece i s trudnom partnericom.

1.e) Očekuje se značajna razlika u seksualnom zadovoljstvu između žena i muškaraca bez djece i onih koji očekuju dijete te najveća razlika između žena i muškaraca bez djece i roditelja djece od šest mjeseci (u smjeru manjeg zadovoljstva žena i muškaraca koji očekuju djecu i onih s djecom od šest mjeseci). Ne očekuju se spolne razlike u seksualnom zadovoljstvu, kao ni interakcijski učinak faze tranzicije u roditeljstvo i spola na seksualno zadovoljstvo.

1.f) S obzirom na nedostatak istraživanja u doživljaju ljubavi tijekom tranzicije u roditeljstvo ne mogu se predvidjeti razlike između žena i muškaraca u doživljaju ljubavi u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo na temelju dosadašnjih spoznaja u području. Pa ipak, očekuje se da će

žene i muškarci koji očekuju dijete i oni s djetetom od šest mjeseci iskazivati više razine ljubavi prema partneru/ici od žena i muškaraca bez djece. Najniža razina ljubavi očekuje se kod žena i muškaraca s djetetom od godinu dana. Ne očekuju se spolne razlike u doživljaju ljubavi niti interakcijski učinak faze tranzicije u roditeljstvo i spola na doživljaj ljubavi.

1.g) Očekuje se značajna razlika u percipiranoj pravednosti u partnerskom odnosu u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo na način da će procjena pravednosti žena i muškaraca koji još nemaju djecu i onih koji očekuju dijete biti veća od onih koji imaju djecu te da će procjena pravednosti biti veća u skupini onih koji imaju dijete od šest mjeseci nego kod onih čije je dijete u dobi od godinu dana. Očekuje se kako će muškarci u svim fazama tranzicije u roditeljstvo percipirati pravednost u partnerskom odnosu višom u odnosu na žene. Ne očekuje se pronaći interakcijski učinak faze tranzicije u roditeljstvo i spola na percipiranu pravednost u partnerskom odnosu.

1.h) Očekuje se da će se žene i muškarci bez djece statistički značajno razlikovati od žena i muškaraca s djecom u zadovoljstvu vezom. Ne očekuje se značajna razlika u procjeni zadovoljstva vezom između žena i muškaraca bez djece i onih koji očekuju dijete. Očekuje se najveća razlika između žena i muškaraca bez djece i onih s djecom od šest mjeseci (u korist žena i muškaraca bez djece) te manja, ali još uvijek značajna razlika u zadovoljstvu vezom između žena i muškaraca bez djece i onih s djecom od godinu dana. Očekuje se da će muškarci biti zadovoljniji svojim vezama od žena u svim fazama tranzicije u roditeljstvo te se ne očekuje interakcijski učinak faze tranzicije u roditeljstvo i spola na ukupno zadovoljstvo vezom.

2. Ispitati doprinose percipirane pripremljenosti za roditeljstvo, zadovoljstva tijelom, opterećenosti tijelom prilikom seksualnih aktivnosti, seksualne sheme o sebi, seksualnog zadovoljstva, doživljaja ljubavi i percepcije pravednosti u partnerskom odnosu među partnerima u objašnjenju individualnih razlika u zadovoljstvu vezom muškaraca i žena u četiri različite faze tranzicije u roditeljstvo (prije rođenja prvog djeteta, trudnoća s prvim djetetom, prvo dijete u dobi od šest mjeseci, prvo dijete u dobi od godinu dana).

Očekuje se da će sve prediktorske varijable doprinositi objašnjenju individualnih razlika u zadovoljstvu vezom žena i muškaraca u svim fazama tranzicije u roditeljstvo, ali da će se prediktivna snaga pojedinih varijabli razlikovati s obzirom na spol i fazu tranzicije u roditeljstvo. Konkretnije, na temelju postojećih spoznaja u području postavljene su sljedeće hipoteze:

2.a) Očekuje se da će prediktivna snaga doživljaja pripremljenosti za roditeljsku ulogu u predviđanju zadovoljstva vezom biti veća za žene i muškarce koji imaju dijete u odnosu na one koji nemaju dijete i one koji prolaze razdoblje očekivanja prvog djeteta.

2.b) Očekuje se da će opće zadovoljstvo tijelom i opterećenost vlastitim tijelom tijekom seksualnih aktivnosti s partnerom/icom biti jači prediktori zadovoljstva vezom žena i muškaraca s djecom u odnosu na žene i muškarce bez djece. Očekuje se da će obje mjere doživljaja vlastitog tijela najmanje uspješno objasniti individualne razlike u zadovoljstvu vezom trudnih žena.

2.c) Očekuje se da će seksualno zadovoljstvo i seksualna shema o sebi biti jači prediktori zadovoljstva vezom žena i muškaraca bez djece u odnosu na ostale skupine te njihov najmanji doprinos u objašnjenju zadovoljstva vezom u skupini žena i muškaraca s djetetom od šest mjeseci.

2.d) Očekuje se veći doprinos ljubavi i percipirane pravednosti u partnerskom odnosu u objašnjenju individualnih razlika u zadovoljstvu vezom kod žena i muškaraca koji očekuju dijete i onih s djecom u odnosu na parove bez djece.

2.e) Očekuje se da će u svim fazama tranzicije u roditeljstvo pripremljenost za roditeljstvo, indikatori tjelesnog samopoimanja i pravednost u partnerskom odnosu biti jači prediktori zadovoljstva vezom žena nego muškaraca.

2.f) Očekuje se da će u svim fazama tranzicije u roditeljstvo seksualno zadovoljstvo biti jači prediktor zadovoljstva vezom muškaraca nego žena.

2.g) Ne očekuju se spolne razlike u prediktivnosti ostalih varijabli (seksualne sheme o sebi i ljubavi) za ukupno zadovoljstvo vezom.

3. METODA ISTRAŽIVANJA

3.1. Sudionici

Četiri skupine žena i muškaraca (ukupno 650 osoba, odnosno 325 parova) iz nekoliko hrvatskih gradova sudjelovale su u istraživanju. Metodom snježne grude prikupljeni su podaci iz prve skupine ($n = 174$), koju su činili žene i muškarci bez djece. Sudionici iz druge skupine ($n = 186$) bili su žene i muškarci koji očekuju prvo dijete (trudnice i njihovi partneri). Njihovi

podaci prikupljeni su u ginekološkim ordinacijama i na tečajevima za trudnice u domovima zdravlja i bolnicama. Žene iz ove skupine bile su u zadnjem tromjesečju trudnoće, tako da je uzorak s obzirom na trajanje trudnoće razmjerno homogen. Roditelji šestomjesečne i jednogodišnje djece činili su treću ($n = 148$) i četvrtu ($n = 142$) skupinu kojima su upitnici bili uručeni prilikom pedijatrijskih kontrola u domovima zdravlja. U svim skupinama osim u prvoj komplete upitnika sudionicima su uručili liječnici i/ili medicinske sestre. Budući da se radi o prigodnim uzorcima u transverzalnom istraživanju posebna pažnja je bila usmjerena na kriterije uključivanja/isključivanja i kontrolne varijable, kako bi se osigurala, koliko je to najviše bilo moguće, izjednačenost skupina koje su uspoređivane u relevantnim varijablama. Kriterij uključivanja za sve (punoljetne) žene i muškarce bilo je iskustvo zajedničkog života u trajanju od najmanje šest mjeseci, budući da je dinamika partnerskog odnosa između parova koji žive zajedno i onih koji su odvojeni bitno drugačija. Kriterij uključivanja u skupini žena i muškaraca bez djece bio je da žele imati zajedničku djecu u budućnosti budući da bi se žene i muškarci koji nemaju namjeru ostvariti roditeljstvo također mogli razlikovati po nekom bitnom obilježju povezanom s predmetom istraživanja od onih koji tu namjeru imaju ili onih koji su tranziciju u roditeljstvo već ostvarili. U istraživanje su bili uključeni žene i muškarci koji očekuju prvo zajedničko dijete začeto prirodnim putem te oni koji imaju prvo zdravo (bez psihofizičkih poteškoća) zajedničko dijete od šest mjeseci ili godinu dana rođeno iz trudnoće bez komplikacija. Iskustvo komplikacija u trudnoći i iskustvo roditeljstva bolesnog djeteta je bitno drugačije od tranzicije u roditeljstvo bez takvog iskustva. Žene i muškarci s prethodnim iskustvom roditeljstva nisu bili uključeni u istraživanje budući da je cilj bio steći uvid u iskustvo prve zajedničke tranzicije u roditeljstvo. Uz duljinu veze, kao kontrolne varijable uključeni su dob i stupanj obrazovanja pojedinca (Tablica 1).

Tablica 1

Demografske karakteristike sudionika uključenih u istraživanje

	Žene (n = 325)	Muškarci (n = 325)
Dob (u godinama)		
Raspon	18-44	21-49
M	30.42	32.77
SD	4.09	4.99
Duljina veze (u godinama)		
Raspon	1-20	1-20
M	6.61	6.57
SD	3.86	3.83
Obrazovanje		
OŠ i SŠ (%)	19.9	36.8
VŠS i VSS (%)	80.1	63.2

3.2 Postupak

Svakom paru (ili jednom članu para, ukoliko drugi nije bio prisutan) uručena je koverta u kojoj se nalazio opis istraživanja s pozivom na sudjelovanje te dva odvojena kompleta upitnika, jedan za ženu, a drugi za muškarca. Na upitnike su unaprijed unesene šifre koje su označavale pripadnost jednoj od četiri skupine sudionika, redni broj kontaktiranog para i spol svakog člana para. U uputi je istaknuta svrha istraživanja, dani su kontakti voditeljice istraživanja i etičkog povjerenstva koje je odobrilo istraživanje, objašnjena je dobrovoljnost i anonimnost sudjelovanja, pravo na odustajanje u svakom trenutku te način iskazivanja suglasnosti i vraćanja ispunjenih upitnika. Partneri su također zamoljeni da upitnike ispunjavaju nezavisno, bez međusobnog dogovaranja i usklađivanja odgovora. Sudionicima je ponuđena mogućnost dobivanja povratnih informacija o istraživanju, na razini općih (prosječnih) rezultata. Vrijeme povrata ispunjenih upitnika kretalo se od oko pola sata (parovi koji su ispunili upitnike za vrijeme čekanja liječničkog pregleda ili na tečaju za trudnice i njihove partnere) do nekoliko tjedana (parovi koji su ispunjene upitnike vratili poštom ili prilikom sljedećeg posjeta liječniku).

Podijelili smo ukupno 774 koverta, od kojih se vratilo 420, pri čemu ih je 95 bilo nevažećih (bilo je ispunjeno manje od 50% cijelog kompleta upitnika). Sudionici bez djece su u značajno većoj mjeri vratili komplete upitnika (iznad 70% kontaktiranih) u odnosu na one s djecom (između 40 i 45% kontaktiranih). Ove razlike su očekivane jer je znatno više sudionika bez djece upitnike ispunio odmah, dok su ih roditelji najčešće ponijeli kući i vraćali liječniku na sljedećem pregledu ili poslali poštom. Manji odaziv i veći udio nevaljanih upitnika roditelja u usporedbi s ne-roditeljima (26 i 30% u skupinama roditelja te 11 i 17% u skupinama ne-roditelja) možda odražava i zaokupljenost roditelja skrbi o dojenčetu zbog koje im je teže odvojiti vrijeme za ispunjavanje upitnika nego ne-roditeljima.

Prijedlog nacrtu istraživanja odobrilo je Etičko povjerenstvo za istraživanja Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

3.3 Instrumenti

Glavne varijable u ovom istraživanju i instrumenti kojima su mjerene mogu se grupirati u sljedeće kategorije: pripremljenost za roditeljstvo, tjelesno samopoimanje (čine ga varijable zadovoljstva tijelom i opterećenosti tijelom prilikom seksualnih aktivnosti s partnerom), seksualno samopoimanje (čine ga seksualno zadovoljstvo i seksualna shema o sebi), kvaliteta veze (čine ju ljubav i pravednost u braku) te ukupno zadovoljstvo vezom.

Sve pouzdanosti instrumenata izračunate su kao pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije izražene kao Cronbachov alfa koeficijent (u daljnjem tekstu „pouzdanost“).

Skala pripremljenosti za roditeljstvo konstruirana je za potrebe ovog istraživanja. Sastoji se od četiri tvrdnje („Briga o djetetu“) koje se odnose na promjene u različitim aspektima života, za koje sudionici trebaju procijeniti koliko se za njih osjećaju pripremljenima (1- uopće nisam pripremljen/a do 7 – u potpunosti sam pripremljen/a). Jedinstven rezultat se izražava kao prosjek procjena na svim česticama. Pouzdanost na cijelom uzorku se pokazala visokom ($\alpha = .83$), kao i u poduzorcima žena ($\alpha = .84$) i muškaraca ($\alpha = .82$).

Skala zadovoljstva dijelovima tijela je razvijena u sklopu opsežnijeg Multidimenzionalnog upitnika odnosa prema vlastitom tijelu (Body Areas Satisfaction Scale; Brown i sur., 1990), s ciljem mjerenja općeg zadovoljstva vlastitim tijelom. Sastoji se od devet čestica koje označavaju dijelove tijela i tjelesna obilježja (npr. lice, središnji trup - struk, trbuh, mišićni tonus). Sudionik izražava stupanj svog zadovoljstva s određenim dijelom ili obilježjem tijela

na skali od 1 (vrlo nezadovoljan/na) do 5 (vrlo zadovoljan/na). Jedinствен rezultat izražava se kao prosjek procjena na svim česticama skale. Pouzdanost u jednom od ranijih istraživanja autora skale za žene je iznosila $\alpha = .80$ a za muškarce $\alpha = .76$ (Cash i sur., 2004). U ovom istraživanju potvrdila se visoka pouzdanost skale u ukupnom uzorku ($\alpha = .84$), kao i u poduzorcima žena ($\alpha = .84$) i muškaraca ($\alpha = .84$).

Skala svjesnosti vlastitog tijela (Body Image Self-consciousness Scale; Wiederman, 2000) konstruirana je u svrhu mjerenja misli i osjećaja o vlastitom tijelu tijekom tjelesne intimnosti s partnerom. Sastoji se od 15 čestica (npr. „Osjećala bih se jako nervozno da partner počne istraživati moje tijelo prije ili nakon spolnog odnosa“) za koje sudionik treba odrediti u kojem se stupnju s njima slaže (1 - uopće se ne slažem; 4 - u potpunosti se slažem). Rezultat se izražava kao prosjek procjena na svim česticama, pri čemu viši rezultat ukazuje na veću svjesnost tijela tijekom tjelesne intimnosti s partnerom. U ranijim istraživanjima (Aubrey i Wiederman, 2000) pouzdanost skale pokazala se visokom (od $\alpha = .92$ do $\alpha = .94$). Iako je skala inicijalno konstruirana za ispitivanje svjesnosti o tijelu kod žena, njezina primjena na muškarcima potvrdila je istu jednofaktorsku strukturu kao i zadovoljavajuće metrijske karakteristike (Sanchez i Kiefer, 2007; Penhollow i Young, 2008). Nakić Radoš i sur. (2014) su skalu prevele na hrvatski te potvrdile visoku pouzdanost ($\alpha = .93$) i faktorsku strukturu originalne skale. Budući da su njihov uzorak činile trudnice prilagodile su tri tvrdnje iz upitnika kako bi bolje odgovarale ograničenjima određenih seksualnih poza prilikom spolnog odnosa u trudnoći. U ovoj disertaciji korišten je prilagođena verzija Nakić Radoš i sur. (2014) za skupinu žena i muškaraca koji očekuju dijete te originalna verzija za ostale skupine. Skala je pokazala visoku pouzdanost na ukupnom uzorku ($\alpha = .93$), koja se potvrdila i u poduzorku žena ($\alpha = .94$) i muškaraca ($\alpha = .91$). U originalnoj skali se koristi izraz svjesnosti o vlastitom tijelu ali će se u ovom radu koristiti izraz opterećenosti tijelom tijekom prilikom seksualnih aktivnosti s partnerom jer bolje odražava svrhu primjene skale i valenciju mjerenog konstrukta.

Skala seksualne sheme o sebi (Hill, 2007) mjeri kognitivnu reprezentaciju vlastite seksualnosti. Sastoji se od 36 pridjeva (npr. romantičan, strastven) koji mjere tri dimenzije seksualne sheme o sebi: toplinu/ljubav, izravnost/otvorenost i suzdržanost/konzervativizam. Sudionici procjenjuju na skali od 0 (uopće se ne odnosi na mene) do 6 (u potpunosti se odnosi na mene) u kojoj mjeri se čestice odnose na njih kao seksualna bića u usporedbi s osobom istog spola i dobi. Ukupan rezultat za svaku od triju dimenzija dobiva se računanjem prosjeka odgovora na odgovarajućim česticama, a linearnom kombinacijom rezultata na sve tri dimenzije može se izraziti i jedinstven rezultat za čitavu skalu (zbroju rezultata na prve dvije dimenzije

se oduzima rezultat na trećoj dimenziji). U sklopu predistraživanja skala je prevedena na hrvatski i primijenjena na uzorku studentica i studenata Zagrebačkog sveučilišta (Kukulj i Keresteš, 2019). U konačnu verziju uključene su 24 čestice, po 8 na svakoj od tri dimenzije. Viši rezultat na skali označava pozitivniju seksualnu shemu o sebi. Pouzdanost čitave skale u ovom istraživanju pokazala se zadovoljavajućom na cijelom uzorku ($\alpha = .76$), kao i u poduzorku žena ($\alpha = .79$) i muškaraca ($\alpha = .82$).

Nova skala seksualnog zadovoljstva (Štulhofer i Buško, 2012) razvijena je s ciljem mjerenja seksualnog zadovoljstva pripadnika oba spola. Sudionici trebaju procijeniti na skali od 1 do 5 u kojoj mjeri su bili zadovoljni s određenim aspektima svog seksualnog života u proteklih šest mjeseci (npr. intenzitet seksualnog uzbuđenja). Faktorska analiza pokazala je kako se rezultat može izraziti na dvije subskale (usmjerenost na sebe, koja mjeri seksualno zadovoljstvo na temelju vlastitih iskustava/senzacija i skala usmjerena na partnera, koja mjeri seksualno zadovoljstvo na temelju percepcija partnerovih seksualnih ponašanja i reakcija te raznolikosti i frekvencije seksualnih aktivnosti) na kojima se ukupan rezultat izražava kao prosječan rezultat odgovora na sve čestice, pri čemu viši rezultat znači veće seksualno zadovoljstvo. Pouzdanost skale u ranijim istraživanjima kretala se od $\alpha = .87$ do $\alpha = .96$ (Štulhofer i Buško, 2012). Cjelovita verzija skale sadrži 20, a skraćena 12 čestica. Za skraćenu skalu rezultat se izražava na jednaki način kao i za cjelovitu verziju. Valjanost i pouzdanost skraćene verzije odgovaraju istim karakteristikama originalne skale. Iako je faktorska analiza čestica skraćene verzije upitnika potvrdila dvofaktorsku strukturu, zbog velikog broja varijabli i visoke povezanosti između dvije subskale, korišten je jedinstven konačni rezultat, što autori skale također ostavljaju kao mogućnost. Pouzdanost cijele skale u ovom istraživanju pokazala se vrlo visokom ($\alpha = .95$), s istim iznosima kod žena i muškaraca ($\alpha = .95$).

Sternbergova triangularna skala ljubavi (Sternberg's Triangular Love Scale; Sternberg, 1997) mjeri tri komponente ljubavi: bliskost, strast i odanost. Skala se sastoji od 45 čestica, a svaku od komponenti mjeri 15 čestica. Sudionici na skali od 1 (uopće ne) do 9 (u potpunosti) određuju u kojoj se mjeri određena tvrdnja odnosi na njih (npr. „Ne mogu zamisliti svoj život bez partnera/ice“). Ukupan rezultat se može izraziti kao prosječna procjena na svakoj komponenti, ali i kao jedinstven rezultat (koji će biti korišten i u ovom radu), koji predstavlja jednostavnu linearnu kombinaciju rezultata tri komponente, pri čemu viši rezultat ukazuje na veći intenzitet ljubavi. Pouzdanost skale kreće se od $\alpha = .79$ do $\alpha = .90$ (Sternberg, 1997), a na našem cjelokupnom uzorku se pokazala i većom ($\alpha = .98$), kao i u poduzorku žena i muškaraca ($\alpha = .98$).

Za procjenu **percipirane pravednosti u partnerskom odnosu** korištene su 3 od 11 tvrdnji iz Skale percipirane pravednosti u braku (Ćubela Adorić i Mičić, 2010). Sudionici na skali od 1 (potpuno netočno) do 7 (potpuno točno) izražavaju stupanj slaganja njihovog mišljenja i iskustva u vezi s pojedinim tvrdnjama (npr. „Teret obveza i odgovornosti u našoj vezi moja partnerica i ja snosimo podjednako“). Konačan rezultat se izražava kao prosječna vrijednost odgovora na svim česticama. Viši rezultat ukazuje na veću percipiranu pravednost u braku. Pouzdanost originalne skale se kreće od $\alpha = .87$ do $\alpha = .93$ (Ćubela Adorić i Mičić, 2010). U našem istraživanju pouzdanost skale bila je također visoka ($\alpha = .86$), te sličnih iznosa na poduzorku žena ($\alpha = .87$) i muškaraca ($\alpha = .84$).

Zadovoljstvo vezom izmjerili smo Indeksom kvalitete braka (Quality of Marriage Index; Norton, 1983), koji se sastoji od šest čestica. Zadatak sudionika je izraziti stupanj svog slaganja na prvih pet tvrdnji (npr. „Imamo dobru vezu“) na skali od 1 (uopće se ne slažem) do 7 (u potpunosti se slažem) te zatim procijeniti koliko su sveukupno sretni u vezi s partner/ic/om na skali od 1 (jako nesretan/na) do 10 (jako sretan/na). Indeks kvalitete veze izražava se kao jednostavna linearna kombinacija odgovora na svih šest čestica, pri čemu više vrijednosti govore o većem zadovoljstvu vezom. U ranijim istraživanjima pouzdanost ove mjere iznosila je od $\alpha = .96$ do $\alpha = .98$ (Morill i sur., 2010; Fincham i sur., 2002). U ovom istraživanju dobivena je povezanost $\alpha = .95$ u ukupnom uzorku, te u poduzorku žena $\alpha = .94$, a u poduzorku muškaraca $\alpha = .93$.

4. REZULTATI

4.1. Preliminarne analize

Tablica 2

Deskriptivni statistički pokazatelji i normaliteti distribucija mjerenih varijabli u ukupnom uzorku (N=650)

Varijabla	M	SD	Raspon	Minimum	Maksimum	Kolmogorov-Smirnov test	Indeks zakrivljenosti	Indeks spljoštenosti
Pripremljenost za roditeljstvo	5.68	1.16	1 - 7	1.25	7.00	.129*	-11.35	5.69
Zadovoljstvo tijelom	3.75	0.64	1 - 5	1.11	5.00	.055*	-1.33	0.54
Opterećenost tijelom	1.27	0.45	1 - 4	1.00	4.00	.275*	28.43	45.81
Seksualna shema	3.90	0.58	0 - 6	1.71	5.71	.048*	-0.5	2.74
Seksualno zadovoljstvo	3.90	0.89	1 - 5	1.00	5.00	.109*	-11.17	6.08
Ljubav	8.08	0.97	1 - 9	2.00	9.00	.170*	-20.99	30.68
Pravednost u partnerskom odnosu	5.57	1.33	1 - 7	1.67	7.00	.152*	-8.29	-1.37
Zadovoljstvo vezom	6.89	0.95	1 - 7	1.83	8.00	.258*	-22.02	25.11

*p< .001

U Tablici 2 prikazane su središnje vrijednosti, raspršenja, rasponi rezultata i indeksi normalnosti distribucija na mjerenim varijablama dobiveni u čitavom uzorku. Vidljivo je kako su sudionici na svim varijablama izvještavali o visokim vrijednostima ispitivanih konstrukata, što znači da su vrlo zadovoljni svojim tjelesnim izgledom i seksualnim životom, imaju jako pozitivnu seksualnu shemu o sebi te doživljavaju intenzivnu ljubav prema partneru/partnerici i vrlo su zadovoljni partnerskom vezom. Jedina varijabla čija je aritmetička sredina u području niskih vrijednosti je ona opterećenosti tijelom za vrijeme trajanja seksualnih aktivnosti s partnerom/icom, što je u skladu s visokim rezultatima na varijabli zadovoljstva izgledom vlastitog tijela. Sudionici u ovom istraživanju su izvijestili i o vrlo zadovoljavajućoj razini pravednosti u braku te visokoj pripremljenosti na promjene u različitim sferama života koje donosi roditeljstvo. Najmanja raspršenost rezultata vidljiva je kod opterećenosti tijelom, ljubavi i zadovoljstva vezom; sudionici su međusobno najsličniji po odgovaranju na ta pitanja.

Pogledamo li indekse normalnosti (Kolmogorov-Smirnov) vidjet ćemo da se rezultati niti na jednoj varijabli ne distribuiraju normalno, no potrebno je pri tome uzeti u obzir da je taj

test u slučaju velikih uzoraka vrlo strog jer i mala odstupanja od normalne distribucije prema njemu mogu postati značajna (Petz, Kolesarić i Ivanec, 2012) i da je podložan utjecaju ekstremnih rezultata (Field, 2013). Indeksi zakrivljenosti otkrivaju kako su sve varijable osim zadovoljstva tijelom i seksualne sheme asimetrične, većina negativno; jedino varijabla opterećenosti tijelom za vrijeme seksualnih aktivnosti ima indeks asimetrije pozitivnog predznaka. Indeksi spljoštenosti upućuju na to kako je većina rezultata sudionika na varijablama opterećenosti tijelom prilikom seksualnih aktivnosti s partnerom, doživljaju ljubavi i zadovoljstvu vezom grupirana oko sličnih vrijednosti. Ovakva odstupanja distribucija varijabli od normalne krivulje uobičajena su u području ispitivanja partnerskih odnosa (Bahun i Huić, 2017; Kukulj i Keresteš, 2020; Mund i Johnson, 2021). Grafički prikazi distribucije varijabli otkrivaju kako sve distribucije imaju oblik koji nalikuje normalnoj krivulji.

Preliminarnim analizama utvrđene su rubne statistički značajne razlike u kontrolnim varijablama dobi, obrazovanja i duljine trajanja veze osoba koje su bile u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo. Roditelji djece od godinu dana su bili najstariji, mlađi od njih su bili roditelji šestomjesečne djece, pa zatim sudionici u skupini onih koji očekuju svoje prvo dijete, a najmlađi su bili sudionici bez djece ($F_{(1, 301)} = 2.66$; $\eta_p^2 = .01$; $p = .05$). Veličina učinka pokazuje da su dobne razlike među skupinama male, što potvrđuje i odsutnost značajnih razlika u post-hoc usporedbi. Roditelji jednogodišnje djece su značajno dulje živjeli s partnerom/icom u zajedničkom kućanstvu od ostalih skupina sudionika ($F_{(1, 301)} = 11.67$; $\eta_p^2 = .052$; $p < .001$). Post-hoc usporedbom je utvrđeno da su značajne razlike između skupina roditelja djece od 12 mjeseci i svih ostalih skupina, odnosno da su roditelji jednogodišnje djece stariji od roditelja iz svih ostalih skupina, ali je veličina učinka također mala. Iako su u svim skupinama sudionici većinom bili visoko obrazovani, što je skupina u koju smo uvrstili sudionike visoke i više stručne spreme, (79,5% u skupini parova bez djece, 75,1% parova koji očekuju dijete, 70,9% roditelja šestomjesečne djece i 58,2% roditelja jednogodišnje djece) razlika u odnosu na sudionike niže razine obrazovanja (u čiju skupinu smo uvrstili sudionike srednje i niže stručne spreme) je bila najveća u skupini parova bez djece, a najmanja u skupini roditelja jednogodišnjeg djeteta ($\chi^2 = 19.00$, $df = 3$, $p < .001$).

U Tablici 3 prikazane su korelacije između ispitivanih varijabli, za cijeli uzorak.. Interkorelacije između ispitivanih konstrukata su sve statistički značajne. Veličine korelacija se kreću od -.08 do .80. Možemo primijetiti kako korelacije između glavnih varijabli istraživanja pokrivaju raspon od niske do visoke povezanosti, pri čemu su sve statistički značajne. Najniža je korelacija između opterećenosti tijelom i seksualne sheme o sebi (-.08), a najviša ona između

zadovoljstva vezom i ljubavi (.80). Varijabla ljubavi je u najvišim korelacijama s ostalim promatranim varijablama: nisko je povezana sa zadovoljstvom tijelom i opterećenosti izgledom tijela prilikom seksualnih aktivnosti s partnerom/icom, umjereno sa seksualnom shemom o sebi i seksualnim zadovoljstvom, te visoko sa zadovoljstvom vezom. U najnižim korelacijama s ostalim varijablama je varijabla opterećenosti tijelom tijekom seksualnih aktivnosti s partnerom, koja je umjereno negativno povezana sa zadovoljstvom tijelom, dok je u niskim negativnim korelacijama s ljubavi, zadovoljstvom vezom, seksualnom shemom o sebi i seksualnim zadovoljstvom. Ta varijabla je ujedno i jedina u negativnim korelacijama s drugim varijablama, što znači da su sudionici koji su opterećeni izgledom svog tijela tijekom seksualnih aktivnosti sa svojim partnerom/partnericom manje zadovoljni svojom vezom, tijelom i seksualnim životom te imaju negativniju seksualnu shemu o sebi.

Korelacije glavnih varijabli s demografskim obilježjima su niske i većinom statistički neznačajne. Spol statistički značajno korelira sa zadovoljstvom tijelom, seksualnim zadovoljstvom, opterećenošću tijelom tijekom seksualnih odnosa i percepcijom pripremljenosti za roditeljstvo, pri čemu su žene manje zadovoljne tijelom i seksualnim životom, više opterećene tijelom za vrijeme seksualnih odnosa i osjećaju se manje pripremljenima za roditeljstvo od muškaraca. Dob sudionika povezana je značajno jedino s opterećenosti izgledom tijela prilikom seksualnih aktivnosti s partnerom/icom i s pripremljenošću za roditeljstvo; mlađi sudionici više su opterećeni svojim tijelom prilikom seksualnih aktivnosti s partnerom/icom i osjećaju se slabije pripremljenima za roditeljstvo od starijih. Obrazovanje je u pozitivnoj korelaciji sa zadovoljstvom vezom (obrazovaniji sudionici zadovoljniji su svojim vezama od manje obrazovanih), te u negativnoj korelaciji sa seksualnim zadovoljstvom, seksualnim samopoimanjem i pripremljenošću za roditeljstvo (manje obrazovani sudionici zadovoljniji su svojim seksualnim životom i imaju pozitivniju seksualnu shemu o sebi te se osjećaju pripremljenijim za roditeljstvo od sudionika više razine obrazovanja). Korelacije duljine veze s indikatorima seksualnog funkcioniranja također su značajne i negativne, ukazujući na to kako su sudionici u kraćim vezama zadovoljniji svojim seksualnim životom i imaju pozitivniju seksualnu shemu o sebi od onih s duljim trajanjem partnerskog odnosa. Duljina veze je također u značajnoj negativnoj korelaciji sa zadovoljstvom tijelom, pokazujući kako su sudionici u kraćim vezama zadovoljniji izgledom svog tijela. Duljina veze negativno korelira i s pravednošću podjele kućnih poslova, što znači da partneri u duljim vezama podjelu kućnih poslova procjenjuju manje pravednom. Značajne korelacije unutar demografskih varijabli

pokazuju da su muškarci u našem uzorku stariji i slabije obrazovani od žena te da stariji sudionici imaju dugotrajnije veze.

Tablica 3

Interkorelacije među varijablama u ukupnom uzorku

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1 Spol	.25*	-.19**	-.01	.15**	.11**	-.13**	.11**	.03	.06	.01	.06
2 Dob		-.00	.23**	.10*	.04	-.09*	-.03.	.03	-.02	.00	.02
3 Obrazovanje			.03	.18**	-.04	-.07	-.14**	-.09*	-.03	.00	.08*
4 Duljina veze				-.03	-.11**	.03	-.09**	-.09*	-.05	-.08*	.03
5 Pripremljenost za roditeljstvo					.28**	-.26**	.38**	.27**	.43**	.36**	.33**
6 Zadovoljstvo tijelom						-.37**	.35**	.22**	.29**	.28**	.27**
7 Opterećenost tijelom							.27**	-.08**	-.30**	-.21**	-.28**
8 Seksualno zadovoljstvo								-.33**	.53*	.39**	.43**
9 Seksualna shema o sebi									.37**	.23**	.21**
10 Ljubav										.54**	.80**
11 Pravednost u partnerskom odnosu											.56**
12 Zadovoljstvo vezom											

Napomena: Spol: 0 = Ž, 1 = M; Obrazovanje: 1 = OŠ/SŠ, 2 = VŠS/VSS

4.2. Povezanost spola i faze tranzicije u roditeljstvo s percepcijom pripremljenosti za roditeljstvo, doživljajem tijela, seksualnosti i kvalitetom partnerskog odnosa

Kako bismo odgovorili na prvi problem, mješovitom analizom varijance u kojoj je faza tranzicije u roditeljstvo bila nezavisni faktor (sa četiri razine), a spol varijabla koju smo tretirali kao ponovljeno mjerenje (jer su muškarci i žene iz našeg uzorka bili međusobni partneri), testirali smo učinke spola i faze tranzicije u roditeljstvo na percepciju pripremljenosti za roditeljstvo, doživljaj vlastitog tijela (zadovoljstvo tijelom i opterećenost izgledom vlastita tijela za vrijeme seksualnog odnosa), seksualnost (seksualna shema o sebi i seksualno zadovoljstvo) i kvalitetu veze (ljubav, percepciju pravednosti u braku i zadovoljstvo vezom). Uz Bonferronijevu korekciju razine statističke značajnosti, koja je bila potrebna kako bismo smanjili vjerojatnost pojave α pogreške, razina statističke značajnosti postavljena je na .006. Ukupno je provedeno osam višesmjernih ANOVA, po jedna za sljedeće kriterijske varijable: percepcija pripremljenosti za roditeljstvo (1.a), zadovoljstvo tijelom (1.b), opterećenost tijelom

za vrijeme seksualnog odnosa (1.c), seksualna shema o sebi (1.d), seksualno zadovoljstvo (1.e), ljubav (1.f), doživljaj pravednosti u partnerskom odnosu (1.g) i zadovoljstvo vezom (1.h). Budući da su se sudionici u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo značajno razlikovali u demografskim varijablama (dobi, obrazovanju i duljini trajanja veze), proveli smo analize kovarijance (ANCOVA) s demografskim varijablama kao kovarijatama. Rezultati ANCOVA pokazali su samo statistički značajne učinke obrazovanja na seksualno zadovoljstvo i pripremljenost za roditeljstvo (koje smo komentirali u sklopu prikaza korelacija među varijablama), dok se učinci faze tranzicije u roditeljstvo i spola te njihove interakcije nisu razlikovali u ANCOVA-ma i ANOVA-ma. Iz tog razloga prikazat ćemo samo rezultate ANOVA.

ANOVA provedena za varijablu pripremljenosti za roditeljstvo je pokazala da su glavni efekti spola i faze tranzicije u roditeljstvo statistički značajni, dok njihov interakcijski efekt nije bio statistički značajan). Aritmetičke sredine za varijablu pripremljenosti za roditeljstvo (Tablica 4) pokazuju da se muškarci u svim fazama tranzicije u roditeljstvo osjećaju pripremljenijima za preuzimanje roditeljske uloge od žena. Vidljivo je također da je kod roditelja oba spola doživljaj pripremljenosti za roditeljstvo veći nego kod trudnih parova i parova bez djece. Veličine učinaka su male, a post-hoc analiza (Scheffeov test) pokazala je da se roditelji osjećaju pripremljenijima za promjene koje donosi preuzimanje roditeljske uloge od parova bez djece, dok razlike između ostalih skupina parova u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo nisu bile statistički značajne. Ovi rezultati u skladu su s našim očekivanjima (hipoteza 1.a).

Tablica 4

Deskriptivni statistički pokazatelji za varijablu pripremljenosti za roditeljstvo za žene i muškarce u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo i rezultati dvosmjerne analize varijance

		Pripremljenost za roditeljstvo		
		M	SD	N
Žene	Parovi bez djece	5.30	1.20	86
	Trudni parovi	5.36	1.23	91
	Parovi s djecom od 6 mj	5.86	1.03	72
	Parovi s djecom od 12 mj	5.61	1.24	70
	Ukupno	5.51	1.19	319
Muškarci	Parovi bez djece	5.59	1.20	85
	Trudni parovi	5.79	1.10	92
	Parovi s djecom od 6 mj	6.00	0.97	74
	Parovi s djecom od 12 mj	6.08	0.98	68
	Ukupno	5.85	1.09	319
Efekti		F	η_p^2	p
Rezultati ANOVE	Efekt spola (1,310)	18.72	.06	.00
	Efekt faze (1,310)	5.38	.05	.00
	Interakcijski efekt (3,310)	1.18	.01	.32

Kad je riječ o zadovoljstvu tijekom, ANOVA je pokazala da je jedino glavni efekt spola statistički značajan), dok glavni efekt faze tranzicije u roditeljstvo i interakcijski efekt spola i faze tranzicije u roditeljstvo nisu dosegli razinu statističke značajnosti. U Tablici 5 možemo vidjeti kako su žene u svim fazama tranzicije u roditeljstvo manje zadovoljne svojim tijelom od muškaraca, što je u skladu s našom hipotezom o spolnim razlikama u zadovoljstvu tijekom (hipoteza 1.b). U istoj tablici vidljivo je da su žene bez djece i trudnice podjednako zadovoljne izgledom, dok su žene s djecom nešto manje zadovoljne (najniža je procjena zadovoljstva tijekom žena s djecom od 12 mjeseci), a muškarci su podjednako zadovoljni svojim tijelom u svim fazama tranzicije u roditeljstvo. Nepostojanje značajnih razlika u zadovoljstvu tijekom između sudionika s obzirom na njihovu fazu tranzicije smo i očekivali, kao i spolne razlike u zadovoljstvu tijekom, no nismo potvrdili očekivani interakcijski učinak spola i faze tranzicije u roditeljstvo (hipoteza 1.b).

Tablica 5

Deskriptivni statistički pokazatelji za varijable tjelesnog samopoimanja za žene i muškarce u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo i i rezultati dvosmjerne analize varijance

		Zadovoljstvo tijelom			Opterećenost tijelom		
		M	SD	N	M	SD	N
Žene	Parovi bez djece	3.73	0.64	87	1.33	0.54	87
	Trudni parovi	3.75	0.62	92	1.24	0.50	93
	Parovi s djecom od 6 mj	3.68	0.68	72	1.37	0.49	72
	Parovi s djecom od 12 mj	3.53	0.68	72	1.42	0.49	71
	Ukupno	3.68	0.65	323	1.33	0.51	323
Muškarci	Parovi bez djece	3.83	0.60	87	1.22	0.39	87
	Trudni parovi	3.79	0.65	93	1.24	0.38	93
	Parovi s djecom od 6 mj	3.83	0.65	74	1.14	0.21	73
	Parovi s djecom od 12 mj	3.83	0.60	70	1.24	0.45	70
	Ukupno	3.82	0.63	324	1.21	0.37	323
Rezultati ANOVE	Efeki	F	η_p^2	p	F	η_p^2	p
	Efekt spola (1,318)/(1, 317)	11.01	.03	.00	15.61	.05	.00
	Efekt faze (3,318)/(3,317)	0.69	.01	.57	1.04	.01	.38
	Interakcijski efekt (3,318)/(3,317)	1.13	.01	.34	2.47	.02	.06

ANOVA provedena za varijablu opterećenosti tijelom tijekom seksualnih aktivnosti s partnerom/icom je pokazala da je glavni efekt spola statistički značajan, dok glavni efekt faze tranzicije u roditeljstvo i interakcijski efekt spola i faze tranzicije u roditeljstvo nisu statistički značajni. Aritmetičke sredine za tu varijablu pokazuju da su u svim fazama tranzicije u roditeljstvo osim u fazi trudnoće žene više opterećene izgledom svog tijela od muškaraca (Tablica 5), što je u skladu s našim očekivanjem (hipoteza 1.c). Vidljivo je također da su žene najmanje opterećene izgledom tijela u trudnoći, dok su muškarci podjednako opterećeni izgledom svog tijela u svim fazama tranzicije u roditeljstvo, što je također u skladu s našom hipotezom (1.c). Nalaz o neznačajnom učinku faze tranzicije u roditeljstvo je očekivan, ali odsutnost interakcijskog učinka nije u skladu s hipotezom 1.c.

Tablica 6

Deskriptivni statistički pokazatelji za varijable seksualnog funkcioniranja za žene i muškarce u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo i i rezultati dvosmjerne analize varijance

		Seksualna shema o sebi			Seksualno zadovoljstvo		
		M	SD	N	M	SD	N
Žene	Parovi bez djece	3.83	0.54	87	3.99	0.65	87
	Trudni parovi	3.92	0.50	92	3.68	0.99	92
	Parovi s djecom od 6 mj	3.98	0.53	73	3.86	1.15	71
	Parovi s djecom od 12 mj	3.83	0.57	72	3.72	0.86	72
	Ukupno	3.89	0.54	324	3.81	0.93	322
Muškarci	Parovi bez djece	3.91	0.53	87	4.05	0.66	87
	Trudni parovi	3.91	0.57	93	3.93	0.95	92
	Parovi s djecom od 6 mj	4.01	0.65	74	3.95	0.98	73
	Parovi s djecom od 12 mjeseci	3.85	0.74	70	4.06	0.74	70
	Ukupno	3.92	0.62	324	3.99	0.84	322
Rezultati ANOVE	Efeki	F	η_p^2	p	F	η_p^2	p
	Efekt spola (1,314)/(1,316)	.58	.00	.45	19.87	.06	.00
	Efekt faze (3,314)/(3,316)	1.41	.01	.24	0.96	.01	.41
	Interakcijski efekt (3,314)/(3,316)	.99	.01	.40	1.37	.01	.25

ANOVA je pokazala da ni glavni efekti spola i faze tranzicije u roditeljstvo niti interakcijski efekt spola i tranzicije u roditeljstvo za varijablu seksualne sheme o sebi nisu statistički značajni. Prosječne vrijednosti procjena seksualne sheme o sebi pokazuju da je doživljaj sebe kao seksualnog bića podjednako pozitivan kod muškaraca i žena te da se ne razlikuje u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo (Tablica 6). Takvi rezultati suprotni su našim očekivanjima da će muškarci imati pozitivniju seksualnu shemu o sebi od žena te da će parovi bez djece imati pozitivnije kognitivne sheme o sebi kao seksualnom biću od roditelja (hipoteza 1.d). Nismo uspjeli potvrditi ni hipotezu prema kojoj smo očekivali najpozitivniji doživljaj vlastite seksualnosti kod žena bez djece u odnosu na žene u drugim fazama tranzicije i podjednako pozitivno promišljanje o svojoj seksualnosti muškaraca bez djece i onih s trudnim partnericama te negativnije kod onih s djecom (hipoteza 1.d).

ANOVA provedena za varijablu seksualnog zadovoljstva je pokazala da je glavni efekt spola statistički značajan, uz malu veličinu efekta. Glavni efekt faze tranzicije u roditeljstvo

nije bio statistički značajan te se stoga nije potvrdila hipoteza o manjem seksualnom zadovoljstvu trudnih parova i onih s djecom u odnosu na parove bez djece (hipoteza 1.e). Interakcija spola i faze tranzicije u roditeljstvo također nije dosegla statističku značajnost. Muškarci u našem istraživanju izvijestili su o višim razinama seksualnog zadovoljstva od žena u svim fazama njihove tranzicije u roditeljstvo (Tablica 6), suprotno našoj hipotezi o jednakom seksualnom zadovoljstvu žena i muškaraca (hipoteza 1.e). Iako su i žene i muškarci koji prolaze trudnoću i oni koji imaju dijete od 6 mjeseci bili manje zadovoljni svojim seksualnim životom od parova koji još nemaju djecu (tablica 6), ta razlika nije dovoljna da bi bila statistički značajna. Također, iz Tablice 6 je vidljivo da su razlike u seksualnom zadovoljstvu između žena i muškaraca najmanje kod parova bez djece, ali interakcija spola i faze tranzicije u roditeljstvo nije dosegla statističku značajnost.

Tablica 7

Deskriptivni statistički pokazatelji za varijable kvalitete partnerskog odnosa za muškarce i žene u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo i i rezultati dvosmjerne analize varijance

		Ljubav			Percepcija pravednosti u partnerskom odnosu			Zadovoljstvo vezom		
		M	SD	N	M	SD	N	M	SD	N
Žene	Parovi bez djece	7.96	0.93	87	5.72	1.25	87	6.73	1.09	87
	Trudni parovi	8.09	0.94	91	5.74	1.30	93	7.02	0.84	93
	Parovi s djecom od 6 mj	8.12	0.99	73	5.61	1.47	73	6.84	1.07	73
	Parovi s djecom od 12 mj	7.88	1.16	71	5.11	1.51	72	6.71	1.11	72
	Ukupno	8.02	1.00	322	5.56	1.39	325	6.83	1.03	325
Muškarci	Parovi bez djece	8.12	0.73	86	5.65	1.14	87	6.87	0.86	87
	Trudni parovi	8.19	0.87	92	5.56	1.35	93	7.06	0.72	93
	Parovi s djecom od 6 mj	8.18	0.99	74	5.60	1.33	74	6.97	0.93	74
	Parovi s djecom od 12 mj	8.05	1.16	68	5.49	1.29	69	6.87	0.95	69
	Ukupno	8.14	0.93	320	5.58	1.27	323	6.95	0.86	323
Rezultati ANOVE	Efekte	F	η_p^2	p	F	η_p^2	p	F	η_p^2	p
	Efekt spola (1,314)/(1,319)	7.18	.02	.01	.32	.00	.57	7.75	.02	.01
	Efekt faze (3,314)/(3,319)	.84	.08	.47	1.92	.02	.13	1.69	.02	.17
	Interakcijski efekt (3,314)/(3,319)	.48	.01	.70	2.24	.02	.08	0.50	.01	.68

Za kriterijsku varijablu ljubavi glavni efekt spola je, uz Bonferronijevu korekciju, na granici statističke značajnosti, dok se efekt faze tranzicije u roditeljstvo te njihov interakcijski

efekt nisu pokazali statistički značajnima. Središnje vrijednosti za varijablu ljubavi pokazuju kako muškarci u svakoj skupini izvještavaju o većim razinama ljubavi prema svojim partnericama nego što to čine žene (Tablica 7), što je suprotno našim očekivanjima (hipoteza 1.f). Iako su, u skladu s našim očekivanjem, žene i muškarci koji su očekivali dijete i oni s djetetom od 6 mjeseci izvještavali o višim razinama ljubavi od parova koji nisu imali djecu i onih koji su imali dijete od godinu dana (hipoteza 1.f), pri čemu su rezultati roditelja djece od 12 mjeseci ujedno i najniži od sve četiri skupine sudionika (Tablica 7), ovaj trend nije dosegnuo razinu statističke značajnosti.

ANOVA je pokazala da glavni efekti spola i faze tranzicije u roditeljstvo te interakcijski efekt spola i faze tranzicije u roditeljstvo za varijablu pravednosti u partnerskom odnosu nisu statistički značajni. Aritmetičke sredine u Tablici 7 pokazuju da muškarci i žene imaju podjednak doživljaj pravednosti u partnerskom odnosu. Vidljivo je također da je kod muškaraca, ali još više kod žena percepcija pravednosti najniža u skupini roditelja jednogodišnje djece. Ovi trendovi su djelomično u skladu s našim očekivanjima (hipoteza 1.g).

ANOVA je pokazala kako je za varijablu ukupnog zadovoljstva vezom glavni efekt spola značajan, dok efekti faze tranzicije u roditeljstvo i interakcijski efekt spola i faze tranzicije u roditeljstvo nisu statistički značajni. U Tablici 7 može se zamijetiti da žene izvještavaju o manjem zadovoljstvu vezom od svojih partnera u sve četiri skupine sudionika, u skladu s našim očekivanjima (hipoteza 1.h). Iako u Tablici 7 možemo vidjeti da su aritmetičke sredine zadovoljstva vezom najviše u skupini žena i muškaraca koji očekuju dijete, niže kod onih s djecom od 6 mjeseci a podjednake i ujedno najniže kod onih bez djece i s djetetom od godinu dana taj trend nije dosegnuo razinu statističke značajnosti.

U Tablici 8 sažeto su prikazani očekivani i dobiveni učinci faze tranzicije u roditeljstvo, spola i njihove interakcije na varijable pripremljenosti za/ roditeljstvo, tjelesnog samopoimanja, seksualnosti i kvalitete partnerskog odnosa. Vidljivo je da su očekivani učinci spola uglavnom potvrđeni, dok očekivani učinci faze tranzicije u roditeljstvo te interakcije spola i faze tranzicije u roditeljstvo uglavnom nisu potvrđeni.

Tablica 8

Očekivani (O) i dobiveni (+) učinci faze tranzicije u roditeljstvo, spola i njihove interakcije na varijable pripremljenosti za/ roditeljstvo, tjelesnog samopoimanja, seksualnosti i kvalitete partnerskog odnosa

	Faza tranzicije u roditeljstvo		Spol	Faza X Spol
Pripremljenost za roditeljstvo	O	+	O	+
Zadovoljstvo tijelom			O	+
Opterećenost tijelom			O	+
Seksualna shema o sebi	O		O	
Seksualno zadovoljstvo	O			+
Ljubav	O			+
Pravednost u braku	O		O	
Zadovoljstvo vezom	O		O	+

4.3. Predviđanje zadovoljstva vezom muškaraca i žena u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo na temelju percepcije pripremljenosti za roditeljstvo, doživljaja tijela, seksualnosti i kvalitete partnerskog odnosa

Korelacije dobivene u preliminarnim analizama u skladu su s očekivanjima i opravdavaju analizu relativnog doprinosa tjelesnog i seksualnog samopoimanja i zadovoljstva te kvalitete veze u objašnjenju individualnih razlika u ukupnom zadovoljstvu vezom u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo (2. problem). Osim povezanosti varijabli provjerili smo i problem multikolinearnosti prediktora te utvrdili da nije bio prisutan u podacima ; VIF vrijednosti su se kretale od 1.031 – 2.584, što upućuje na izostanak problema multikolinearnosti (Kline, 2011). U svrhu testiranja hipoteza postavljenih u sklopu drugog problema proveli smo četiri odvojene hijerarhijske regresijske analize (HRA), po jednu za svaku fazu tranzicije u roditeljstvo. U HRA je zadovoljstvo vezom bilo kriterijska varijabla, a prediktorske varijable su uvedene u regresijsku jednadžbu u šest koraka. Redoslijed uvođenja varijabli u regresijsku analizu određen je na temelju teorijskih postavki o partnerskim odnosima tijekom tranzicije u roditeljstvo i rezultata dosadašnjih istraživanja. U prva dva koraka uvedene su varijable koje se odnose na individualna obilježja sudionika. U svakom slijedećem koraku dodavane su varijable

koje uključuju sve veći udio procjene nekog aspekta funkcioniranja u paru. Individualne karakteristike pojedinca kao što su obrazovanje (Twenge i sur., 2003) i slika o tijelu (Meltzer i McNulty, 2010) mogu doprinijeti ukupnom zadovoljstvu vezom, dok seksualno zadovoljstvo (Nakić -Radoš i sur., 2014), ljubav (Obradović i Čudina-Obradović, 2000) i percipirana pravednost u braku (Grote i Clark, 2001) to čine dosljedno. U prvom koraku uvedene su kontrolne varijable (spol, dob, duljina veze i obrazovanje). U drugom koraku uvedena je varijabla pripremljenosti za roditeljstvo. U trećem koraku uvrštene su varijable tjelesnog samopoimanja (zadovoljstvo tijelom i opterećenost tijelom tijekom seksualne aktivnosti s partnerom/icom). U četvrtom koraku uvedene su varijable seksualnog samopoimanja (seksualna shema o sebi) i seksualnog zadovoljstva. Peti korak činile su varijable kvalitete veze (ljubav i percepcija pravednosti u braku). U šestom koraku testirana je moderacijska uloga spola, odnosno uvedeni su, sukcesivno (jedan po jedan), umnošci spola i svih ostalih prediktora osim kontrolnih varijabli (s obzirom da nije bilo predviđeno ispitivanje njihove moderacijske uloge). Budući da je jedino umnožak spola i percepcije pravednosti u braku imao statistički značajan doprinos objašnjenju varijance kriterija, u konačnom regresijskom modelu zadržan je samo taj umnožak. Zbog testiranja moderacijskih učinaka spola sve prediktorske varijable su centrirane na njihove aritmetičke sredine kako bi se izbjegao problem multikolinearnosti između prediktora i njihovih umnožaka sa spolom, a spol je kodiran tako da je ženama pridijeljena vrijednost 0, a muškarcima vrijednost 1. Opći rezultati hijerarhijskih regresijskih analiza u sve četiri skupine sudionika prikazani su u Tablici 9, dok su vrijednosti regresijskih koeficijenata u svakoj od četiri skupine sudionika i za svaki korak analize prikazane u tablicama 10-13.

Tablica 9

Predviđanje općeg zadovoljstva vezom na temelju percepcije pripremljenosti za roditeljstvo, tjelesnog samopoimanja, seksualnosti i kvalitete partnerskog odnosa u četiri skupine sudionika u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo – opći rezultati hijerarhijskih regresijskih analiza

Koraci u hijerarhijskoj regresijskoj analizi	Žene i muškarci bez djece			Žene i muškarci koji očekuju dijete			Žene i muškarci s djetetom od 6 mjeseci			Žene i muškarci s djetetom od 12 mjeseci		
	ΔR^2	ΔF	p	ΔR^2	ΔF	p	ΔR^2	ΔF	p	ΔR^2	ΔF	p
Kontrolne varijable	.09	3.81	.01	.02	1.00	.41	.02	.62	.65	.01	.40	.81
Pripremljenost za roditeljstvo	.08	15.23	.00	.11	21.75	.00	.21	35.39	.00	.13	19.28	.00
Tjelesno samopoimanje	.03	2.68	.07	.04	4.45	.01	.06	5.78	.00	.17	15.39	.00
Seksualno funkcioniranje	.17	20.90	.00	.13	15.55	.00	.01	1.23	.30	.14	16.24	.00
Kvaliteta partnerskog odnosa	.35	95.48	.00	.40	113.85	.00	.50	155.66	.00	.24	46.64	.00
Spol x pravednost u partnerskom odnosu	.01	5.12	.03	.01	7.74	.01	.01	3.76	.06	.01	2.85	.09

Rezultati HRA pokazali su kako sociodemografske karakteristike objašnjavaju značajnih 9% varijance zadovoljstva vezom žena i muškaraca bez djece, dok taj isti blok varijabli nije prediktivan za zadovoljstvo vezom ostale tri skupine sudionika. Obrazovanje žene i muškarci bez djece procjenjivali su svoje zadovoljstvo vezom višim, a niže obrazovani nižim. Ostale demografske varijable nisu se pokazale značajnim prediktorima.

U sve četiri skupine sudionika pripremljenost za roditeljstvo doprinijela je objašnjenju varijance zadovoljstva vezom nakon kontrole demografskih varijabli: 8% varijance kod žena i muškaraca bez djece; 11% varijance kod žena i muškaraca koji očekuju dijete; 13% varijance kod žena i muškaraca s djetetom od godine dana i 21% varijance kod sudionika s djetetom od šest mjeseci. Standardizirani regresijski koeficijenti (tablice 10-13) pokazuju kako je u svim fazama tranzicije u roditeljstvo doživljaj veće pripremljenosti za roditeljstvo povezan s višim procjenama zadovoljstva vezom. Rezultati ovog, drugog, koraka u HRA potvrđuju našu hipotezu o većoj snazi predviđanja zadovoljstva vezom na temelju doživljaja pripremljenosti za roditeljsku ulogu kod parova koji imaju dijete u odnose na parove bez djece i one koji prolaze razdoblje očekivanja prvog djeteta (hipoteza 2.a).

Varijable tjelesnog samopoimanja, uvedene u trećem koraku, značajno su povećale postotak objašnjene varijance u svim skupinama sudionika osim kod žena i muškaraca bez djece. Taj nalaz je djelomično u skladu s našim očekivanjima, budući da smo predvidjeli kako će varijable tjelesnog samopoimanja biti značajni prediktori zadovoljstva vezom sudionika u svim skupinama, pri čemu smo očekivali manju snagu predviđanja u skupini žena i muškaraca bez djece u odnosu na ostale skupine (hipoteza 2.b). Kod trudnih parova te su varijable povećale postotak objašnjene varijance za dodatnih 4%, kod parova s djetetom od šest mjeseci za 6% te kod parova s djetetom od 12 mjeseci za 17%. Postotak objašnjene varijance pokazuje kako je tjelesno samopoimanje sudionicima sve važnije sa svakom sljedećom fazom tranzicije u roditeljstvo. Kod žena i muškaraca koji očekuju dijete standardizirani regresijski koeficijent značajan je za varijablu opterećenosti tijelom prilikom seksualnih aktivnosti, kod onih s djecom od šest mjeseci značajan je koeficijent za varijablu zadovoljstva tijelom, dok su kod onih s djetetom od 12 mjeseci značajni koeficijenti za obje varijable tjelesnog samopoimanja. Predznaci statistički značajnih standardiziranih regresijskih koeficijenata govore o tome kako su u razdoblju trudnoće i ranog roditeljstva žene i muškarci s većim zadovoljstvom vlastitim tijelom te manjom opterećenošću izgledom tijela prilikom seksualnih aktivnosti s partnerom/icom zadovoljniji svojom vezom.

U četvrtom koraku HRA kao prediktori su uvedene varijable seksualne sheme o sebi i seksualnog zadovoljstva. Kod svih skupina te su varijable dodatno objasnile značajan postotak varijance zadovoljstva vezom, osim kod parova s djetetom u dobi od šest mjeseci (od 13% kod onih koji očekuju dijete, 14% kod žena i muškaraca s djetetom od godine dana do 17% kod žena i muškaraca bez djece). Standardizirani regresijski koeficijenti pokazuju kako kod žena i muškaraca bez djece i kod roditelja djece od godinu dana povećanju objašnjene varijance doprinosi samo varijabla seksualnog zadovoljstva, dok su kod trudnica i njihovih partnera standardizirani regresijski koeficijenti bili značajni za oba indikatora seksualnog samopoimanja. U svim skupinama značajni regresijski koeficijenti govore o tome kako su partneri s višim procjenama seksualnog zadovoljstva i pozitivnijom seksualnom shemom zadovoljniji svojim partnerskim odnosima. Rezultati ovog koraka HRA potvrđuju našu hipotezu o seksualnom zadovoljstvu kao jačem prediktoru zadovoljstva vezom žena i muškaraca bez djece u odnosu na parove koji su u nekoj od faza tranzicije u roditeljstvo (hipoteza 2.c). Međutim, nismo potvrdili hipotezu o najvećoj prediktivnoj snazi seksualne sheme o sebi u skupini parova bez djece (hipoteza 2.c).

Uvođenjem varijabli seksualnog funkcioniranja varijabla pripremljenosti za roditeljstvo prestala je biti značajnim prediktorom zadovoljstva vezom u svim skupinama, a u skupini roditelja djece od godinu dana i prediktivnost zadovoljstva tijelom pala je ispod granice statističke značajnosti (tablice 10-13). Taj pad u značajnosti varijabli iz prethodnih blokova implicira da se povezanost pripremljenosti za roditeljstvo sa zadovoljstvom vezom može jednim dijelom objasniti seksualnim funkcioniranjem na način da žene i muškarci koji procjenjuju svoju pripremljenost za roditeljstvo višom, bolje seksualno funkcioniraju pa su zbog toga zadovoljniji svojim vezama. Za roditelje djece od godine dana to znači i da oni zadovoljniji svojim tijelima i manje opterećeni tijelima bolje seksualno funkcioniraju pa su također zadovoljniji vezama.

Varijable kvalitete veze u svim su skupinama objasnile najveći dodatni postotak varijance, od najnižih 23.7% kod žena i muškaraca s djetetom od godine dana, 35% kod žena i muškaraca bez djece, 40% kod onih koji očekuju dijete do 50% kod žena i muškaraca s djetetom od 6 mjeseci. U svim skupinama oba pokazatelja kvalitete veze uspješno predviđaju zadovoljstvo vezom (tablice 10-13). Pozitivni regresijski koeficijenti upućuju na to da su sudionici koji iskazuju više razine ljubavi prema partneru/ici i percipiraju veću pravednost u braku zadovoljniji svojim vezama. Ovi rezultati djelomično potvrđuju naše hipoteze o većem doprinosu ljubavi zadovoljstvu vezom kod parova koji očekuju dijete i onih koji ga već imaju

u odnosu na parove bez djece (hipoteza 2.d) - standardizirani regresijski koeficijent je najveći u skupini roditelja s djetetom od šest mjeseci, dok su regresijski koeficijenti u ostalim skupinama podjednaki. U svim skupinama sudionika nakon uvođenja varijabli ljubavi i percipirane pravednosti u braku, pripremljenost na roditeljstvo više nema snagu predviđanja ukupnog zadovoljstva vezom. Kod parova koji očekuju dijete uvođenjem varijabli kvalitete veze i indikatori seksualnog funkcioniranja para prestali su biti značajni prediktori ukupnog zadovoljstva vezom (tablice 10-13).

U zadnjem, šestom koraku HRA interakcija spola i percepcije pravednosti u braku je dodatno objasnila 1% varijance zadovoljstva vezom kod žena i muškaraca bez djece, 1% varijance kod onih koji očekuju dijete, dok se u skupinama roditelja šestomjesečne i jednogodišnje djece ta interakcija nije pokazala statistički značajnom. U skupinama u kojima se interakcija pokazala statistički značajnom provjerili smo razlike u prediktivnosti percipirane pravednosti u braku za ukupno zadovoljstvo brakom žena i muškaraca tako da smo proveli regresijske analize za svaki spol zasebno. U uzorku žena bez djece pokazalo se da percipirana pravednost u braku nije prediktivna za zadovoljstvo vezom ($\beta = 0.06$, $p = .44$, dok za trudne žene jest ($\beta = .48$, $p = .00$). Kod muškaraca je upravo obrnuto: kod onih bez djece percipirana pravednost u braku je značajan prediktor zadovoljstva vezom ($\beta = .33$, $p = .00$), dok taj isti prediktor nema snagu predviđanja zadovoljstva vezom u skupini muškaraca s trudnim partnericama ($\beta = .11$, $p = .12$).

U zadnjem koraku HRA, uz interakciju spola i percipirane pravednosti u braku, samo je jedna varijabla - ljubav - ostala značajan prediktor u svim skupinama (tablice 10-13). Prediktivna snaga ove varijable je najveća u svim skupinama. Pritom je regresijski koeficijent najveći u skupini roditelja s djetetom od šest mjeseci te nešto niži i podjednak u ostalim skupinama. Seksualno zadovoljstvo je ostalo značajan prediktor u zadnjem koraku HRA u skupinama žena i muškaraca bez djece i onih s djetetom od 6 i 12 mjeseci uz podjednaku prediktivnu snagu, a zadovoljstvo tijelom je ostalo značajan prediktor samo za žene i muškarce s djetetom od šest mjeseci. U ovom koraku analize značajna su još dva prediktora zadovoljstva vezom: obrazovanje kod sudionika bez djece, a kod onih koji očekuju dijete trajanje veze.

Naš odabrani skup varijabli je najuspješnije objasnio zadovoljstvo vezom u skupini roditelja djece od šest mjeseci (81% ukupne varijance). U skupinama žena i muškaraca bez djece i onih koji očekuju dijete prediktorske varijable su uspješno objasnile podjednak postotak varijance kriterija (72,5 % varijance u skupini žena i muškaraca bez djece i 71.7% varijance u

skupini budućih roditelja). Nešto manji i ujedno najmanji postotak ukupno objašnjene varijance zadovoljstva vezom uz pomoć svih prediktorskih varijabli objašnjen je u skupini roditelja djece od 12 mjeseci (69.7%). Rezultati nam govore kako u skupinama žena i muškaraca u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo indikatori pripremljenosti na roditeljstvo, tjelesnog i seksualnog samopoimanja te kvalitete veze mogu uspješno objasniti individualne razlike u njihovom ukupnom zadovoljstvu partnerskom vezom.

Tablica 10

Predviđanje općeg zadovoljstva vezom na temelju pripremljenosti za roditeljstvo, tjelesnog samopoimanja, seksualnosti i kvalitete partnerskog odnosa u skupini žena i muškaraca bez djece

Varijable	1. korak		2. korak		3. korak		4. korak		5. korak		6. korak	
	β	p	β	p	β	p	β	p	β	p	β	p
Spol	.12	.13	.10	.84	.09	.22	.07	.28	.06	.20	.05	.28
Obrazovanje	.24	.00	.24	.07	.24	.00	.21	.00	.19	.00	.20	.00
Duljina veze	.14	.08	.13	.41	.13	.09	.08	.26	.05	.30	.05	.30
Dob	-.03	.69	-.11	.95	-.12	.16	-.03	.66	-.02	.74	-.02	.75
Pripremljenost za roditeljstvo			.30	.00	.27	.00	.14	.05	.02	.63	.01	.92
Zadovoljstvo tijelom					.16	.06	.03	.76	-.01	.78	-.02	.73
Opterećenost tijelom					-.02	.85	-.03	.72	.04	.49	.01	.81
Seksualna shema o sebi							-.09	.19	-.24	.00	.13	.00
Seksualno zadovoljstvo							.47	.00	.14	.01	-.25	.02
Ljubav									.66	.00	.68	.00
Pravednost u partnerskom odnosu									.18	.00	.18	.00
Spol x pravednost u partnerskom odnosu											.10	.03

Tablica 11

Predviđanje općeg zadovoljstva vezom na temelju pripremljenosti za roditeljstvo, tjelesnog samopoimanja, seksualnosti i kvalitete partnerskog odnosa u skupini žena i muškaraca koji očekuju dijete

Varijable	1. korak		2. korak		3. korak		4. korak		5. korak		6. korak	
	β	p	β	p	β	p	β	p	β	p	β	p
Spol	.07	.37	.02	.83	.02	.78	.03	.71	.02	.59	.03	.50
Obrazovanje	.10	.21	.11	.12	.07	.34	.12	.08	.05	.24	.04	.33
Duljina veze	.00	.97	.04	.61	.04	.53	.06	.28	.11	.02	.11	.01
Dob	-.11	.17	-.13	.10	-.14	.07	-.14	.05	-.01	.79	-.01	.91
Pripremljenost za roditeljstvo			.34	.00	.27	.00	.14	.07	-.05	.34	-.05	.33
Zadovoljstvo tijelom					-.01	.94	-.08	.29	-.03	.57	-.01	.82
Opterećenost tijelom					-.22	.00	-.21	.00	-.10	.04	-.08	.08
Seksualna shema o sebi							.21	.00	-.02	.76	-.02	.96
Seksualno zadovoljstvo							.28	.00	-.02	.77	.00	.71
Ljubav									.67	.00	.65	.00
Pravednost u partnerskom odnosu									.28	.00	.29	.00
Spol x pravednost u partnerskom odnosu											-.12	.01

Tablica 12

Predviđanje općeg zadovoljstva vezom na temelju pripremljenosti za roditeljstvo, tjelesnog samopoimanja, seksualnosti i kvalitete partnerskog odnosa u skupini žena i muškaraca s djetetom od 6 mjeseci

Varijable	1. korak		2. korak		3. korak		4. korak		5.korak		6.korak	
	β	p	β	p	β	p	β	p	β	p	β	p
Spol	.03	.77	.01	.89	.02	.83	.02	.78	.05	.30	.04	.33
Obrazovanje	-.06	.48	.06	.48	.09	.27	.09	.28	.05	.27	.04	.36
Duljina veze	.09	.31	.17	.04	.18	.03	.18	.02	.01	.86	.01	.89
Dob	.06	.50	.06	.45	.06	.45	.07	.38	.01	.83	.02	.63
Pripremljenost za roditeljstvo			.48	.00	.45	.00	.38	.00	-.02	.70	-.02	.80
Zadovoljstvo tijelom					.28	.00	.25	.00	.12	.01	.13	.01
Opterećenost tijelom					.13	.15	.14	.12	.02	.71	.01	.79
Seksualna shema o sebi							.00	.98	-.06	.18	-.07	.14
Seksualno zadovoljstvo							.15	.13	-.15	.01	-.15	.01
Ljubav									.06	.00	.84	.00
Pravednost u partnerskom odnosu									.84	.00	.17	.00
Spol x pravednost u partnerskom odnosu											-.08	.06

Tablica 13

Predviđanje općeg zadovoljstva vezom na temelju pripremljenosti za roditeljstvo, tjelesnog samopoimanja, seksualnosti i kvalitete partnerskog odnosa u skupini žena i muškaraca s djetetom od 12 mjeseci

Varijable	1. korak		2. korak		3. korak		4. korak		5.korak		6.korak	
	β	p	β	p	β	p	β	p	β	p	β	p
Spol	.07	.50	.02	.84	-.04	.63	-.06	.44	-.00	.95	-.02	.74
Obrazovanje	.05	.61	.17	.07	.13	.11	.18	.02	.11	.07	.10	.08
Duljina veze	-.08	.36	-.07	.41	-.02	.83	-.03	.70	.00	.10	.01	.86
Dob	-.04	.70	-.01	.95	-.08	.32	-.04	.58	-.01	.84	-.01	.89
Pripremljenost za roditeljstvo			.39	.00	.24	.01	.18	.02	-.04	.55	-.02	.74
Zadovoljstvo tijelom					.21	.01	.10	.19	.05	.39	.05	.38
Opterećenost tijelom					-.35	.00	-.25	.00	-.12	.04	-.10	.08
Seksualna shema o sebi							.09	.24	-.08	.19	-.06	.33
Seksualno zadovoljstvo							.39	.00	.15	.03	.15	.03
Ljubav									.65	.00	.67	.00
Pravednost u partnerskom odnosu									.12	.05	.09	.13
Spol x pravednost u partnerskom odnosu											-.09	.09

Tablica 14

Uspješnost predviđanja zadovoljstva vezom na temelju pripremljenosti za roditeljstvo, tjelesnog samopoimanja, seksualnosti i kvalitete veze u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo

	Žene i muškarci bez djece	Žene i muškarci koji očekuju dijete	Žene i muškarci s djetetom od 6 mjeseci	Žene i muškarci s djetetom od 12 mjeseci
Pripremljenost za roditeljstvo			*	
Tjelesno samopoimanje	/			*
Seksualno funkcioniranje	*		/	
Kvaliteta partnerskog odnosa			*	
Spol x pravednost u partnerskom odnosu			/	/

*najuspješnije predviđanje
/ neuspješno predviđanje

Tablica 15

Redoslijed uspješnosti predviđanja zadovoljstva vezom na temelju pripremljenosti za roditeljstvo, tjelesnog samopoimanja, seksualnosti i kvalitete veze u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo

	1.	2.	3.	4.
Žene i muškarci bez djece	KV	SF	PR	TJ
Žene i muškarci koji očekuju dijete	KV	SF	PR	TJ
Žene i muškarci s djetetom od 6 mjeseci	KV	PR	TJ	SF
Žene i muškarci s djetetom od 12 mjeseci	KV	TJ	SF	PR

PR pripremljenost za roditeljstvo
TJ tjelesno samopoimanje
SF seksualno funkcioniranje
KV kvaliteta veze

5. RASPRAVA

5.1 Razlike u pripremljenosti za roditeljstvo, tjelesnom i seksualnom samopoimanju, zadovoljstvu i kvaliteti veze žena i muškaraca u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo

Prvi istraživački problem ove disertacije je ispitati učinke faze tranzicije u roditeljstvo, spola i njihove interakcije na intrapersonalne i interpersonalne procese u partnerskom odnosu. Budući da je poznato kako se većina budućih roditelja osjeća nepripremljenima za roditeljstvo (Renkert i Nutbeam, 2001) te da se prilikom dolaska prvog djeteta u obitelj roditelji suočavaju s opadanjem različitih indikatora seksualnog funkcioniranja u paru (De Jucidibus i McCabe, 2002; Serati i sur., 2010; Von Sydow, 1999) i pogoršanjem različitih aspekata kvalitete veze (Doss i sur., 2009; Kluwer i Johnson, 2007; Lawrence i sur., 2008) očekivali smo da će žene i muškarci bez djece biti manje pripremljeni na roditeljstvo, zadovoljniji partnerskom seksualnošću i procijeniti svoje veze kvalitetnijima nego što će to učiniti žene i muškarci s malom djecom. Nismo očekivali razlike u aspektima tjelesnog samopoimanja između skupina u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo.

Od osam varijabli uključenih u analizu pojedinci u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo razlikovali su se jedino u varijabli pripremljenosti za roditeljstvo. Roditelji djece od 6 i 12 mjeseci su se procijenili pripremljenijima za roditeljstvo od parova bez djece. Takav rezultat je očekivan jer u skupini parova koji još nemaju djecu neki ne razmišljaju niti planiraju imati djecu u skoroj budućnosti pa vjerojatno još nisu mnogo razmišljali o tome jesu li spremni za roditeljstvo i što bi ono sa sobom sve moglo donijeti. Jednako tako je moguće da su žene i muškarci koji očekuju dijete više usmjereni na samu trudnoću i nadolazeći porod budući da je većina u zadnjem tromjesečju trudnoće pa još nisu mnogo razmišljali o svojoj prilagodbi na samo roditeljstvo. Oni koji već imaju djecu mogu i točnije procijeniti jesu li i koliko bili pripremljeni na roditeljstvo jer sada točno znaju kolike su te promjene koje je novi član obitelji uzrokovao. Promjene koje dijete donosi u dotadašnju dijadu su toliko opsežne da se roditelji u mnogim kulturama osjećaju nepripremljenima za to iskustvo (Borg Xuereb i sur., 2012; Condon i sur., 2004).

Kao što smo i očekivali, nismo pronašli razlike u pokazateljima zadovoljstva tijelom između sudionika u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo. Ako pogledamo središnje vrijednosti tjelesnog samopoimanja primijetit ćemo kako gotovo nema razlika u zadovoljstvu tijelom između žena koje nemaju djecu i trudnica, a trudnice su čak i manje opterećene izgledom svog tijela tijekom seksualnih aktivnosti od žena bez djece. To je u skladu s mnogim nalazima u području koji govore o stabilnom, ili čak pozitivnijem pogledu na vlastito tijelo tijekom trudnoće (Boscaglia i sur., 2003; Loth i sur., 2011). Iako je porast na težini i obujmu tijela žena u neskladu s idealom mršavosti vrlo snažno prisutnom u mnogim društvima, trudne žene su iznimka i promjene na svom tijelu povezane s trudnoćom doživljavaju „legitimnim“ iznimkama od socijalnih očekivanja zbog usmjeravanja na krajnji cilj trudnoće, a to je rođenje djeteta i ostvarivanje majčinske uloge (Fox i Yamaguchi, 1997). Tiggemann (2004) je zabilježio kako trudne žene i one koje su nedavno rodile procjenjuju promjene na svom tijelu pozitivnima, s važnom napomenom kako se te promjene doživljavaju prolaznima. Trudnoća je vrijeme koje su čak i žene koje su i prije trudnoće bile pretile opisale kao ono u kojem su osjećale izostanak neugodnih komentara drugih u vezi njihovog izgleda, pa čak i vlastitih osjećaja neugode prilikom aktivnosti u kojima je njihovo tijelo bez odjeće u prisutnosti drugih kao što je npr. plivanje (Ogle i sur., 2011).

Žene koje imaju dijete od šest mjeseci imaju nešto niže razine zadovoljstva tijelom od žena bez djece i trudnica, dok su najniže rezultate na varijabli zadovoljstva tijelom ostvarile žene s djetetom u dobi od 12 mjeseci. Iako razlike nisu statistički značajne može se uočiti trend u skladu sa socijalnim očekivanjima spomenutima u prethodnom odjeljku. Npr. već i trudnice osjećaju očekivanja okoline o stjecanju kontrole nad njihovim tijelom nakon rođenja djeteta te opisuju ta očekivanja „projektom“ za koji se od njih očekuje da će započeti nakon poroda (Clark i sur., 2009; Upton i Han, 2003), čemu doprinose pozitivni komentari o izrazito brzom gubitku težine nakon poroda poznatih žena u medijima i na društvenim mrežama (Williams i sur., 2017). Moguće je da su žene koje imaju dijete od šest mjeseci još jako okupirane brigom oko djeteta koja im ne dopušta preokupaciju vlastitim izgledom, i/ili još ne osjećaju pritisak „povratka na staro“ u smislu izgleda tijela prije trudnoće pa njihovo zadovoljstvo nije značajno niže u odnosu na prethodne faze tranzicije. Mjesecima prije i oko poroda žene izvještavaju o promjeni u percepciji vlastitog identiteta. U tom periodu izdvajaju partnerske i obiteljske odnose važnijima za njihov identitet u odnosu na ulogu u poslovnom svijet kojem pripadaju, da bi neko vrijeme nakon poroda ponovo usmjerile više pozornosti životnim ciljevima izvan obitelji (Smith, 1999). Vrijeme povratka većine zaposlenih žena na posao nakon isteka porodiljnog dopusta u

Hrvatskoj je godinu dana nakon rođenja djeteta. Zbog povećanih socijalnih kontakata koje žene vjerojatno tada ostvaruju u odnosu na vrijeme rodiljnog i roditeljskog dopusta, mogu biti više usmjerene na izgled vlastitog tijela. Nezadovoljstvo tijelom novih majki je relevantan problem u području mentalnog zdravlja, posebice uzmemo li u obzir kako se preokupacija žena oblikom tijela i tjelesnom težinom u postporođajnom dobu intenzivira, a može potaknuti i poremećaje hranjenja u osjetljivih žena (Welch i sur., 1997) te značajno smanjiti njihovu namjeru da doje svoju djecu (Barnes i sur., 1997) i biti povezana s poteškoćama u uspostavi i održavanju dojenja (Larsson i Andersson, 2003). Ovdje je potrebno napomenuti i kako nezadovoljstvo žena tijelom nakon poroda nije isključivo povezano s njihovom tjelesnom težinom (koja je često jednaka ili čak manja od one koju su žene imale prije trudnoće ili prvog tromjesječja) već i s promjenama na tijelu karakterističnima za postporođajno doba kao što su opuštenost vagine, promjene na dojčkama, trbuhu i bedrima (Rallis i sur., 2007; Pauls i sur., 2008; Olsson i sur., 2005).

Nismo potvrdili hipotezu o interakcijskom učinku faze tranzicije u roditeljstvo i spola na zadovoljstvo tijelom. Očekivali smo kako će zadovoljstvo tijelom muškaraca koji su postali očevi biti veće od zadovoljstva tijelom onih koji nemaju djecu, dok će zadovoljstvo tijelom trudnica i majki biti značajno niže od zadovoljstva tijelom žena koje još nisu postale majkama, ali ta interakcija spola i zadovoljstva tijelom nije se pokazala statistički značajnom. Pokazalo se kako je tjelesno samopoimanje muškaraca u svim fazama tranzicije u roditeljstvo podjednako, dok kod žena postoji blagi trend koji ukazuje na lošije tjelesno samopoimanje žena koje su rodile u odnosu na žene bez djece i trudnice. Kao prvi razlog za izostajanje razlike u zadovoljstvu izgledom muškaraca u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo u ovom istraživanju se nameće odabrana mjera zadovoljstva tijelom. U istraživanju u kojem je pronađena razlika u zadovoljstvu izgledom u korist novih očeva zadovoljstvo tijelom je bilo operacionalizirano kao procjena privlačnosti (Cast, 2013) što je konceptualno i sadržajno različito od zadovoljstva izgledom tijela u ovom istraživanju. Nadalje, jedan od mogućih razloga relativno ujednačenog tjelesnog samopoimanja muškaraca u svim fazama tranzicije u roditeljstvo može biti taj da očinstvo ne povećava osjećaj maskuliniteta muškaraca u našem istraživanju (kojim se objašnjavao rast u zadovoljstvu izgledom muškaraca u istraživanjima na kojima smo temeljili hipoteze). Moguće je da se muškarci u Hrvatskoj i prije rođenja djeteta osjećaju vrlo muževnima pa očinska uloga ne pridonosi tom osjećaju značajno, zbog čega izostaje razlika u tjelesnom samopoimanju koju smo očekivali. Moguće je i da se muškarci iz Hrvatske osjećaju značajno muževnijima od muškaraca iz ranijih istraživanja (Hodges, 2016) pa, ukoliko je i prisutna, razlika u osjećaju maskuliniteta očeva u različitim fazama tranzicije u

roditeljstvo nije dovoljno velika da bi dosegla statističku značajnost. Prostor za istraživanje kulturalnih razlika u maskuliniteti potvrđuju istraživanja u kojima su pronađene međurasne i međuetničke razlike u dimenzijama femininosti/maskuliniteti (Turner i Turner, 1991; Zhang i sur., 2001). Još jedan od mehanizama koji se spominju u podlozi većeg zadovoljstva izgledom muškaraca koji su postali očevi je povećanje prihoda koje je zabilježeno kod novih očeva (Lundber i Rose, 2000). Većina sudionika ovog istraživanja su visoke stručne spreme te je moguće da kod njih nije došlo do značajnog povećanja prihoda usporedo sa iskustvom očinstva (ili je do tog povećanja došlo prije nego što su postali očevi) pa se mehanizam djelovanja visine prihoda na zadovoljstvo izgledom nije pokrenuo.

Prema našoj hipotezi očekivali smo razlike u seksualnom zadovoljstvu između parova koji nemaju djecu u odnosu na one koji dijete očekuju, uz najvišu razliku između onih koji nemaju djecu i roditelja djece od šest mjeseci. Prvo objašnjenje takvih rezultata možemo potražiti u rezultatima za zadovoljstvo vezom. Budući da je seksualnost vrlo važan dio funkcioniranja para (Bridges i sur., 2004) te kako se u ovom i brojnim drugim istraživanjima pokazalo da su zadovoljstvo vezom i seksualno zadovoljstvo visoko povezani konstrukti (Sprecher, 2002; Yeh i sur., 2006), moguće je da se parovi visoko zadovoljni svojom vezom, kakvi su se odazvali pozivu za sudjelovanje u našem istraživanju, ne razlikuju toliko ni u seksualnom zadovoljstvu, bez obzira na to što se nalaze u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo, od kojih se neke odlikuju slabijim seksualnim funkcioniranjem. Nadalje, moguće je i da je dobro funkcioniranje u paru i visoko opće zadovoljstvo vezom djelovalo kao zaštita od opadanja seksualnog zadovoljstva ili kao čimbenik manjeg pada u seksualnom zadovoljstvu. Iako je čestina seksualnih odnosa visoko povezana sa seksualnim zadovoljstvom, Nakić Radoš i sur. (2014) su pronašle kako je seksualno zadovoljstvo u trećem tromjesječju trudnoće slabo povezano sa seksualnom aktivnošću te umjereno s bliskošću, zadovoljstvom vezom i komunikacijom, što upućuje na složen odnos različitih indikatora seksualnog zadovoljstva tijekom tranzicije u roditeljstvo.

Wadsworth (2014) je zabilježio da su ljudi zadovoljni svojim seksualnim odnosima ukoliko smatraju da vode ljubav jednako ili više od njima sličnih parova. To bi mogao biti razlog podjednagog seksualnog zadovoljstva sudionika ovog istraživanja u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo. Moguće je da žene i muškarci u ovom istraživanju uspoređuju čestinu vlastitih seksualnih odnosa s pretpostavljenom čestinom spolnih odnosa parova u istoj fazi tranzicije u roditeljstvo i zaključuju da su te čestine slične. Tu usporedbu je mogla potencirati i uputa upitnika seksualne sheme o sebi u kojoj stoji „u usporedbi s osobama istog spola i dobi“.

Na taj način njihova procjena seksualnog zadovoljstva više ovisi o toj usporedbi nego o čestini seksualnih odnosa.

Važan razlog kojim bi se mogla objasniti vrlo visoka razina seksualnog zadovoljstva naših sudionika u svim skupinama je sam proces uzorkovanja. Naime, opravdano je pretpostaviti kako su sudionici koji su (dobrovoljno) ispunili upitnike oni kojima je tema njihove seksualnosti ugodnija nego onima koji su upitnike odbili ispuniti. U istraživanjima seksualnosti pokazalo se kako dobrovoljni sudionici izvještavaju o bogatijem seksualnom iskustvu, manjoj razini seksualne krivnje i manje tradicionalnim stavovima o seksualnosti od onih koji ne žele sudjelovati u istraživanjima na istu temu (Plaud i sur., 1999; Wiedermann, 1999). Nadalje, Wiedermann (1999) je našao kako sudionici koji bi se u buduća istraživanja seksualnosti uključili dobrovoljno imaju više seksualno samopoštovanje te procjenjuju vlastitu sposobnost manipulacije drugima višom od onih koji više nisu spremni sudjelovati u sličnim istraživanjima. Nastavno na metodu istraživanja, moguće je da bi s povećanjem broja sudionika i posljedičnim povećanjem heterogenosti uzorka postojeće razlike dosegle razinu statističke značajnosti. U našim podacima možemo primijetiti tendenciju žena i muškaraca koji prolaze trudnoću i onih koji imaju dijete od šest mjeseci da budu manje zadovoljni svojim seksualnim životom od parova koji još nemaju djecu ali ta razlika nije dosegla razinu statističke značajnosti.

Promatrajući razlike u seksualnoj shemi o sebi između sudionika u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo može se uočiti sličan trend kod oba spola. Vrlo slične razine pozitivnosti sheme nalazimo kod parova bez djece i onih koji imaju dijete od godine dana. Pozitivniju shemu od njih imaju parovi koji očekuju dijete, dok najpozitivniju imaju roditelji djece od šest mjeseci. Iako nisu doseglye razinu statističke značajnosti, takve razlike su neočekivane. Očekivali smo da će roditelji djece od šest mjeseci imati najmanje pozitivno kognitivno viđenje svoje seksualnosti. Ta predviđanja smo temeljili na podacima o seksualnom funkcioniranju u tranziciji u roditeljstvo. Budući da je seksualna aktivnost povezana sa seksualnom shemom (Andersen i Cyranowski, 1994; Kukulj i Keresteš, 2019) očekivali smo da će pad u različitim aspektima seksualnog funkcioniranja pratiti i pad u pozitivnosti procjene svog seksualnog „ja“, međutim to se nije potvrdilo. Moguće je da seksualna aktivnost treba biti smanjena dulje od nekoliko mjeseci kako bi to smanjenje utjecalo na seksualni aspekt pojma o sebi. Nadalje, trudnoća i rođenje djeteta su povezani s povećanim osjećajem plodnosti, ženstvenosti/maskulnosti i ispunjavanja evolucijske uloge (Petch i Halford, 2008) te je moguće da stoga pojačavaju doživljaj vlastite seksualnosti i način na koji osoba doživljava sebe kao seksualno biće. Godinu dana nakon rođenja djeteta procjene vlastite seksualnosti su ponovo na

sličnoj razini kao i kod parova bez djece što sugerira da je eventualni pozitivan efekt začeca i poroda na seksualnu shemu kratkotrajan. Nadalje, postoje dokazi o povezanosti seksualnog zadovoljstva i seksualne sheme o sebi (Relline i Meston, 2011; Aaerstadt, 2000; Mueller i sur., 2016; Mueller, 2015) pa bismo mogli postulirati da zbog toga što imamo uzorak sudionika koji se ne razlikuju po razini seksualnog zadovoljstva s obzirom na fazu tranzicije u roditeljstvo, nismo niti pronašli razlike u njihovoj seksualnoj shemi u istim životnim fazama.

Budući da se seksualni pojam o sebi usvaja kroz različite vidove učenja socijalno prihvatljivih ponašanja (Andersen i Cyranowski, 1994) moguće je da odobravanje od strane socijalne okoline žene i muškarce koji očekuju i imaju malo djeteta potiče na pozitivno viđenje svoje seksualnosti. Naime, u konzervativnoj sredini kao što je naša seksualnost je još uvijek obavijena brojnim tabuima. Međutim, izrazi seksualnosti čiji je rezultat začeca djeteta od strane odraslih osoba koji su u partnerskom odnosu nisu tabu; mladi budući roditelji i oni koji su to nedavno postali su od okoline uglavnom podržavani. Za provjeru te pretpostavke trebalo bi ispitati npr. samohrane roditelje, ili one homoseksualne orijentacije, kako bismo provjerili moguće djelovanje socijalno ne/prihvatljivih oblika seksualnosti na seksualnu shemu o sebi.

Osim što nismo pronašli razlike u seksualnoj shemi o sebi sudionika u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo, nismo pronašli niti očekivani interakcijski efekt faze tranzicije u roditeljstvo i spola na seksualnu shemu o sebi. Očekivali smo da će seksualna shema kod žena bez djece biti pozitivnija nego kod onih koje prolaze trudnoću i onih s djecom, dok kod muškaraca nismo predvidjeli razlike u seksualnoj shemi između onih bez djece i s trudnom partnericom, ali smo predvidjeli najnegativniju seksualnu shemu kod onih s djecom od šest mjeseci. Razloge izostanka te interakcije možemo potražiti u već spomenutom mogućem pozitivnom utjecaju trudnoće i poroda na osjećaj ženstvenosti žena (Fox i Yamaguchi, 1997; Tiggemann, 2004) zbog kojeg trudnice i mlade majke procjenjuju svoju seksualnu shemu podjednako pozitivnom kao i žene bez djece. Nepostojanje razlika u kognitivnoj generalizaciji vlastite seksualnosti kod muškaraca s obzirom na fazu tranzicije bismo možda mogli objasniti drugačijim pogledom na maskulnost u odnosu na starije generacije. Naime, predviđanje negativnije seksualne sheme kod muškaraca s malim djetetom se temeljilo na pretpostavljenom nižem osjećaju maskulnosti uslijed snižene seksualne aktivnosti. Možda muškarci u ovom istraživanju svoju maskulnost ne temelje na seksualnoj aktivnosti već njihovu maskulnost potvrđuje i sama očinska uloga. Za provjeru te teze bilo bi potrebno proučiti utjecaj društvene tranzicije u Hrvatskoj na doživljaj maskulnosti kod muškaraca.

Nismo potvrdili očekivani glavni efekt faze tranzicije u roditeljstvo na percepciju pravednosti u partnerskom odnosu. Prepostavili smo da će procjena pravednosti žena i muškaraca koji još nemaju djecu i parova koji očekuju dijete biti veća od onih koji imaju djecu te da će ta procjena biti veća u skupini onih koji imaju dijete od šest mjeseci nego kod onih čije je dijete u dobi od godinu dana. Prema tradicionalnoj podjeli poslova žene obavljaju većinu kućanskih poslova, dok muškarcima ostaju poslovi koji se rade rjeđe (npr. popravci, nošenje teških predmeta i sl.) i koji ne zahtijevaju svakodnevnu uključenost, kao što je to slučaj s kućanskim poslovima (Grote i Clark, 2001). Žene na taj način, uz opsežnu i stalnu brige oko malog djeteta, bivaju opterećene i većim opsegom kućanskih poslova u odnosu na vrijeme prije majčinstva, te je to vjerojatno razlog percepciji manje pravednosti u braku roditelja s djecom. Moguće je da muškarci, iako pod manjim teretom kućanskih i roditeljskih obaveza u tom periodu, smatraju da bi žene kada su postale majke trebale preuzeti veći dio kućanskih poslova i brige oko djeteta nego što to čine pa i oni osjećaju da je porast opterećenja raznim obiteljskim obavezama s njihove strane „nepravedan“. Na taj način roditelji oba spola pravednost u partnerskom odnosu mogu percipirati nižom. Iako nismo pronašli statistički značajnu razliku u percepciji pravednosti u braku između naših skupina sudionika možemo primijetiti trend u rezultatima, koji je u skladu s našim očekivanjima. Percepcija pravednosti u braku je kod sudionika bez djece i onih koji djecu očekuju procijenjena podjednako i višom u odnosu na ostale dvije skupine sudionika. Kod parova koji imaju šestomjesečno dijete pravednost je procijenjena nižom u odnosu na prve dvije skupine, dok je percepcija pravednosti roditelja jednogodišnje djece u njihovom odnosu procijenjena najnižom. Moguće je da bi razlike u središnjim vrijednostima s povećanjem uzorka dosegle razinu statističke značajnosti te potvrdile našu hipotezu, ali i da imamo uzorak roditelja koji su manje skloni tradicionalnoj podjeli poslova na ženske i muške pa stoga nismo pronašli razlike u percipiranoj pravednosti u braku. Interakcijski efekt faze tranzicije u roditeljstvo i spola na percepciju pravednosti u braku nije dobiven, što smo i očekivali.

Iako smo očekivali razlike u procjeni ljubavi prema partnerima/icama i zadovoljstvu vezom u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo, nismo ih pronašli. Prepostavili smo da će očekivanje djeteta i skrb o malom djetetu rezultirati povećanim osjećajem ljubavi između partnera i zadovoljstvom tim odnosom u odnosu na žene i muškarce bez djece, a da će povećani opseg obaveza prisutan kod roditelja djece od godinu dana umanjiti osjećaj ljubavi i zadovoljstva vezom. Međutim, parovi koji nemaju djecu nisu procijenili svoju ljubav nižom niti su se pokazali zadovoljnijima partnerskim odnosom od parova koji očekuju i imaju djecu.

Naš nalaz je u suprotnosti s većinom literature u području tranzicije u roditeljsku ulogu (Ahlborg, 2004; Belsky i Rovine, 1990; Cowan i Cowan, 1995; Obradović i Čudina-Obradović, 2001; Twenge i sur., 2003), a u skladu s malobrojnim istraživanjima koja nisu pronašla značajne razlike u indikatorima kvalitete veze između parova bez djece i roditelja male djece (Huston i Vangelisti, 1995; MacDermid i sur., 1990).

Razmotrimo li detaljnije razlike između skupina sudionika u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo u ukupnom zadovoljstvu vezom možemo uočiti kako najviše razine zadovoljstva vezom imaju trudni parovi, zatim oni koji imaju dijete od šest mjeseci, a najniže i podjednake razine zadovoljstva vezom iskazuju sudionici bez djece i oni koji imaju jednogodišnje dijete. Iako te razlike nisu statistički značajne taj trend je u skladu s fenomenom kojeg su opisali Feeney i sur. (2001), istaknuvši kako je moguće da je opadanje zadovoljstva vezom novih roditelja zapravo povratak na njihovu uobičajenu razinu zadovoljstva nakon povećane razine suradnje i osjećaja zajedništva kojeg par doživljava tijekom trudnoće. Autori su taj fenomen označili kolokvijalnim izrazom efekta „medenog mjeseca“. Iako parovi koji očekuju dijete i imaju dojenče u našem istraživanju nisu statistički značajno više zaljubljeni i zadovoljni vezom od ostalih skupina sudionika, bilo bi vrijedno istražiti taj fenomen usprkos tome što ga neki drugi istraživači nisu uspjeli potvrditi (Lawrence i sur., 2008).

Razloge za odsutnost razlika u zadovoljstvu vezom između različitih skupina sudionika u ovom istraživanju možemo potražiti i u kulturološkim razlikama između zemalja u kojima je provedena većina istraživanja. Naime, utvrđeno je kako je vrhunac prilagodbe novih roditelja promijenjenoj obiteljskoj situaciji oko mjesec dana nakon djetetova rođenja (Wallace i Gotlieb, 1990), dok se već šest mjeseci nakon rođenja djeteta bilježe značajni padovi u zadovoljstvu partnerskim odnosom, da bi nakon nekog vremena došlo do stagniranja razine zadovoljstva. U tim istraživanjima su sudjelovali parovi iz zemalja u kojima je porodiljni dopust puno kraći nego što je to slučaj u Hrvatskoj te je moguće kako parovi koji puno ranije bivaju opterećeni višestrukim ulogama (roditeljskim i radnim) postaju i ranije manje zadovoljni svojim vezama uslijed brojnijih promjena koje doživljavaju u odnosu na parove u Hrvatskoj. U tom slučaju bismo mjerenje zadovoljstva vezom trebali uskladiti s obzirom na povratak roditelja s porodiljskog/roditeljskog dopusta. Nadalje, moguće je da u Hrvatskoj mlade obitelji imaju veću socijalnu podršku u obliku sudjelovanja šire obitelji u odgoju djece (braća i sestre, bake i djedovi) koja olakšava procese tranzicije. Za provjeru te teze bilo bi potrebno provesti komparativno istraživanje sudjelovanja šire obitelji u odgoju djece u različitim zemljama.

Postoji jedno obilježje sudionika koje ne smijemo zanemariti u razmatranju zadovoljstva različitim aspektima veze u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo, a to je obrazovanje. Pogledamo li strukturu obrazovanja naših sudionika primijetit ćemo da je većina visoko obrazovana. Belsky i Rovine (1990) su zaključili kako se mladi, manje obrazovani roditelji s nižim primanjima lošije prilagođavaju novoj situaciji (zbog ograničenih resursa u vidu novca, znanja i sl.) te stoga češće doživljavaju pad u zadovoljstvu partnerskim odnosom nego poboljšanje. Taj nalaz je u skladu s rezultatima našeg istraživanja pa bismo mogli pretpostaviti da je viša razina obrazovanja naših sudionika djelovala kao zaštitni faktor i očuvala njihovo zadovoljstvo vezom tijekom tranzicije u roditeljstvo. Osim povezanosti s ukupnim zadovoljstvom u vezi, obrazovanje se pokazalo povezanom i sa seksualnim zadovoljstvom. Međutim, smjer te povezanosti je suprotan smjeru povezanosti obrazovanja i ukupnog zadovoljstva vezom, odnosno kod osoba više razine obrazovanja pronađene su niže razine seksualnog zadovoljstva. Takav nalaz dobiven je i u ranijim istraživanjama, a možda bi se mogao objasniti visokim standardima osoba visokog obrazovanja i socio-ekonomskog statusa u području seksualnosti koje je teško ostvariti (Del Mar Sánchez-Fuentes i sur., 2016) te češćom masturbacijom i višom socioseksualnošću muškaraca niže razine obrazovanja, koja je povezana s njihovim većim seksualnim zadovoljstvom (Velten i Margraf, 2017).

Osim obilježja samih sudionika i jedno obilježje njihovog odnosa je moglo djelovati na izostanak razlika u različitim aspektima partnerskog funkcioniranja u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo, a to su vrlo visoke inicijalne procjene seksualnog zadovoljstva i ukupnog zadovoljstva vezom. Kada su inicijalne procjene na nekoj varijabli vrlo visoke to nazivamo efekt „stropa“, zbog kojeg je teže evidentirati značajne razlike u sljedećim fazama istraživanja kod longitudinalnog nacrta, ali i one između različitih skupina sudionika u transverzalnog istraživanju.

Sudionici u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo u ovom istraživanju razlikovali su se samo u procjeni pripremljenosti za roditeljstvo. U ostalim obilježjima individualnog i partnerskog funkcioniranja nisu zabilježene značajne razlike. U svim skupinama zabilježene su podjednake razine tjelesnog i seksualnog samopoimanja i zadovoljstva, ljubavi, percipirane pravednosti u braku i ukupnog zadovoljstva vezom. Izostanak glavnih efekata faze tranzicije u roditeljstvo, kao i interakcijskih efekata faze tranzicije u roditeljstvo i spola, mogao bi biti rezultatom specifičnih karakteristika cjelokupnog uzorka, pristranosti u procesu prikupljanja rezultata, određenih metodoloških ograničenja, ali i potencijalnih specifičnih mehanizama

individualnih i partnerskih procesa tijekom tranzicije u roditeljstvo koji se odvijaju na drugačiji način nego u drugim i češće istraživanim životnim fazama.

5.2 Spolne razlike u pripremljenosti za roditeljstvo, tjelesnom i seksualnom samopoimanju te zadovoljstvu i kvaliteti veze sudionika u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo

Žene i muškarci se razlikuju u brojnim aspektima partnerskog funkcioniranja i prije nego što postanu roditelji. Žene više razmišljaju o promjenama koje će uslijediti nakon što postanu majke (Conroy Bass, 2015), nezadovoljnije su svojim tijelima u odnosu na muškarce (Frederick i sur. 2007) i manje su zadovoljne vezama u cjelini nego što su to muškarci (Amato i sur., 2007; Kamp Dush i sur., 2008). Neka istraživanja izvještavaju i o manjem seksualnom zadovoljstvu žena od muškaraca (Ji i Norling, 2004), iako su u tom području rezultati nekonzistentni (Rehman i sur., 2011). Do sada nisu pronađene razlike u ljubavi prema partnerima/partnericama s obzirom na spol (Gao, 2001). S obzirom da tranzicija u roditeljstvo često negativnije utječe na žene nego na muškarce, očekivali smo da će se razlike u pripremljenosti za roditeljstvo, tjelesnom i seksualnom samopoimanju te kvaliteti veze između žena i muškaraca pokazati i u trudnoći kao i nakon rođenja prvog djeteta na način da će žene u svim varijablama (osim u seksualnom zadovoljstvu i ljubavi) zabilježiti niže procjene različitih aspekata osobnog i partnerskog funkcioniranja.

Kao što je bilo i očekivano, žene su se procijenile značajno manje pripremljenima za roditeljstvo u odnosu na muškarce. Taj nalaz možemo protumačiti uz pomoć višestrukog povećanja uloga i opterećenja koje slijedi ženama nakon rođenja djeteta (Gjerdingen i Center, 2004). Žene preuzimaju na sebe veći dio brige i njege oko malog djeteta, čega su izgleda svjesne i prije nego što postanu majke, pa je vjerojatno i to razlog zašto se procjenjuju manje pripremljenima od muškaraca, čija uključenost u brigu i odgoj djece raste s djetetovim odrastanjem, ali je u dojenačkoj dobi razina njihove uključenosti niska (Gaertner i sur., 2007). U mnogim društvima majčinstvo je centralni aspekt ženskog identiteta - žene misle za sebe da su majke, dok muškarci smatraju da je očinstvo nešto što oni „rade“ (Katz-Wise i sur., 2010). Moguće je i da se žene više informiraju o njezi dojenčadi i promjenama koje će nastupiti (preko dostupnih izvora ali i poznatih ljudi koji su roditelji) od muškaraca pa su više svjesne velikih promjena koje ih očekuju te iz tog razloga svoju pripremljenost procjenjuju nižom od muškaraca. Muškarci se više doživljavaju kao potpora majkama u brizi za dijete nego partnerom s kojim će majka ravnopravno podijeliti poslove oko brige za dijete (Borg Xuereb i

sur., 2012). Zbog manjeg interesa za takvu vrstu pripreme, muškarci nisu u potpunosti svjesni što ih očekuje pa daju više procjene pripremljenosti za roditeljstvo od žena. Čini se da žene i prije planiranja majčinstva očekuju kako će dijete snažnije utjecati na njihov život u odnosu na muškarce. Žene koje još nemaju djecu prilikom planiranja karijere uzimaju u obzir svoju buduću ulogu majke dok muškarci u svoje profesionalne planove ulogu roditelja vrlo rijetko uključuju (77% žena u odnosu na 10% muškaraca) (Conroy Bass, 2015). U istom istraživanju izjava jednog muškarca lijepo ilustrira „pripremu“ muškaraca na roditeljstvo: „Brinem se o stvarima kada postanu hitne ili blizu isteka roka. Tako da, do trenutka u kojem ćemo imati djecu, ne brinem previše o tome“ (Conroy Bass, 2015; str. 372). Razlike između žena i muškaraca u osjećaju pripremljenosti za roditeljstvo (koje su možda potaknute različitim strategijama pripreme) pridonose spoznajama o već ranije utvrđenim spolnim razlikama u nekim drugim vrstama strategija kao što su strategije nošenja sa stresom (Graves i sur., 2021) i različitim strategijama vezanima uz izvršne funkcije kao što su impulzivnost i vrijeme reakcije (Grissom i Reyes, 2019).

Spolne razlike u varijablama tjelesnog samopoimanja su potvrdile naša predviđanja. Žene su u svim skupinama manje zadovoljne izgledom svog tijela te više opterećene tim izgledom tijekom seksualnih aktivnosti s partnerom nego što su njihovi partneri (iznimka su trudnice, koje su jednako opterećene izgledom svojeg tijela tijekom seksualnih aktivnosti kao i njihovi partneri, budući očevi). Taj nalaz potvrđuje sada već normativno žensko nezadovoljstvo tijelom, prisutno u svim životnim fazama (Stevens i Tiggerman, 1998), pa tako i u tranziciji u roditeljstvo. Veće nezadovoljstvo vlastitim izgledom tijela kod žena je zasigurno i socijalno uvjetovano. Žene su u modernim društvima puno češće od muškaraca podvrgnute proučavanju i objektifikaciji u kontekstu seksualne privlačnosti (Upton i Han, 2003; Wiederman, 2000). Važnost izgleda žena potvrdila su istraživanja u kojima je naglašen utjecaj veličine i oblika ženskog tijela na inicijativu muškaraca u kontekstu romantičnih veza (Singh and Young 1995; Smith i sur., 1990).

Iako nismo očekivali pronaći spolne razlike u seksualnom zadovoljstvu, muškarci su izvijestili o statistički značajno višim razinama seksualnog zadovoljstva od žena u svim fazama tranzicije u roditeljstvo. Hipotezu smo temeljili na rezultatima istraživanja u kojima su žene i muškarci izvijestili o podjednakom seksualnom zadovoljstvu (Sánchez-Fuentes i sur., 2014), iako se u literaturi može naići i na rezultate koji govore o većem zadovoljstvu muškaraca seksualnim životom (npr. Ji i Norling, 2004). Ljudska seksualnost je posebno pod utjecajem djelovanja kulturoloških normi i konteksta (Aumer, 2014; Hill, 2007; Singelis, 1994; Tiefer,

1995). Jedan od razloga za veće seksualno zadovoljstvo muškaraca u našem istraživanju može biti u stereotipima spolnih uloga, još snažno prisutnim u našem društvu. Prema uvriježenim spolnim stereotipima, osobine koje se vežu uz maskulinitet, poput inicijative, dominacije, asertivnosti i neovisnosti, se pripisuju seksualnom ponašanju muškaraca, dok se od žena očekuje da u seksualnom kontekstu budu pasivne, submisivne i ovisne (Štulhofer i sur., 2010). Istraživanja provedena na prijelazu ili u 21. stoljeću, u visoko liberalnim zemljama (primjerice u Danskoj i Kanadi), donose nalaze o većem seksualnom zadovoljstvu žena nego muškaraca (Ventegodt, 1998; Trudel, 2002). Budući da je Hrvatska većinski tradicionalna katolička zemlja, muškarci bi mogli izvještavati o većem seksualnom zadovoljstvu kao potvrdu svoje „muškosti“, dok bi iz istih razloga žene mogle umanjivati svoje procjene seksualnog zadovoljstva. U mnogim kulturama također pronalazimo dvostruke seksualne standarde za žene i muškarce, na temelju kojih je veći broj seksualnih partnerica za muškarce prihvatljiv i poželjan, dok se uz žene s istim brojem seksualnih partnera vežu pridjevi nemoralna ili promiskuitetna (Crawford i Popp, 2003). Štoviše, žene ne samo da primjećuju te dvostruke standarde koje nameće okolina, već ih i same njeguju, vjerujući da bi i njima samima bilo prihvatljivije imati veći broj seksualnih partnera i neobaveznih seksualnih odnosa da su suprotnog spola (Maas i sur., 2015). U istom istraživanju su muškarci procijenili kako bi imali nižu razinu seksualne želje da su žene. Iz tog razloga žene mogu izvještavati o manjem, a muškarci o većem seksualnom iskustvu nego što su ga zaista imali (Schroder i sur., 2003). Naši rezultati govore i o mogućem djelovanju tih dvostrukih standarda na procjene seksualnog zadovoljstva.

Dodatni mogući razlog većeg seksualnog zadovoljstva muškaraca u svim ispitivanim fazama tranzicije u roditeljstvo možemo potražiti u spolnim razlikama u važnosti pojedinih aspekata veze za njezino funkcioniranje. Muškarcima je seksualno zadovoljstvo važnije nego ženama (Karney i Bradbury, 1995; Obradović i sur., 1993). Seksualno nezadovoljstvo uspješno predviđa vjerojatnost prekida veze kod muškaraca, dok je kod žena za prekid veze ključno nezadovoljstvo vezom (Sprecher, 2002). Nadalje, muškarci žele održavati seksualne odnose češće nego žene (Baumeister i sur., 2001; Smith i sur., 2011) te im je čestina seksualnih odnosa puno važnija za ukupno zadovoljstvo vezom od žena (Smith i sur., 2011), kojima su važnije neke emocionalne komponente odnosa kao što su npr. nježnost, zadovoljstvo komunikacijom i izostanak agresije od strane pouzdanog partnera (Basson, 2000; Bridges i sur., 2004). Neke žene upuštaju se u seksualne odnose s partnerom i glume seksualnu želju i orgazam s ciljem izbjegavanja povrjeđivanja partnera te uspostavljanja ravnoteže između njihovog nižeg i partnerovog višeg seksualnog interesa (Olsson i sur., 2005). Takvo ulaganje truda partnerica u

seksualne aktivnosti, koje ima za cilj osiguravanje partnerovog zadovoljstva i očuvanje intimnosti, može rezultirati većim seksualnim zadovoljstvom njihovih partnera (Sagiv-Reis i sur., 2012).

Očekivali smo pronaći pozitivnije seksualne sheme o sebi kod muškaraca u odnosu na žene. S obzirom na nedostatak spoznaja o spolnim razlikama u kognitivnom aspektu seksualnosti tijekom tranzicije u roditeljstvo, hipoteze smo temeljili na spolnim razlikama u nekim drugim aspektima seksualnosti povezanima sa seksualnom shemom o sebi. Budući da muškarci izvještavaju o većem broju seksualnih partnerica, bogatijem seksualnom iskustvu (Garcia i Carrigan, 1998) i permisivnijim stavovima o seksualnosti (Oliver i Hyde, 1993; Peterson i Hyde, 2010), pretpostavili smo kako će imati i pozitivniju seksualnu shemu o sebi. Iako se u ranijim istraživanjima pokazalo da muškarci imaju pozitivniji seksualni pojam o sebi, koji je nadređen konstrukt seksualnoj shemi o sebi (Deutsch i sur., 2014), u ovom istraživanju su žene i muškarci izvijestili o podjednako pozitivnoj seksualnoj shemi o sebi. Razloge možemo opet potražiti u obilježjima dobrovoljnih sudionika u istraživanjima seksualnosti. Bogatije seksualno iskustvo i manje tradicionalni stavovi o seksualnosti koji su pronađeni kod dobrovoljnih sudionika istraživanja u području seksualnosti (Plaud i sur., 1999; Wiedermann, 1999) su povezani s pozitivnom seksualnom shemom o sebi (Andersen i Cyranowski, 1994; Fowers i Fowers, 2010; Volsky Rushton, 2002) pa je prema tome moguće da su u istraživanju sudjelovale upravo žene i muškarci čija je seksualna shema o sebi pozitivna. Nalaze dosadašnjih istraživanja je bilo teško sažeti zato što je većina istraživanja koristila odvojene instrumente za mjerenje tog konstrukta kod žena i muškaraca. Budući da se instrument za mjerenje ovog konstrukta u Hrvatskoj nije primijenjivao, potrebna su daljnja istraživanja. Moguće je da razlika u seksualnoj shemi o sebi između žena i muškaraca zaista nema. Kao što je upozorio Hill (2007), spolne razlike u seksualnoj shemi mogu odražavati težnju ka ispunjavanju socijalnih očekivanja. Razlike pronađene u nekim istraživanjima mogle bi prije biti rezultatom ispunjavanja socijalnih očekivanja nego pravim spolnim razlikama u kognitivnom aspektu seksualnosti. Kako bismo dobili odgovor na tu dilemu, u buduća istraživanja bi trebalo uključiti mjere spolnih/rodnih očekivanja i stereotipa.

Žene i muškarci u ovom istraživanju se nisu razlikovali u procjeni pravednosti u braku na temelju čega možemo zaključiti da doživljavaju podjednaku razinu „žrtvovanja“ i odgovornosti u svojim vezama, kao i ravnopravnu podjelu u svakodnevnim poslovima. Jedan od razloga za postojanje spolnih razlika u zadovoljstvu vezom koje se bilježe u korist muškaraca je upravo veća opterećenost žena različitim ulogama koje preuzimaju nakon rođenja djeteta u odnosu na muškarce, posebice nejednak porast opterećenja u odnosu na muškarce

(Grote i Clark, 2002; Gjerdingen i Center, 2004), kao i njihova narušena očekivanja o podjeli te odgovornosti (Kluwer i Mikula, 2002; Van Egeren, 2004).

Nismo očekivali pronaći spolne razlike u procjeni ljubavi naših sudionika prema njihovim partnerima/icama budući da se u prijašnjim istraživanjima nisu pojavljivale. Pa ipak, razlika u procjeni ljubavi između žena i muškaraca je vrlo blizu granice statističke značajnosti. Središnje vrijednosti na toj varijabli nam govore kako su muškarci nešto skloniji izvještavati o većim razinama ljubavi prema njihovim partnericama nego što su to one sklone. Iako na takav nalaz nismo naišli u dostupnoj literaturi, možemo ga povezati s nekoliko nalaza u području istraživanja partnerskih odnosa koji također svjedoče o drugačijem „pristupu“ ljubavi muškaraca u odnosu na žene. Schoenfeld i sur. (2012) su zabilježili kako žene i muškarci na različite načine iskazuju ljubav. Pripadnici oba spola su iskazivanjem nježnosti pokazivali svoju ljubav, pri čemu su se žene s višim procjenama ljubavi trudile smanjiti neprijateljska ponašanja prema svojim muževima, dok su muševci svoju ljubav iskazivali iniciranjem seksualnih odnosa, zajedničkim provođenjem slobodnog vremena i zajedničkim obavljanjem kućanskih poslova. Budući da se naši sudionici dobro slažu u vezi (što zaključujemo na temelju njihovih visokih procjena zadovoljstva vezom), moguće je da puno vremena provode zajedno, što bi muškarce, prema nalazu iz spomenutog istraživanja, moglo navesti da procjenjuju više razine ljubavi, budući da na taj način iskazuju ljubav. Harrison (2011) je utvrdila kako se muškarci ranije u vezi od žena zaljubljuju i spremniji su prvi reći „volim te“. To bi moglo značiti da su hrabriji u iskazivanju svojih osjećaja u bliskim odnosima (suprotno tradicionalnom viđenju rodni uloga u romantičnim vezama) pa su možda zbog toga iskazali više razine ljubavi prema svojim partnericama nego što su to one prema njima.

Većina literature u području svjedoči o većem zadovoljstvu muškaraca partnerskom vezom od njihovih partnerica. Mi smo također pronašli statistički značajne razlike između muškaraca i žena u zadovoljstvu vezom. U svakoj skupini sudionika žene su izvijestile o manjem zadovoljstvu vezom od muškaraca. Iako i muškarci prilikom tranzicije u roditeljstvo postaju manje zadovoljni svojim vezama kod žena je smanjenje zadovoljstva vezom jače i pojavljuje se prije (Grote i Clark, 2001). Muškarci se u skrb oko djeteta uključuju više kako dijete raste (Gaertner i sur., 2007) tako da su žene puno ranije opterećene višestrukim ulogama (Gjerdingen i Center, 2004). Muškarci su i u drugim fazama partnerskih odnosa zadovoljniji od žena, prije svega zbog nižih očekivanja i ulaganja u vezu (Karney i Bradbury, 1995). Obradović i Čudina-Obradović (2000) bilježe kako se žene više poistovjećuju s vezom od muškaraca te su uspješnije u uočavanju postojećih problema u partnerskom odnosu. Žene veći

naglasak stavljaju na emocionalne aspekte veze (Wade i sur., 2017) te više truda ulažu u održavanje tih aspekata (Stradins i Broom, 2004) zbog čega bi također mogle biti manje zadovoljne u partnerskim odnosima. Muškarci su više individualistički usmjereni i manje emotivno ovisni o svojim ženama nego što je to obrnut slučaj. U situaciji u kojoj se dijada pretvara u trijadu veća nezavisnost muškaraca u partnerskom odnosu i njihovo manje ulaganje u vezu mogli bi doprinijeti manjem zadovoljstvu odnosom od strane njihovih partnerica.

Razlog manjeg zadovoljstva žena vezom u odnosu na muškarce unatoč procjeni podjednake pravednosti u braku bi mogao biti u značenju podjednake odgovornosti. Brojna istraživanja su pokazala kako, iako žene rade puno više kućanskih poslova od svojih muževa (Bartley i sur., 2005), većina žena (60,8%) i muškaraca (67,5%) zadržava stav kako bi bilo pravedno da muškarac obavlja jednu trećinu, a žena dvije trećine kućanskih poslova (Lennon i Rosenfeld, 1994). Takvo prihvaćanje neravnoteže u podjeli poslova objašnjava se ženinim nepovoljnijim položajem s obzirom na alternative. Žene koje zarađuju znatno manje od svojih muževa i one čije se percepcije životnih mogućnosti svode na udaju, neravnopravnu podjelu poslova doživljavaju prihvatljivijom jer im je opcija razvoda puno lošija od trenutnog stanja (Lennon i Rosenfeld, 1994). Iako takvu premisu nije moguće u potpunosti primijeniti na naš uzorak budući da je većina žena u našem istraživanju visoke razine obrazovanja i zaposlena pa njihova egzistencija ne ovisi u velikoj mjeri o primanjima supruga, poznato je da je rodna neravnopravnost prisutna u svim slojevima društva, uključujući i visokoobrazovanu mladu populaciju (Garbinti i sur., 2018). Alternativno objašnjenje autora Lennona i Rosenfelda (1994) je da apsolutna neravnopravnost u podjeli poslova i istovremeno prihvaćanje takvog omjera stvara kognitivnu disonancu koju žene rješavaju tako da drže kako muškarac radi više na radnom mjestu, da ne zna obavljati kućanske poslove i da će stoga žena u tome biti uspješnija. Žene u našem istraživanju možda procjenjuju podjelu poslova podjednakom jer vjeruju da one trebaju raditi više poslova kod kuće pa ako muškarci rade jednu trećinu a one dvije trećine kućanskih poslova to je za njih podjednakom, ali su zbog tog opterećenja i nezadovoljnije vezom.

U gotovo svim promatranim varijablama u ovom istraživanju zabilježene su spolne razlike, i to u istom smjeru. Žene su iskazale nižu pripremljenost za roditeljstvo, niže razine tjelesnog samopoimanja, seksualnog i ukupnog zadovoljstva vezom u odnosu na muškarce. Žene su jedino svoje seksualno samopoimanje i percipiranu pravednost u partnerskom odnosu procijenile podjednakom kao i njihovi partneri. Te brojne spolne razlike govore o nepovoljnijem položaju mladih žena i majki u odnosu na njihove partnere u vrlo osjetljivom životnom razdoblju koji je vrlo vjerojatno rezultat tradicionalnog okruženja u kojem će i odgajati svoju

djecu te stoga naglašavaju važnost istraživanja ovog područja u svrhu proširenja znanstvenih spoznaja i unapređivanja mentalnog zdravlja i uloge žena u društvu.

5.3 Prediktori zadovoljstva partnerskim odnosom muškaraca i žena u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo

Zadovoljstvo partnerskim odnosom je određeno mnogim činiteljima (Kluwer i Johnson, 2007; Cowan i Cowan, 2000). Poznato je kako je jedna od najvažnijih odrednica tog zadovoljstva ljubav (Kaslow i Robinson, 1996; Obradović i Čudina-Obradović, 2000) ali su i neki aspekti seksualnog (Byers, 2005) i tjelesnog samopoimanja (Melzer i McNulty, 2010) važne odrednice individualnog i partnerskog aspekta zadovoljstva u partnerskom odnosu, bez kojih bi saznanja o odrednicama zadovoljstva partnerskim odnosom bila manjkava. Odnos pojedinačnih udjela različitih aspekata funkcioniranja u paru izrazito je važan u znanstvenom i praktičnom smislu za područje bliskih odnosa jer bez usporedbe udjela pojedinačnih aspekata funkcioniranja ne možemo dobiti jasan uvid u način na koji žene i muškarci ostvaruju dinamiku njihovih odnosa.

U skupini parova bez djece socio-demografska obilježja su objasnila značajan dio varijance zadovoljstva vezom. Pokazalo se da je od ispitivanih socio-demografskih obilježja (obrazovanje, trajanje veze i dob) samo varijabla obrazovanja uspješno objasnila varijabilitet zadovoljstva vezom, pri čemu su obrazovaniji žene i muškarci zadovoljniji svojim vezama. Možda obrazovanje žene i muškarci imaju uspješnije strategije odabira partnera zbog kojih uspijevaju odabrati prikladnijeg partnera za sebe, što rezultira višim zadovoljstvom u njihovoj vezi. Međutim, učinak obrazovanja na zadovoljstvo vezom nije pronađen u drugim skupinama sudionika što otvara mogućnost rasprave o razlozima tog nalaza. Moguće je da je struktura zadovoljstva vezom puno jednostavnija kod parova koji još nemaju djecu, odnosno da je kod drugih skupina složenija, što rezultira neznačajnim doprinosom obrazovanja zadovoljstvu vezom zbog veće važnosti drugih odrednica tog kriterija. Sudionici bez djece su imali i manje vremena za upoznavanje partnera/ice zbog kraćeg trajanja veze i zajedničkog života. Zbog toga su mogli imati i manje prilika za spoznati ostala obilježja svog partnera/ice koje su sudionici u drugim skupinama imali vremena bolje upoznati pa su zato možda u drugim skupinama neka druga obilježja partnera/veze važnija za zadovoljstvo vezom od obrazovanja. Nadalje, obrazovanje je obilježje pojedinca, za razliku od svih ostalih varijabli koje smo ispitivali kao prediktore varijabiliteta zadovoljstva vezom. Svi drugi prediktori barem na neki način uključuju drugu osobu, odnosno radi se o procjeni funkcioniranja nekog aspekta para. Čak i pokazatelji tjelesnog samopoimanja u određenoj mjeri uključuju partnera, zbog osjetljivosti pojedinca na

mišljenje partnera. Možda je obrazovanje prediktivnije za zadovoljstvo vezom osoba koje još nemaju i ne očekuju dijete jer su u procjeni zadovoljstva malo više usmjerene na vlastite osjećaje i neovisnije su od partnera nego što je to slučaj s pojedincima u ostalim skupinama.

Kao što smo i očekivali, percepcija pripremljenosti za roditeljstvo u svim skupinama uspješno predviđa zadovoljstvo vezom, pri čemu najuspješnije u skupini roditelja s djecom od šest mjeseci, a najmanje uspješno u skupini parova bez djece. To je očekivan nalaz s obzirom da sudionici bez djece i oni koji dijete očekuju još nisu uspjeli iskusiti što to znači imati dijete, odnosno tek mogu pretpostaviti jesu li pripremljeni na promjene koje nosi život s malim djetetom u različitim aspektima života. U skupini roditelja koji imaju dijete od šest mjeseci promjene u različitim aspektima života su najizraženije te očekivano njihova percepcija pripremljenosti na te promjene najsnažnije predviđa zadovoljstvo vezom. Kod onih s djetetom od godinu dana pripremljenost na roditeljstvo također uspješno predviđa zadovoljstvo vezom ali objašnjava manje razlika u zadovoljstvu vezom nego u skupini žena i muškaraca s djetetom od šest mjeseci, što se može objasniti time kako su se roditelji jednogodišnjeg djeteta već navikli na život s malim djetetom i njihova pripremljenost na roditeljstvo više ne doprinosi tako snažno njihovom zadovoljstvu vezom kao što je to slučaj kod sudionika s mlađim djetetom. Odel i Quinn (1998) su pronašli kako su očekivanja supružnika vrlo važna za procjenu kvalitete veze u prvim godinama partnerstva, budući da pomoću njih žene i muškarci postavljaju kriterije na temelju kojih procjenjuju svoju vezu. S obzirom da je osim samih očekivanja i način na koji se ona mijenjaju važan čimbenik kvalitete partnerskog odnosa (Grant, 2000), kod parova koji se dobro prilagođavaju jedan drugome i spremni su na dogovor oko svojih očekivanja (a u ovom istraživanju su sudionici visoko zadovoljni svojim odnosom pa možemo pretpostaviti da su skloni međusobnoj prilagodbi i dogovoru) ta ista očekivanja kasnije u njihovoj vezi više nisu značajan čimbenik bračnog zadovoljstva kao što su bila u početku. Bez obzira na to što je razlika u duljini roditeljstva naše dvije skupine roditelja mala (u prosjeku šest mjeseci) mogla bi biti dovoljna za određeno usklađivanje očekivanja s obzirom da su promjene u tom životnom razdoblju značajne pa vjerojatno potiču određenu promjenu/korekciju očekivanja od oba partnera. U Grantovom (2000) istraživanju očekivanja nisu bila usko vezana za dolazak djeteta, već se radilo o očekivanjima od partnera, ali pitanja vezana uz pripremljenost na roditeljstvo u našem istraživanju nužno uključuju i očekivanja od partnera u vidu njegovog/njezinog sudjelovanja u skrbi o djetetu (npr. to koliko su se sudionici osjećali pripremljenima na promjene u odnosima s prijateljima nužno uključuje njihova razmatranja koliko je partner/ica

spreman/na preuzeti brigu o djetetu na sebe kako bi jedan član obitelji mogao otići s prijateljima u kino) pa se nalazi tog istraživanja mogu primijeniti i na (uže) područje ovog rada.

Pokazatelji tjelesnog samopoimanja (zadovoljstvo tijelom i opterećenost tijelom prilikom seksualnih aktivnosti s partnerom/icom) uspješno su predvidjeli zadovoljstvo vezom u svim skupinama sudionika osim u skupini žena i muškaraca bez djece. Time je djelomično potvrđena naša hipoteza prema kojoj smo predvidjeli da će tjelesno samopoimanje uspješno predvidjeti zadovoljstvo vezom u svim skupinama. Neuspješno predviđanje zadovoljstva vezom na temelju tjelesnog samopoimanja u skupini žena i muškaraca bez djece je neočekivan nalaz. Moguće je da zanos vezom kraćeg trajanja i/ili vjerovanje da su (jako) privlačni svom partneru/ci djeluje na način da je tjelesno samopoimanje nebitno za zadovoljstvo vezom. Parovi bez djece su značajno mlađi i u vezama kraćeg trajanja pa bi zanos vezom kod njih mogao biti veći nego u ostalim skupinama sudionika. Nadalje, u skupini žena i muškaraca bez djece tjelesne promjene do kojih dolazi tijekom trudnoće i postpartalnog razdoblja ali i one do kojih dolazi samim protokom vremena, još nisu nastupile (ili ne u tolikom obimu kao kod sudionika iz drugih skupina) pa njihovo zadovoljstvo tijelom možda i iz tog razloga nema snagu predviđanja zadovoljstva vezom dok kod onih čije se tijelo promijenilo ima. Markey i Markey (2005) također nisu pronašli vezu između zadovoljstva tijelom i kvalitete veze kod sudionika mlađe odrasle dobi bez djece. U njihovom istraživanju pokazalo se da žene koje su dulje u vezi procjenjuju zadovoljstvo partnera njihovim tijelima nižim od žena u kraćim vezama, i to zbog (pogrešnog) vjerovanja da njihovi partneri žele da one budu mršavije. Možda i u našem istraživanju žene u drugim skupinama smatraju da su njihovi partneri manje zadovoljni njihovim tijelima od žena u skupini bez djece (posebice ako uzmemo u obzir da su one vjerojatno manje vitke/mršave od onih koje nisu trudne ili nisu rodile unatrag godinu dana) pa to vjerovanje djeluje na predviđanje zadovoljstva vezom na temelju njihovog zadovoljstva tijelom. Kao što su Markey i Markey (2005) pretpostavili, moguće je da žene u duljim vezama vjeruju da njihovi partneri dijele s njima normativno žensko nezadovoljstvo tijelom ili su pak muškarci manje skloni dijeliti svojim partnericama komplimente na račun tjelesnog izgleda u kasnijim fazama veze pa na taj način „aktiviraju“ percepcije žena o nezadovoljstvu njihovim tijelima i povezanost te percepcije s ukupnim zadovoljstvom vezom.

U istraživanju Markey i Markey (2005) povezanost između duljine veze i procjene partnerovog ne/zadovoljstva vlastitim tijelom nije potvrđena za muškarce ali je moguće da ona postoji i kod muškaraca koji očekuju i imaju dijete, na sličan način kao i kod žena. Draper (2002) je putem intervjua s „novopečenim“ očevima pronašao kako muškarci pokušavaju

kompenzirati nemogućnost tjelesnog osjećaja trudnoće putem različitih ponašanja, koja za cilj imaju podijeliti iskustvo trudnoće između trudnica i njihovih partnera, kao što su zajedničko čekanje na rezultat testa za trudnoću, prisutnost na ultrazvučnim pregledima i samom porodu, praćenje pokreta fetusa i sl., što bi moglo aktualizirati i njihovu sliku o tijelu i potaknuti na razmišljanje o zadovoljstvu partnerica njihovim tijelima. Nadalje, ako muškarci zaista daju manje pozitivnih komentara ženama na račun izgleda u duljim vezama moguće je da i muškarci čije su partnerice trudne ili imaju malo djeteta doživljavaju još manje pozitivnih komentara o svom tijelu od svojih žena, ali i socijalne okoline, jer su svi više usmjereni na žene i (nerođenu) djecu. Također je poznato da prisutnost malog djeteta u obitelji onemogućava redovito vježbanje, kod muškaraca čak više nego kod žena (Nomaguchi i Bianhi, 2004) i ograničava izbor vrste hrane koja se priprema za obroke (Devine i sur., 2000), a oba ta faktora su povezana s porastom tjelesne mase (Liu i sur., 1994; Williamson i sur. 1991), što pak mogu biti neki od razloga za raniji porast tjelesne težine kod roditelja oba spola u odnosu na osobe bez djece (Umberson i sur., 2011). U ovom istraživanju nije pronađena razlika u zadovoljstvu tijelom sudionika u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo, ali je moguće da postoji razlika u njihovim tjelesnim masama, u smjeru nalaza ranije spomenutih istraživanja. Tako je moguće da su budući roditelji i oni koji imaju malu djecu teži od onih bez djece, što doprinosi povezanosti njihovog tjelesnog samopoimanja sa zadovoljstvom vezom, za razliku od sudionika bez djece.

Kod žena i muškaraca koji očekuju dijete tjelesno samopoimanje objašnjava manji dio razlika u zadovoljstvu vezom nego kod parova koji imaju djecu, što potvrđuje našu hipotezu. Promjene na tijelu uslijed trudnoće su kulturološki prihvaćenije od onih u drugim fazama života (Lindsay i sur., 2019) u kojima postoje vrlo visoki kriteriji za procjenu tjelesne privlačnosti, posebice žena (Fox i Yamaguchi, 1997). Partneri trudnih žena također vjerojatno "blagonaklono" gledaju na tjelesne promjene žena koje nose njihovu djecu pa na taj način umanjuju ulogu tjelesnog izgleda u zadovoljstvu vezom i njih i njihovih žena. Zatim, moguće je da u trudnoći zadovoljstvo tijelom manje uspješno predviđa zadovoljstvo vezom nego u drugim fazama tranzicije u roditeljstvo zato jer su i žene i muškarci manje usmjereni na izgled svojih tijela, a više na nerođeno dijete pa zadovoljstvo njihovim tijelima nije toliko važno za zadovoljstvo vezom. Ako pogledamo pojedinačne regresijske koeficijente varijabli koje čine blok tjelesnog samopoimanja, vidimo da je varijabla koja uspješno predviđa zadovoljstvo vezom trudnica i njihovih partnera opterećenost tijelom tijekom seksualnih aktivnosti s partnerom, a ne zadovoljstvo tijelom. Negativni regresijski koeficijent nam govori kako je veća opterećenost tijelom prilikom seksualnih aktivnosti povezana s manjim zadovoljstvom u vezi.

Značajne promjene u obliku i težini ženskog tijela tijekom trudnoće mogu biti prepreka za određene poze ili seksualne radnje te se nalaziti u podlozi ovog nalaza.

Tjelesno samopoimanje najuspješnije predviđa zadovoljstvo vezom u skupini žena i muškaraca s najstarijim djetetom u našem istraživanju. Manja snaga predviđanja zadovoljstva vezom na temelju tjelesnog samopoimanja u skupini žena i muškaraca s djetetom od šest mjeseci u odnosu na skupinu onih s djetetom od 12 mjeseci može biti i zbog „tolerancije“ samih žena i njihovih muževa na promjene na tijelu nekoliko mjeseci nakon poroda, ali i zbog usmjerenosti na brigu o djetetu, te povećanog osjećaja zajedništva zbog dolaska djeteta u obitelj. Većina žena iz našeg istraživanja s djetetom od šest mjeseci (92, 6%) su još bile na porodiljnom dopustu što znači da su u trenu ispunjavanja upitnika uglavnom vrijeme provodile s djecom kod kuće. Prilikom povratka na posao moguće je da žene razmišljaju o vlastitom izgledu više nego što su to činile prilikom boravka kod kuće s djetetom. U suvremenom društvu ženama se nameće „treća smjena“ koja dolazi nakon prve, koju čini posao i druge, koju čine kućanski poslovi i briga o djeci. Ta treća smjena je tjelesno vježbanje (Dworkin, 2001). U popularnim ženskim časopisima to vježbanje služi „brisanju“ svih tragova trudnoće, dapače prikazuje se kao aktivnost koja spaja brigu za dijete, provođenje kvalitetnog vremena s njim, pa čak i kućanske poslove, dok ekstremni primjeri u tu kombinaciju uključuju i poslove izvan kuće (majka koja veselo radi čučnjeve s nasmijanim djetetom u rukama dok gura kolica u dućanu prilikom nabavke namirnica), pri čemu se čak u idiličnu sliku dodaje i muž koji također marljivo vježba svoje mišiće pa vježbanje postaje obiteljski projekt koji služi jačanju obiteljske kohezije. Taj trend „svemogućih“ žena koje veselo i lako obavljaju višestruke poslove se čak predstavlja kao izraz ženinog feminizma zahvaljujući kojem se „izborila“ za svoje pravo da povrati izgled prije poroda (Dworkin i Wachs, 2004). Povratak na posao bi tako mogao aktualizirati sliku o vlastitom tijelu, a društvena očekivanja oko „vraćanja tijela na staro“ bi mogla povećati anksioznost u vezi prihvaćanja tijela od strane partnera te na taj način povećati mogućnost predviđanja zadovoljstva vezom na temelju zadovoljstva tijelom. Kod muškaraca ne nailazimo na toliko izražen društveni diktat izgleda ali je činjenica da su i oni izloženi medijskim prikazima sretne obitelji koja se sastoji od djece i "fit" roditelja pa je moguće da i oni pomišljaju na to kako tjelesni izgled igra važnu ulogu u zadovoljstvu vezom.

Uvid u pojedinačne doprinose varijabli iz bloka tjelesnog samopoimanja zadovoljstvu vezom pokazuje da zadovoljstvo tijelom roditelja djece od šest mjeseci uspješno predviđa zadovoljstvo vezom, dok opterećenost tijelom prilikom seksualnih aktivnosti nema tu snagu predviđanja. Moguće je da u toj skupini sudionika opterećenost izgledom tijela prilikom

seksualnih aktivnosti nema snagu predviđanja zadovoljstva vezom jer im je seksualna aktivnost vrlo niska. Kod roditelja djece od godinu dana oba indikatora tjelesnog samopoimanja uspješno predviđaju zadovoljstvo vezom što bi moglo značiti da je u tom periodu došlo do obnavljanja seksualnog života te povratka na njegovu razinu prije trudnoće (Jawed-Wessel i Sevick, 2017), pa im je za zadovoljstvo vezom sada važno i koliko su zadovoljni tijelom, ali i koliko su na njega usmjereni tijekom seksualnog odnosa.

Očekivali smo da će u svim fazama tranzicije u roditeljstvo indikatori tjelesnog samopoimanja biti jači prediktor zadovoljstva vezom žena nego muškaraca ali rezultati nam nisu potvrdili ta predviđanja. Pretpostavili smo da je ženama za zadovoljstvo vezom važnije njihovo tjelesno samopoimanje nego muškarcima zato jer je za zadovoljstvo vezom važna percepcija tog izgleda, ali i percepcija privlačnosti (Nezlek, 1999). Budući da je prema teoriji socijalnih skripti uloga žene u seksualnom susretu da bude privlačna i zavodljiva muškarcu (Byers, 1995, prema Weaver i Byers, 2012) očekivli smo da će ženama njihov izgled biti važniji za ukupno zadovoljstvo vezom. Izostanak moderacije spola u vezi između tjelesnog samopoimanja i zadovoljstva vezom bismo mogli objasniti obilježjima našeg uzorka, odnosno visokim ukupnim zadovoljstvom vezom pripadnika oba spola. Već je zabilježeno kako dobar partnerski odnos može umanjiti normativno žensko nezadovoljstvo izgledom (Pole i sur., 2004) što bi moglo značiti da su žene u našem istraživanju i zadovoljnije svojim tijelima (od prosjeka populacije) pa zbog toga kod njih tjelesno samopoimanje ne pridonosi ukupnom zadovoljstvu vezom više nego kod njihovih muževa. Nadalje, u onim skupinama u našem istraživanju u kojima su indikatori tjelesnog samopoimanja uspješno predvidjeli zadovoljstvo vezom i žene i muškarci su u vrlo važnim životnim fazama u kojima im je pažnja vrlo vjerojatno više usmjerena na (nerođeno) dijete nego na sebe i svoje tijelo. Moguće je da su spolne razlike koje smo očekivali u vezi između tjelesnog samopoimanja i zadovoljstva vezom u tim životnim fazama manje izražene od onih u kojima djeteta nema ili je starije. Povećanje tjelesne težine i volumena su u trudnoći i postpartalnom razdoblju očekivane promjene i socijalno prihvaćenije od istih promjena u nekim drugim životnim razdobljima (Skouteris i sur., 2005) pa to možda ženama daje priliku da se barem u tom životnom periodu ne zamaraju više od svojih partnera kako će izgled njihovih tijela djelovati na njihovu vezu.

Očekivali smo da će seksualno samopoimanje - seksualno zadovoljstvo i seksualna shema o sebi - uspješno objasniti razlike u zadovoljstvu vezom u svim skupinama sudionika. Rezultati su potvrdili očekivanje u svim skupinama osim u skupini žena i muškaraca koji imaju dijete od šest mjeseci. Promatrajući proporciju objašnjenog varijabiliteta primijećujemo kako

seksualno samopoimanje objašnjava najveći dio razlika u zadovoljstvu vezom kod žena i muškaraca bez djece, što također potvrđuje našu hipotezu o najvećoj važnosti seksualnosti za zadovoljstvo vezom sudionika koji još nisu roditelji (niti će to uskoro postati). Budući da je smanjena seksualna aktivnost tijekom trudnoće i postpartalnog razdoblja uobičajen nalaz u području seksualnosti (Von Sydow, 1999) ne čudi kako seksualno samopoimanje objašnjava veći dio razlika u zadovoljstvu vezom sudionika kod kojih još nije došlo do opadanja seksualne aktivnosti karakterističnog za razdoblje tranzicije u roditeljstvo. Sudionici u toj skupini su i mlađe dobi te su u vezi kraćeg trajanja, zbog čega su imali manje vremena i prilika za razvoj ostalih aspekata veze, koji su značajniji za zadovoljstvo vezom u drugim skupinama, o čemu će biti govora u nastavku. Osim što sudionici bez djece vjerojatno slabije poznaju svog partnera/icu od sudionika iz ostalih skupina, moguće je i da imaju manje jasna očekivanja i „viziju“ partnerskog odnosa pa veću važnost pridaju onome za što su trenutno sigurni da im je važno, nego razmišljanju o tome što je još vezi potrebno da bude kvalitetna. Zatim, iako su izjavili da žele s trenutnim partnerom/icom imati djecu, taj drugi član para još nije budući otac/majka njihovog djeteta. U skupinama onih koji očekuju i imaju jednogodišnje dijete u procjeni ukupnog zadovoljstva vezom možda postoji i aspekt kvalitete roditeljstva (nerođenom) djetetu koji u skupini sudionika bez djece izostaje pa zbog toga seksualno samopoimanje „zauzima“ veći dio. Naravno da bismo za tu pretpostavku trebali uvesti varijablu zadovoljstva roditeljstvom/roditeljskih vještina od strane supružnika pa provjeriti koliki udio u ukupnom zadovoljstvu vezom se njome može objasniti. Iz iznosa regresijskih koeficijenata također primijećujemo kako je za ukupno zadovoljstvo vezom seksualno zadovoljstvo najvažnije ženama i muškarcima bez djece, dok je ono podjednako važno partnerima koji očekuju dijete i onima koji imaju jednogodišnje dijete.

Kod žena i muškarca s djetetom od šest mjeseci seksualno samopoimanje nije uspjelo objasniti ukupno zadovoljstvo vezom. Razlog tomu je vjerojatno snižena seksualna aktivnost u periodu života u kojem je još uvijek aktualna prilagodba na život s dojenčecom i usmjerenost na njegove potrebe. Na sniženu seksualnu aktivnost nakon poroda vjerojatno djeluju opadanje interesa za seksualne aktivnosti zbog velikog umora (Olsson i sur., 2005; Woolhouse i sur., 2012), fizički oporavak žene od poroda (Serati i sur., 2010), briga oko kontracepcije i neka obilježja dojenja (Pastore i sur., 2007). Mnoga istraživanja su donijela nalaze o važnosti nekih drugih aspekata partnerskog odnosa (primjerice intimnosti, naklonosti i ljubavi) za zadovoljstvo vezom u periodu smanjenog seksualnog funkcioniranja tijekom tranzicije u roditeljstvo (Nehzad i Goodarzi, 2001; Olsson i sur., 2010).

Očekivali smo da će seksualna shema o sebi predvidjeti zadovoljstvo vezom na isti način kao i seksualno zadovoljstvo, odnosno da će biti prediktivna u svim skupinama, pri čemu će biti snažniji prediktor zadovoljstva vezom žena i muškaraca bez djece nego onih u ostalim skupinama, uz najmanji doprinos u skupini žena i muškaraca s djetetom od šest mjeseci. Pokazalo se kako seksualna shema o sebi uspijeva predvidjeti zadovoljstvo vezom jedino u skupini žena i muškaraca koji očekuju dijete dok u ostalim skupinama nema snagu predviđanja. Razlog tome bismo mogli potražiti u evolucijskom značenju trudnoće (Petch i Halford, 2008). Možda su osjećaj ispunjavanja evolucijske uloge i jasni (te u društvu prihvaćeni) znakovi seksualne aktivnosti djelovali tako da pozitivniji pogled na sebe kao seksualno biće znači veće zadovoljstvo vezom. U skupini žena i muškaraca bez djece u potpunosti izostaje taj evolucijski značaj trudnoće, dok je kod skupina roditelja s malom djecom ta evolucijska uloga ispunjena prije najmanje šest mjeseci pa možda više ne djeluje na vezu između seksualnog samopoimanja i zadovoljstva vezom.

Razlog iz kojeg nismo uspjeli potvrditi hipotezu o prediktivnosti seksualne sheme o sebi za zadovoljstvo vezom mladih roditelja bismo mogli potražiti i u tome što je seksualnost majki u našem društvu tabu. Naime, i žene i muškarci (oni nešto više) smatraju da što je žena više „seksualna“ to je manje dobra majka (Friedman i sur., 1998), što znači da su seksualnost i majčinstvo u njihovim očima dva međusobno isključiva pojma. Žene se često susreću s nedostatkom potpore u dijeljenju i rješavanju problema u području seksualnosti nakon poroda pa zbog toga pribjegavaju mjestima na kojima će biti zagarantirana njihova anonimnost, kao što je internet (Pedersen, 2014). O dvostrukim kriterijima Pedersen (2014) izvještava kada primijećuje da mediji šalju poruku kako je iskazivanje seksualnosti dopušteno majkama koje su atraktivne, što je čak i zaslužilo poseban kolokvijalni pojam u skraćenici MILF (eng. *Mother I would Like to Fuck*, u prijevodu „majke s kojima bih rado spavao“). Nadalje, žene se nakon rođenja djeteta često osjećaju nepovezano sa svojom seksualnošću (Montemurro i Siefken, 2012; Woolhouse i sur., 2012), što objašnjavaju velikom količinom umora i obaveza vezanih uz novu ulogu, pri čemu naglašavaju smanjene razine seksualne želje. Žene koje doje svjedoče kako ni one ni njihovi partneri ne mogu više doživljavati dojke kao simbol ženske seksualnosti i/ili privlačnosti već one postaju simbol majčinstva, što može smanjiti seksualnu aktivnost (Pissolato i sur., 2016) budući da se dojke puno više u odnosu na druge dijelove ženskog tijela povezuju sa seksualnošću (Bartlett, 2005). Nemogućnost predviđanja zadovoljstva vezom na temelju seksualne sheme o sebi bi mogla stoga biti rezultatom kombinacije umanjenog/promijenjenog osjećaja seksualnosti žena nakon poroda i socijalnih očekivanja

vezanih uz ulogu majke koja s jedne strane stigmatiziraju iskaze seksualnosti mladih majki, a s druge strane dočekuju bez osude ista ponašanja i doživljaje onih koje su atraktivne, a to su često bogate i poznate žene kojima „vojska“ trenera, frizera i dadilja omogućava da se bave sobom i svojim izgledom tijekom ranog razdoblja majčinstva. Ako je ta pretpostavka točna, takva promjena u kognitivnoj generalizaciji vlastite seksualnosti žena bi mogla djelovati i na muškarce. Seksualna shema o sebi nedvojbeno uključuje i partnera jer se glavnina seksualnih aktivnosti, na temelju kojih osobe izgrađuju shemu, provodi s partnerom. Osim kod roditelja male djece, nismo uspjeli potvrditi snagu predviđanja zadovoljstva vezom na temelju seksualne sheme o sebi ni kod žena i muškaraca bez djece. Razlog tomu bi mogla biti usmjerenost na partnera prilikom seksualnih aktivnosti, a ne na sebe. Žene i muškarci koji su u vezi bez djece češće se upuštaju u seksualne aktivnosti, vjerojatno osjećaju veći zanos partnerom/icom i zbog toga njihovo razmišljanje o svom seksualnom „ja“ ne doprinosi njihovom zadovoljstvu vezom.

U svim skupinama koje prolaze tranziciju u roditeljstvo smo očekivali kako će varijable seksualnog samopoimanja biti jači prediktori zadovoljstva vezom za muškarce nego za žene. Rezultati nisu potvrdili našu hipotezu, odnosno nije pronađeno moderacijsko djelovanje spola na predviđanje zadovoljstva vezom na temelju seksualnog samopoimanja. Hipotezu smo postavili na temelju saznanja o većoj važnosti seksualnog aspekta veze kod muškaraca u odnosu na žene (Sprecher, 2002). Moguće je da uobičajene spolne razlike u seksualnosti nisu prisutne u fazi tranzicije u roditeljstvo. Baumeister i Vohs (2004) drže kako je seks izvor moći kojim se koriste žene - prema principu manjeg interesa žene su te koje određuju hoće li do seksualne aktivnosti doći ili ne (u engleskom jeziku postoji i poseban izraz za tu ulogu koji glasi *sexual gatekeepers*). Ovdje otvaramo mogućnost da se muškarci više nego inače prilagođavaju ženama u osjetljivom periodu kao što je tranzicija u roditeljstvo, da bi ostvarili seksualni odnos, ali i zato jer se osjećaju povezaniji sa svojim ženama zbog sreće uslijed dobivanja prinove pa na njihovo zadovoljstvo vezom ne utječu tako snažno pokazatelji seksualnog funkcioniranja kao što je to slučaj u drugim životnim razdobljima. Moguće je i da su naše hipoteze pogrešne jer su temeljene na istraživanjima koja su uključivala muškarce koji ispunjavaju očekivanja svoje sredine u vidu naglašavanja seksualne želje i aktivnosti kao potvrđivanja svoje muškosti. U zanimljivom švedskom kvalitativnom istraživanju (Olsson i sur., 2010) očevi male djece se nisu pronašli u stereotipnim rodnim ulogama - čak im je zasmetalo naglašavanje jače seksualne želje muškaraca u odnosu na žene i naglašavanje penetracije kao jedinog „valjanog“ oblika seksualnih aktivnostima u medijima te im je uloga oca i emocionalnog partnera svojim partnericama bila važnija od same seksualne aktivnosti. Moramo uzeti u obzir i to da su naši

sudionici visoko seksualno zadovoljni, kao i visoko zadovoljni u svojim partnerskim vezama. Moguće je da spolne razlike u prediktivnosti varijabli seksualnog samopoimanja nismo pronašli i zbog efekta „stropa“, odnosno vrlo visokih procjena razine seksualnog zadovoljstva i zadovoljstva u vezi, zbog kojih je, primjerice, teško utvrditi i prirodu odnosa između seksualnog zadovoljstva i zadovoljstva vezom u mnogim longitudinalnim istraživanjima (Sprecher, 2002). Ne smijemo zanemariti ni mogućnost da činjenica što su naši sudionici u vezama može na rezultate djelovati drugačije nego što bi to bio slučaj na nisu. U tom smjeru su razmišljali i Hendrick i Hendrick (2002) kada su, naslanjajući se na evolucijsku teoriju, postulirali kako je moguće da se žene i muškarci u vezama manje razlikuju u strategijama koje koriste u njihovim vezama (eng. *relational strategies*) nego što se razlikuju žene i muškarci koji nisu u vezama.

Kao što smo i očekivali, oba indikatora kvalitete veze - ljubav i percipirana pravednost u braku - uspješno predviđaju zadovoljstvo vezom u svim skupinama sudionika. Ovaj korak je ujedno i jedini korak u regresijskoj analizi koji uspješno predviđa zadovoljstvo vezom u svim skupinama, što govori o najvećoj važnosti upravo tih aspekata veze za zadovoljstvo partnerskim odnosom u njegovim ranim fazama. Već je zabilježeno kako je jedan od najvažnijih prediktora zadovoljstva vezom upravo osjećaj ljubavi prema partneru (Obradović i Čudina-Obradović, 2000), te kako je ljubav prema partneru najvažniji čimbenik bračnog zadovoljstva partnera koje odlikuje visoka i stabilna razina bračnog zadovoljstva (Kaslow i Robinson, 1996). U našem istraživanju, pokazatelji kvalitete veze objasnili su najveći udio varijabiliteta zadovoljstva vezom u skupini sudionika s djetetom od šest mjeseci. Manji udio varijabiliteta zadovoljstva vezom objašnjen je pokazateljima kvalitete veze kod sudionika koji očekuju prvo dijete, dok su pokazatelji kvalitete veze objasnili najmanji udio varijabiliteta zadovoljstva vezom kod žena i muškaraca bez djece. To je u skladu s našim očekivanjima da će kvaliteta veze imati veću snagu predviđanja zadovoljstva vezom kod parova s djecom i onih koji očekuju dijete nego kod parova koji još nemaju dijete. (Nedavno) iskustvo (skorog) postajanja majkama i očevima moglo je pojačati osjećaj zajedništva para i djelovati kao „dokaz“ njihove ljubavi što je moglo povećati proporciju objašnjenog varijabiliteta u zadovoljstvu vezom u odnosu na skupinu bez djece. Slično objašnjava i Polomeno (2006) kada navodi kako svaka promjena u odnosu pruža mogućnost ponovnog zbližavanja i buđenja ljubavi. Tijekom tranzicije u roditeljstvo, muškarci povećanom brigom i stvaranjem sigurnog okružja za uskoro uvećanu obitelj kod partnerice stvaraju osjećaj sigurnosti i važnosti kao žene i majke (budućeg) djeteta. Par tako „svija gnijezdo“ i stvara zajedničku percepciju, dijele značenje djeteta u njihovim životima i na taj način djeluju na osjećaje intimnosti, ljubavi i zadovoljstva (Acitelli i sur., 1993).

Budući da se žene i muškarci bez djece češće upuštaju u seksualne odnose od roditelja koji očekuju ili imaju dijete dojenačke dobi (Christopher i Sprecher, 2000; Petersen i Hyde, 2010), nameće se zaključak da se veći dio varijabiliteta u zadovoljstvu vezom roditelja i budućih roditelja može objasniti pomoću ljubavi djelomično zato što na neki način „kompenziraju“ nedostatak seksualnog aspekta veze neseksualnim aspektima odnosa. Nadalje, žene i muškarci koji očekuju i/ili imaju dijete su stariji i dulje u vezi od onih bez djece pa bi njihovo dulje poznanstvo moglo značiti da su imali priliku bolje se upoznati te tako omogućiti veću snagu predviđanja zadovoljstva vezom na temelju odrednica veze za koje je potrebno dulje vrijeme da se razviju, kao što je ljubav. Pa ipak, iznosi regresijskih koeficijenata govore o tome kako je najveća snaga predviđanja zadovoljstva vezom uz pomoć ljubavi dobivena za žene i muškarce s djetetom od šest mjeseci, zatim one koji očekuju dijete te podjednako za one koji imaju dijete od 12 mjeseci i one koji još nemaju djece. Razlog iz kojeg se kod zadnje dvije skupine nalazi podjednaka snaga predviđanja zadovoljstva vezom na temelju ljubavi bi mogla biti slična razina seksualnog funkcioniranja - razina seksualne aktivnosti u trudnoći i nekoliko mjeseci nakon poroda je značajno niža od one prije trudnoće (Von Sydow, 1999), ali godinu dana nakon poroda se uglavnom vraća na razinu prije trudnoće i rođenja djeteta.

Suvremeno viđenje romantičnih veza također bi moglo objasniti veću snagu ljubavi u predviđanju zadovoljstva vezom kod pojedinaca koji imaju malo djeteta i prolaze trudnoću od onih koji su u vezi bez potomaka. Naime, u suvremenom svijetu se pronalaženje ljubavi nameće kao smisao života (Bäck-Wiklund i Bergsten, 2010). Pronaći gospodina/gospođu pravog/pravu (eng. *Ms/Mr Right*), postati par i u nekom trenutku života postati roditelj nameće se kao najvažniji životni cilj (Engwall, 2005). Roditelji djeteta doživljavaju kao simbol dobre veze i navode kako dijete predstavlja „projekt koji povezuje“ (Bäck-Wiklund i Bergsten, 2010). Roditelji male djece i oni koji svoje dijete tek očekuju bi mogli zbog očekivanja okoline više naglašavati značaj ljubavi za njihovo zadovoljstvo vezom budući da žive u svijetu u kojem se očekuje da dijete bude „kruna njihove ljubavi“.

Ono što je još moglo naglasiti važnost ljubavi za ukupno zadovoljstvo partnerskim odnosom je privrženost. Zabilježeno je kako su ljubav, privrženost i zadovoljstvo vezom međusobno povezani konstrukti (Galinha i sur., 2014). U istraživanju Galinha i sur. (2014) vrsta ljubavi za koju je pronađena povezanost sa zadovoljstvom vezom je eros ili strastvena ljubav, koju karakteriziraju sigurnost u svoje snažne osjećaje i želja za emocionalnom i seksualnom intimnosti s partnerom, udružene s mogućnošću obvezivanja i komuniciranja o vezi s partnerom. Iz teorije privrženosti znamo da sigurno privrženi pojedinci imaju veću sposobnost

brige o drugim osobama u trenucima potrebe i reagiranja sa suosjećanjem, a upravo u tranziciji u roditeljstvo je potrebno prepoznati kada partneru/ici treba potpora i razumijevanje, zbog povećanih zahtjeva života s malim djetetom. Moguće je da su roditelji djece od šest mjeseci i oni koji očekuju dijete privrženiji svojim partnerima/icama zbog nerođenog ili tek rođenog djeteta koje ih je povezalop a je posredujuća uloga privrženosti zaslužna za uspješniju predikciju njihovog zadovoljstva vezom na temelju ljubavi u odnosu na druge skupine. Kod onih bez djece još nema djeteta koje bi moglo povećati međusobnu privrženost partnera, a kod onih s djetetom od 12 mjeseci se privrženost u partnerskom odnosu već mogla umanjiti zbog povećanih zahtjeva u vidu povratka majke na posao.

Neto (2017) je pronašao dobne razlike u načinu na koji ljudi povezuju ljubav i seksualnost. Njegovi nalazi se mogu primijeniti i na naše istraživanje jer ukazuju na veću važnost ljubavi u odnosu na neke aspekte seksualnosti kod osoba koje su zajedno dulje vremena. Neto (2017) je zabilježio kako su sve percepcije ljudi o vezi između seksa i ljubavi povezane sa dobi osim jedne. Stariji ljudi više od mlađih zastupaju ideju da je ljubav važnija od seksa, da je ljubav „preteča“ seksualnog odnosa te da s protokom vremena seks zauzima sve manji i manji dio odnosa. U istom istraživanju dobne razlike nisu pronađene jedino u vjerovanju da je seks čin kojim iskazujemo ljubav. Ovdje moramo naglasiti kako su dobne kategorije u tom istraživanju puno šire određene od naših (najmlađa skupina bila je u dobi do 30 godina, srednja do 59, a najstarija iznad 60), ali vjerujemo da se rezultati mogu primijeniti i na naše istraživanje zbog značajne razlike u duljini veze i zajedničkog života između skupina naših sudionika koji imaju/očekuju dijete i onih koji ga još nemaju.

Percipirana pravednost u partnerskom odnosu također je uspješno predviđala zadovoljstvo vezom u svim skupinama sudionika našeg istraživanja, što je u skladu s našim očekivanjem. Odel i Quinn (1998) su pronašli kako su očekivanja supružnika vrlo važna za procjenu kvalitete veze u prvim godinama partnerstva, budući da pomoću njih žene i muškarci postavljaju kriterije na temelju kojih procjenjuju svoju vezu. S obzirom da je osim samih očekivanja i način na koji se ona mijenjaju važan čimbenik kvalitete partnerskog odnosa (Grant, 2000), kod parova koji se dobro prilagođavaju jedan drugome i spremni su na dogovor oko svojih očekivanja ta ista očekivanja kasnije u njihovoj vezi više nisu značajan čimbenik bračne sreće kao što su bila u početku (Odel i Quinn, 1998).

Ovim istraživanjem provjerali smo moderacijsko djelovanje spola na veze između svih prediktora i kriterija te pronašli kako je spol značajan moderator samo veze između percipirane pravednosti u partnerskom odnosu i zadovoljstva vezom. Percipirana pravednost u partnerskom

odnosu je za muškarce uspješan prediktor zadovoljstva vezom samo u skupini onih bez djece, dok je za žene ta dimenzija partnerskog odnosa prediktivna za zadovoljstvo vezom u skupini onih koje očekuju dijete. Brojna istraživanja su potvrdila kako način na koji partneri dijele odgovornosti i poslove u vezi značajno djeluje na njihovo zadovoljstvo vezom. Woolhouse i sur. (2012) su zaključili kako su zajedničko provođenje vremena, zajedničko obavljanje poslova i usaglašenost oko prioriteta čimbenici koji mogu ojačati vezu u cjelini, ali i seksualni život i intimnost nakon dolaska prinove u obitelj. Poznato je kako nakon dolaska djeteta u obitelj podjela poslova postaje tradicionalnija, na način da se žene više brinu za kućanske poslove kao što su kuhanje, čišćenje i briga o djeci, dok muškarci obavljaju različite popravke i poslove vezane uz financije. U aspektu roditeljstva, žene tradicionalno više vremena posvećuju brizi i njezi djeteta dok očevi najčešće s djecom provode vrijeme u igri (Lamb, 2010), pri čemu roditeljska uključenost očeva raste s dobi djeteta (Gaertner i sur., 2007).

Smjer i veličina regresijskih koeficijenata govore nam kako je veća percipirana pravednost u partnerskom odnosu povezana s većim zadovoljstvom u vezi, kao i da percipirana pravednost u partnerskom odnosu ima najveći doprinos zadovoljstvu vezom za trudne žene. To bi moglo značiti da tradicionalna podjela poslova postaje aktualnom i u vrijeme očekivanja djeteta, a ne samo nakon rođenja djeteta, što su zabilježila ranija istraživanja (Grote i Clark, 2002; Kluwer i Mikkula, 2002). Ženama je važno da partner dijeli s njima odgovornosti kada su one više njima opterećene. Dobar dio trudnih žena iz našeg istraživanja već je bio na porodiljnom dopustu pa je moguće da one same i njihovi partneri očekuju od njih da obavljaju više kućanskih poslova jer su kod kuće, a poslovi njege i brige za dojenče ih još ne opterećuju. Muškarcima koji očekuju dijete pravedna podjela poslova nije se pokazala važnom za zadovoljstvo vezom, što se može objasniti time da obavljaju manje poslova od žena pa ih oni toliko ne opterećuju i zbog toga ih ne povezuju sa zadovoljstvom vezom. Bilo bi vrlo zanimljivo pratiti što se događa s pravednosti u partnerskom odnosu i njezinom povezanošću sa zadovoljstvom vezom u obiteljima s djecom u kojima oba roditelja rade pa je, prije svega za ženu, opterećenje različitim poslovima još veće. Prema našim rezultatima, muškarcima bez djece je za zadovoljstvo vezom važna percipirana pravednost u partnerskom odnosu, a ženama nije. Taj rezultat može se objasniti karakteristikama našeg uzorka, odnosno podatkom da imamo većinu visoko obrazovanih žena. Moguće je da tradicionalna podjela poslova i odgovornosti kod visoko obrazovanih parova bez djece nije toliko izražena kao kod niže obrazovanih. Visoko obrazovane žene vjerojatno češće imaju karijere pa se manje stignu posvetiti poslovima kod kuće i/ili ih njihovi partneri obavljaju više nego u ostalim skupinama pa im je važno da ih

obavlja i žena. Međutim, muškarci bi i dalje mogli očekivati tradicionalnu podjelu poslova zbog tradicionalne okoline u kojoj žive pa im je važno da je percepcija pravednosti podjednaka jer bi inače njihova „muškost“ bila ugrožena. Moguće je i da ženama na početku veze nije toliko važno da raspodjela poslova i odgovornosti bude pravedna jer još nemaju djecu pa lakše podnesu brojne poslove koje imaju. Moderacijsko djelovanje spola na vezu pravednosti u partnerskom odnosu i zadovoljstva vezom u skupinama roditelja s malom djecom se nije pokazalo značajno što bi se moglo objasniti preplavljenosti roditeljskom ulogom sudionika s malom djecom. Oni koji još nisu dobili dijete imaju vremena razmišljati o tome kako će izgledati njihov život nakon što dobiju dijete i kakvu bi ulogu mogla imati pravednost u svemu tome a oni koji su ga dobili bi mogli biti preplavljeni brojnim promjenama i obavezama koje nosi briga o malom djetetu do te mjere da im je svejedno tko nosi veći teret tih obaveza i odgovornosti jer su (možda) usmjereni na vlastite obaveze koje su se višestruko povećale.

Promatrajući rezultate hijerarhijskih regresijskih analiza iz koraka u korak možemo primijetiti da percipirana pripremljenost za roditeljstvo uspješno predviđa ukupno zadovoljstvo vezom do uvođenja varijabli kvalitete veze (ljubavi i percipirane pravednosti u braku) u svim skupinama (kod trudnih parova pripremljenost za roditeljstvo je na samoj granici statističke značajnosti u tom koraku). To nam govori o praktičnoj važnosti pripreme budućih parova za roditeljstvo jer taj osjećaj pripremljenosti i nakon brojnih promjena na tjelesnom planu i seksualnom funkcioniranju pridonosi ukupnom zadovoljstvu vezom. Taj nalaz ujedno govori i o zaštitnom djelovanju kvalitetne veze na ukupno zadovoljstvo vezom jer i u slučaju slabije ili lošije pripremljenosti za promjene koje dijete donosi, ljubav i percipirana pravednost u braku mogu na neki način „zaštititi“ partnere od pada u zadovoljstvu vezom.

Indikatori tjelesnog samopoimanja nisu značajni prediktori zadovoljstva vezom kod žena i muškaraca bez djece što govori o njihovoj neopterećenosti izgledom tijela u kontekstu partnerskog odnosa. Kod žena i muškaraca koji očekuju dijete zadovoljstvo tijelom ne predviđa uspješno zadovoljstvo vezom ali opterećenje izgledom tijela prilikom seksualnih aktivnosti uspješno predviđa zadovoljstvo vezom sve do zadnjeg koraka analize. Zadovoljstvo tijelom uspješno predviđa zadovoljstvo vezom kod žena i muškaraca u obje skupine roditelja pri čemu je kod roditelja mlađe djece taj prediktor značajan za zadovoljstvo vezom u svim koracima analize a kod roditelja starije djece do uvođenja bloka varijabli seksualnog samopoimanja, što može upućivati na smanjenu seksualnu aktivnost kod roditelja mlađe djece u odnosu na one koji imaju jednogodišnje dijete. Opterećenost tijelom pak nije uspješan prediktor zadovoljstva vezom kod roditelja mlađe djece a kod roditelja starije djece jest (do zadnjeg koraka analize)

što također može upućivati na smanjenu seksualnu aktivnost roditelja mlađe djece ali i na veću toleranciju promjena na tijelu uzrokovanih dolaskom djeteta kod roditelja mlađe djece od onih s jednogodišnjim djetetom.

Kod parova bez djece i s djetetom od 12 mjeseci seksualno zadovoljstvo uspješno predviđa zadovoljstvo vezom u svim koracima analize. Kod parova koji očekuju dijete su oba indikatora seksualnog samopoimanja (seksualno zadovoljstvo i seksualna shema o sebi) značajna samo pri uvođenju, a dodavanjem varijabli kvalitete veze gube snagu predviđanja ukupnog zadovoljstva vezom. To ukazuje na već spomenutu smanjenu važnost seksualnog aspekta funkcioniranja kod parova koji očekuju dijete u odnosu na one s malom djecom. Moguće je da iščekivanje novog člana i povećan osjećaj zajedništva djeluju tako da seksualno samopoimanje više nema snagu predviđanja zadovoljstva vezom kada se uzmu u obzir emocionalni aspekti tog odnosa. Tome bi mogla doprinijeti i neka objektivna ograničenja prilikom seksualnih aktivnosti, nastala zbog promjena na tjelesnom planu uzrokovanih trudnoćom. Sličan nalaz parova bez djece i onih s djetetom od godinu dana u ovoj analizi može biti i pokazatelj vraćanja seksualnog funkcioniranja kod parova koji su dobili svoje prvo dijete prije godinu dana na razinu prije trudnoće (Von Sydow, 1999). Ljubav i percepcija pravednosti u braku kao indikatori kvalitete veze najuspješnije predviđaju ukupno zadovoljstvo vezom u našem skupu prediktora, što potvrđuje već prije zabilježen najveći značaj osjećaja ljubavi za zadovoljstvo vezom (Kaslow i Robinson, 1996; Obradović i Čudina-Obradović, 2000), odnosno najveću važnost emocionalne razine povezanosti za zadovoljstvo vezom.

Rezultati hijerarhijskih regresijskih analiza pokazali su da varijable individualnog i partnerskog funkcioniranja uspješno predviđaju ukupno zadovoljstvo vezom u svim fazama tranzicije u roditeljstvo. Socio-demografske značajke kao što su dob, obrazovanje i trajanje veze su bili najmanje uspješni prediktori ali je pri testiranju prediktivne snage drugih varijabli bilo važno kontrolirati njihove učinke. Osim toga, budući da se pokazalo da se tijekom tranzicije u roditeljstvo u svim skupinama, osim u onoj koju su činili žene i muškarci bez djece, povećava važnost ljubavi, a smanjuje važnost seksualnih aspekata partnerskog odnosa za ukupno zadovoljstvo vezom, čini se da je seksualno samopoimanje važnije za veze kraćeg trajanja. Sudionici u vezama kraćeg trajanja su imali manje vremena i prilika za osobni razvoj, ali i razvoj različitih aspekata veze, koji su značajniji za zadovoljstvo vezom u drugim skupinama. Ljubav najuspješnije predviđa zadovoljstvo vezom u svim skupinama što govori o najvećoj važnosti emocionalnog aspekta odnosa među partnerima za ukupno zadovoljstvo vezom. Posebnu pažnju treba posvetiti nalazu koji nam govori da tijekom tranzicije u

roditeljstvo za žene raste i važnost percipirane pravednosti u braku, vjerojatno zbog povećanog opsega posla unutar obiteljske zajednice.

U literaturi se navode još neke odrednice zadovoljstva vezom koje nisu ispitane u ovom istraživanju jer ih nije bilo moguće izmjeriti u svim skupinama sudionika ali ih je važno navesti jer su mogle djelovati kao posredujuće varijable između naših prediktora i kriterija. Važna odrednica zadovoljstva vezom roditelja su značajke djeteta, a među njima je posebno važan djetetov temperament. Lakši temperament djeteta je povezan s višim razinama bračnog zadovoljstva (Porter i sur., 2003), dok je teži povezan s lošijom bračnom kvalitetom (McHale i sur., 2004). Djeca težeg temperamenta češće iskazuju negativnu emocionalnost pa stoga vjerojatno zahtijevaju više roditeljskog vremena i energije od one koja su sklonija iskazivati ugodnije emocije, što može rezultirati manjim resursima usmjerenima održavanju partnerskog odnosa. Temperament djeteta bi mogao igrati važniju ulogu kod roditelja starije djece u našem istraživanju iz razvojnih razloga. Točnije, roditelji bi mogli biti manje opterećeni temperamentom djeteta u prvim mjesecima djetetova života jer očekuju promjenu u životnom ritmu u obliku poremećenog ritma spavanja i sl. Djeca težeg temperamenta i nakon šest mjeseci života imaju nepravilne ritmove, puno plaču i osjetljivija su na podražaje raznih vrsta, što bi moglo rezultirati većim udjelom karakteristika djeteta u zadovoljstvu vezom.

Različiti aspekti roditeljstva bi također mogli biti čimbenici koji utječu na kvalitetu veze a njih također nije bilo moguće izmjeriti kod parova bez djece i onih koji očekuju dijete. McHale i sur. (2004) su pronašli kako roditelji s negativnim percepcijama svoje djece mogu imati sličan emocionalni ton u procjenama drugih obiteljskih odnosa, uključujući partnerske. Žene koje su zadovoljnije svojom majčinskom ulogom imaju više razine zadovoljstva vezom te izvještavaju o nižim razinama depresije i umora šest mjeseci nakon rođenja djeteta (DeJucidibus i McCabe, 2002). Zabilježeno je kako roditelji koji izvještavaju o višim razinama problema u roditeljstvu doživljavaju i niže razine intimnosti u svom partnerskom odnosu (O'Brien i Peyton, 2002).

Još jedan čimbenik kojeg nismo razmatrali u ovom istraživanju a mogao bi biti važan za zadovoljstvo vezom je socijalna podrška. Socijalna podrška je povezana s brojnim indikatorima psihološke prilagodbe, kao što su seksualno zdravlje (Ramiro i sur., 2013) i seksualno zadovoljstvo (Pedersen i Blekesaune, 2003). Hendersonov ekološki model seksualnog zadovoljstva (Dehle i sur., 2001) objašnjava kako podrška parovima izvan nuklearne obitelji može pozitivno djelovati na njihovo seksualno zadovoljstvo, ali i ukupno

zadovoljstvo vezom, vjerojatno zbog povezanosti socijalne podrške s redukcijom stresa te povećanom psihološkom dobrobiti. Podrška i pomoć u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo bi se mogla različito odraziti na zadovoljstvo vezom. Trudnice često doživljavaju pozitivne povratne informacije o svojoj trudnoći, pomažu im i nepoznate osobe na ulici, u tramvaju i sl. Moguće je da je pomoć od strane drugih članova obitelji kao što su roditelji, braća/sestre ili prijatelji i poznanici značajnija u kraćem postpartalnom periodu u vidu obavljanja kućanskih poslova pa ostaje više vremena za rad na partnerskom odnosu, a da ta pomoć slabi kako je dijete veće (a mogla bi opet porasti nakon povratka na posao, u slučaju da netko izvan/unutar obitelji čuva dijete dok roditelji rade) pa bi uloga socijalne podrške u ukupnom zadovoljstvu vezom mogla biti veća kod roditelja djece od godinu dana.

Kako bismo još bolje razumjeli odnos između zadovoljstva tijelom, seksualnosti i ukupnog zadovoljstva vezom bilo bi vrijedno uključiti i varijable procjene partnerovog zadovoljstva partneričinim tijelom, njegove percepcije njezinog seksualnog zadovoljstva i zadovoljstva vezom i obrnuto. Kao što postuliraju autori modela međuzavisnosti aktera i partnera (engl. *Actor-Partner Interdependence model*), budući da su stavovi i procjene partnera o njihovoj vezi u interakciji nemoguće je u potpunosti razabrati zadovoljstvo jednog bez uključivanja drugog partnera u "jednadžbu" (Kenny i sur., 2006). U skladu s time, postoje jasni pokazatelji kako je za zadovoljstvo žena njihovim izgledom vrlo važna njihova percepcija partnerovog zadovoljstva njihovim tijelom (Markey i sur., 2004; Pole i sur., 2004), ali i kako je zadovoljstvo intimnošću novih očeva direktno povezano ne samo sa zadovoljstvom vlastitim tijelom, već i sa zadovoljstvom partneričinim tijelom (Mickelson i Joseph, 2012).

5.4 Znanstveni doprinosi istraživanja

Rezultati istraživanja doprinijeli su razumijevanju seksualne sheme o sebi tijekom trudnoće i postpartalnog razdoblja, o čemu za sada u literaturi uopće nije bilo informacija. Potvrđeno je da žene i muškarci u tom životnom razdoblju također mogu opisati svoju seksualnu shemu uzduž tri dimenzije, kao i u drugim, ranije istraživanim, životnim fazama te da žene i muškarci u toj životnoj fazi imaju jednako pozitivno kognitivno viđenje svoje seksualnosti.

Osim boljem uvidu u seksualnu shemu o sebi tijekom tranzicije u roditeljstvo ovo istraživanje doprinijelo je i boljem razumijevanju tranzicije u roditeljstvo muškaraca, koja je puno manje istraživana u odnosu na istu tranziciju kod žena. Zabilježeno je da muškarci

iskazuju veće razine ljubavi prema svojim ženama nego one prema njima što je nalaz koji još nije evidentiran u literaturi.

Budući da su u ovom istraživanju istovremeno obuhvaćene varijable iz područja tjelesnog samopoimanja, partnerskog odnosa i seksualnosti, koje su se u ranijim istraživanjima tranzicije u roditeljstvo uglavnom razmatrale odvojeno, bilo je moguće usporediti relativne doprinose varijabli na individualnoj razini (tjelesnog i seksualnog samopoimanja) i onih na interpersonalnoj razini (različiti aspekti partnerskog odnosa) u zadovoljstvu partnerskom vezom u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo. Pronađeno je da je za žene i muškarce bez djece, ali i za one koji očekuju dijete i prolaze trudnoću i imaju malu djecu za zadovoljstvo vezom najvažniji osjećaj ljubavi i pravednosti u partnerskom odnosu.

5.5. Praktične implikacije istraživanja

Osim znanstvenog doprinosa rezultati ovog istraživanja mogu se iskoristiti prilikom planiranja različitih oblika psihosocijalne podrške pri tranziciji u roditeljstvo. Različiti postojeći oblici pripreme budućih roditelja na predstojeću važnu ulogu temelje se na pretpostavci da će usvojenost određenih znanja smanjiti stres i potaknuti pozitivne promjene u stavovima i ponašanjima u toj izazovnoj životnoj fazi (Gilmer i sur., 2016). Iako su razvijeni brojni programi potpore budućim roditeljima tek manjina uključuje sadržaje vezane uz partnerske odnose, a rijetki su prilagođeni potrebama budućih očeva (Gilmer i sur., 2016). Suvremeni modeli podrške roditeljstvu proširuju one tradicionalne, usmjerene na medicinske činjenice o trudnoći, porodu i njezi novorođenčeta, sadržajima iz domene partnerskih odnosa, kao što su komunikacijske vještine te načini poticanja emocionalne i seksualne bliskosti (Polomeno, 2000). Nalazi našeg istraživanja mogli bi doprinijeti obogaćivanju programa podrške parovima u tranziciji u roditeljstvo. Važno je naglasiti i kako postoje naznake da bi, zbog evidentirane neuroplastičnosti u periodu tranzicije u roditeljstvo (Kim i sur., 2010), osobe mogle biti posebno prijemčive za različite intervencije, kao što su i adolescenti u periodu u kojem im se dokazano mijenja moždano funkcioniranje (Dahl, Allen i sur., 2017; Dahl, Suleiman i sur., 2017). Primjerice, kod majki dojenčadi snimke mozga su pokazale povećanje veličine sive tvari u regiji hipotalamusa (substantia nigra i amigdala), čiji su porasti bili povezani s majčinim pozitivnim percepcijama djeteta (Kim i sur., 2010). Kod muškaraca je također pronađena promjena u moždanim strukturama, preciznije u porastu volumena

striatuma, hipotalamusa, amigdale i prefrontalnog korteksa, od prvog do četvrtog mjeseca nakon rođenja njihovog djeteta (Kim i sur., 2010).

5.6 Metodološka ograničenja istraživanja

Jedan od najvećih metodoloških nedostataka ovog istraživanja je primjena transversalnog istraživačkog nacrt. Jednokratno mjerenje konstrukata, koje je provedeno u ovom istraživanju, ne omogućuje da se „uhvate“ fluktuacije u razinama tjelesnog i seksualnog samopojmanja te indikatorima kvalitete veze koje bi longitudinalni tip nacrt mogao detektirati. Novija istraživanja tranzicije u roditeljstvo odvojeno prate krivulje zadovoljstva vezom sudionika različitih inicijalnih procjena zadovoljstva vezom jer se promatranjem prosječnih razina promjena u indikatorima kvalitete veze može propustiti uočiti varijabilitet u tim promjenama (Kluwer, 2010). Prema hipotezi o podgrupama (engl. *subgroup hypothesis*), podgrupa roditelja koja doživljava značajno opadanje u bračnom funkcioniranju može snažno djelovati na prosječnu razinu promjene cijele grupe (Don i Mickelson, 2014). U starijim istraživanjima su također identificirane skupine novih roditelja s visokim zadovoljstvom njihovim partnerskim odnosom. Npr. Belsky i Rovine (1990) su dobili kako 35% parova prolazi tranziciju u roditeljstvo bez značajnih promjena u njihovom odnosu, pri čemu njih 21% doživljava poboljšanje u vezi nakon rođenja djeteta. Nekoliko godina kasnije Belsky i Kelly (1994) su rast u indikatorima kvalitete veze pronašli kod 19% sudionika, dok je njih 30% izvijestilo o istoj razini kvalitete veze nakon što su postali roditelji (posljednji nalaz u skladu je s rezultatima našeg istraživanja). U novijim istraživanjima autori su uspjeli pratiti skupine sudionika s visokim inicijalnim razinama zadovoljstva vezom i zaključili su kako su njihove (visoke) razine zadovoljstva vrlo stabilne kroz vrijeme (Kamp i sur., 2008) ili je njihov pad neznan (Lavner i Bradbury, 2011), a naglo opadanje bračnog zadovoljstva pojavilo se kod skupina kod kojih je i početno zadovoljstvo bilo procijenjeno kao nisko, odnosno značajno niže od skupina s visokim zadovoljstvom. Osim longitudinalnog nacrt dijadne analize bi također omogućile potpuniji uvid u partnerske odnose tijekom tranzicije u roditeljstvo. Nadalje, iako nismo uspjeli potvrditi hipoteze o smanjenom seksualnom i ukupnom zadovoljstvu vezom, promatrajući središnje vrijednosti na mjerenim varijablama, opravdano je pretpostaviti da bi trendovi primijećenih razlika, koji su u skladu s našim očekivanjima, povećanjem uzorka i njegove heterogenosti dosegli razinu statističke značajnosti. Ipak, važno je istaknuti da je

učinak varijable faze tranzicije u roditeljstvo u našem istraživanju bio mali za sve mjerene varijable.

U uputi koja je prethodila kompletu upitnika uručenom paru je stajalo da članovi para neovisno ispunjavaju upitnike. Međutim, budući da ih većina nije ispunjavala upitnike na mjestu gdje su im uručeni, ne možemo sa sigurnošću tvrditi kako su to zaista i činili. U slučaju da su članovi istog para upitnike ispunjavali zajedno, postoji mogućnost da su zbog želje za odobravanjem ili izbjegavanjem konflikata davali procjene slične partnerovima, one koje on/ona očekuju ili se čak s njim/njom dogovarali oko odgovaranja. Rezultati ranijih istraživanja govore u prilog važnosti konteksta ispunjavanja upitnika, u smjeru manjeg iskrivljavanja odgovora sudionika koji su u situaciji ispunjavanja upitnika bili sami (Richman i sur., 1999).

Prilikom tumačenja rezultata ovog istraživanja potrebno je uzeti u obzir osjetljivost teme, kako bliskih odnosa, tako i percepcije tijela i seksualnosti. U jednoj metaanalizi u koju je uvršteno preko 14000 radova iz društveno-humanističkog područja pokazalo se da je provjera socijalno poželjnog odgovaranja provedena u samo 31% radova, kod kojih je u 45 % pronađeno kako sklonost socijalno poželjnom odgovaranju nije djelovala na rezultate (Van de Mortel, 2008). U istraživanju bliskih odnosa poznato je da određena obilježja ličnosti i partnerskog odnosa djeluju na rezultate. Partneri koji su skloni pozitivnim iluzijama u partnerskom odnosu, odnosno međusobnom idealiziranju izvještavaju o većim razinama ljubavi (Murray i Holmes, 1997), većem zadovoljstvu vezom, manje sukoba i dvojbi vezanih uz partnera (Murray i sur., 1996). Partneri skloni idealizaciji također imaju veću vjerojatnost održati svoju vezu (Rusbult i sur., 2000). U našem uzorku zasigurno je bilo i takvih sudionika. Iskrivljavanje odgovora se pojavljuje i kao odgovor na partnerova očekivanja, ali i zbog sklonosti ka samozavaravanju. Sudionici koji imaju takve tendencije daju pretjerano pozitivna izvješća o svojoj seksualnoj prilagodbi (Meston i sur., 1998). Tendencija upravljanja dojmovima (eng. *impression management*) također je povezana s kvalitetom partnerskih odnosa. Pojedinci koji imaju visoku tendenciju upravljanja dojmovima su zadovoljniji svojim brakovima i u njima ostaju dulje od onih koji tu tendenciju nemaju (Harker i Keltner, 2001). Vrlo je zanimljivo tumačenje prema kojem te osobe odlikuje visoka razina kontrole, a ne potreba za odobravanjem socijalne okoline, kao što se mislilo ranije (Uziel, 2010). To znači da kada se osoba s visokim rezultatom na skali upravljanja dojmovima drugih ponaša na socijalno prihvatljiv način ona to ne čini zbog želje za odobravanjem drugih već zato jer je zbog svojih visokih samo-regulatornih kapaciteta sposobna učiniti ono što bi trebalo u određenoj situaciji.

Kada razmatramo različite pristranosti u području istraživanja slike o tijelu prvo moramo imati na umu da se žene općenito percipiraju debljima i većima nego što jesu, dok kod muškaraca ne nailazimo na taj fenomen (McCreary i Sadava, 2003). Nadalje, kada ih se pita o vlastitoj kilaži, žene ju podcjenjuju, dok je muškarci precjenjuju (Ambwani i Chmielewski, 2013), što se tumači socijalnim pritiskom okoline u smislu važnosti mišićnog tonusa kod muškaraca (Hildebrandt i sur., 2008) te ideala mršavosti kod žena. Žene koje umanjuju iznos svoje tjelesne težine su sklonije pozitivnom upravljanju dojmova kod drugih dok se muškarci skloni podcjenjivanju i precjenjivanju svoje težine ne razlikuju u sklonosti socijalno poželjnom odgovaranju (Ambwani i Chmielewski, 2013) pa se čini opravdano za pretpostaviti da je sklonost socijalno poželjnom odgovaranju veći „rizik“ za valjanost rezultata u istraživanju područja tjelesnog samopoimanja kod žena.

Iskrivljavanje odgovora je česta pojava u istraživanjima bliskih odnosa, a posebno seksualnosti (Schroder i sur., 2003). U istraživanjima seksualnosti nalazimo i termin „više je bolje“, koji označava pretpostavku kako su mjere ili tehnike koje rezultiraju višim procjenama seksualnog ponašanja bliže stvarnim ponašanjima sudionika istraživanja od onih kojima uspijevamo izmjeriti niže razine istog ponašanja (Tourangeau i Yan, 2007) zbog vrlo osobne prirode seksualnosti koja ponekad izaziva i sram pa su ljudi skloni umanjiti svoje procjene i izvješća (Gillmore i sur., 2010). Ukratko, uzroci iskrivljavanja odgovora u istraživanjima seksualnosti mogu se svesti u tri kategorije: sposobnost dosjećanja, sklonost socijalno poželjnom načinu odgovaranja i sklonost određenom načinu odgovaranja (McCallum i Peterson, 2012). Kad govorimo o dosjećanju radi se o tome da bi se sudionik, kako bi iskreno odgovorio, morao točno sjetiti traženog ponašanja, stava, osjećaja i sl., te biti spreman o tome iskreno izvijestiti. U našem istraživanju moguće je da se, zbog povećanih psihofizičkih zahtjeva perioda trudnoće i roditeljstva malom djetetu, neki sudionici nisu mogli točno dosjetiti traženih ponašanja/predmeta mjerenja. Pokušali smo povećati točnost njihovog dosjećanja ograničavajući period o kojem smo ih pitali na zadnja dva mjeseca ali i dalje ostaje mogućnost da se nisu točno dosjetili. Ako je bio ispunjen uvjet točnog dosjećanja sudionici su morali biti spremni informacije podijeliti s nama, što je posebno osjetljivo pitanje. Mnogi ljudi smatraju pitanja o seksualnom životu intruzivnima te bi stoga mogli zauzeti negativan stav prema samom ispunjavanju upitnika, što bi moglo djelovati na rezultate. Međutim, vjerojatno je i da ti pojedinci ne bi niti pristali sudjelovati u istraživanju i da njihove odgovore nismo ni dobili. No moguće je da su ipak i takvi pojedinci prihvatili sudjelovati u istraživanju zbog autoriteta liječnika koji ih je zamolio za sudjelovanje u istraživanju pa su ispunili upitnike s određenom suzdržanošću i na taj način kompromitirali rezultate.

Osjetljive informacije o privatnom životu koje se mogu povezati s rodnim ili kulturalnim ulogama ili određenim stigmama u određenom društvu su posebice „plodno tlo“ za socijalno poželjno odgovaranje (Tourangeau i Yan, 2007), a područje bliskih odnosa i seksualnosti zadovoljava sve te kriterije. Važno je naglasiti da kulturalni utjecaji u smjeru di/simulacije mogu ali i ne moraju djelovati na sve aspekte istraživanja već mogu biti posebno utjecajni samo u određenom području, primjerice kad je riječ o masturbaciji ili predbračnim seksualnim odnosima (Langhaug i sur., 2010). To bi, primijenjeno na naše istraživanje, moglo značiti da su sudionici na neke skale odgovarali više iskreno nego na druge, ovisno o tabuima i socijalnim očekivanjima vezanima za određenu temu.

Treći oblik iskrivljavanja odgovora odnosi se na dobrovoljne sudionike istraživanja koji zbog osobnih razloga nisu odbili sudjelovati u istraživanju ali izbjegavaju izvijestiti autentično o svojim ponašanjima, mislima i osjećajima već u svojem načinu odgovaranja imaju karakteristične tendencije. To su sudionici koji uvećavaju ili umanjuju svoje procjene, ali i odgovaraju po slučaju, namjerno izostavljaju odgovore na određena pitanja ili imaju veliku frekvenciju odgovora srednjih vrijednosti ili onih određenih s „ne znam“. Očekivano, određeni tip odgovaranja se češće nalazi kod osjetljivijih tema. Primjerice, sudionici će češće na taj način odgovarati kada se pitanja odnose na neka atipična seksualna ponašanja kao što su seksualno nasilje ili izvanbračni seks nego kada odgovaraju na uobičajenija pitanja (Catania i sur., 1990).

Iako smo u ovom istraživanju prepostavili određene smjerove povezanosti između ispitivanih varijabli, transverzalan nacrt nije nam omogućio uvid u stvarne smjerove povezanosti tako da se ne može isključiti mogućnost da su ispitivane varijable povezane na drugačiji način. Pretpostavljeni smjerovi povezanosti varijabli u ovom istraživanju temelje se na tzv. pristupu „od dna prema gore“ (eng. *bottom-up processing*), prema kojem ljudi formiraju svoje stavove i vjerovanja od specifičnih prema općim. Međutim, istraživanja potvrđuju i povezanosti „od vrha prema dolje“ (eng. *top-down processing*), koje pokazuju da ljudi na temelju svojih općih dojmova/mišljenja/stavova formiraju one specifične. U budućim istraživanjima trebalo bi primijeniti longitudinalne i/ili (kvazi)eksperimentalne intervencijske nacрте koji pružaju bolji uvid u smjer povezanosti među varijablama i kauzalne odnose. Uključivanje različitih moderatorskih varijabli u takve istraživačke nacрте omogućuje dobivanje potpunije slike vrlo složenih odnosa među različitim razinama partnerskog odnosa u njegovim različitim fazama, uključujući fazu tranzicije u roditeljstvo (McNulty i sur., 2016).

Bilo bi vrlo zanimljivo promotriti i parove u kojima jedan član već ima iskustvo tranzicije u roditeljstvo a drugi još nema. Seksualna orijentacija bi također mogla biti varijabla koja bi mogla djelovati na rezultate. Iako su parovi u ovom istraživanju žensko-muški to ne znači da su svi heteroseksualni. Osobe homoseksualne ili biseksualne orijentacije se razlikuju od heteroseksualnih u nekim aspektima partnerskog funkcioniranja (Peplau i Fingerhut, 2007) pa bi to moglo utjecati na rezultate, ali to je izvan okvira ovog istraživanja.

Metodologija koja bi dodatno pojasnila odnose između odabranih varijabli u ovom istraživanju je metodologija dijadnih analiza. Budući da su sudionici istraživanja bili članovi istog para njihovi rezultati nisu nezavisni, što dijadni pristup uzima u obzir. Jedna od najvećih prednosti dijadnog pristupa je upravo ta što uzima u obzir da su članovi istog para u interakciji te da njihovi međusobni utjecaji djeluju na rezultate (Kenny i sur., 2006). U slučaju tretiranja dijadnih podataka kao odvojenih uzoraka može doći do gubitka statističke snage (Claxton i sur., 2015), što je moguće da se dogodilo u ovom istraživanju.

6. ZAKLJUČAK

Sudionici u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo u ovom istraživanju (prije rođenja prvog djeteta, trudnoća s prvim djetetom, prvo dijete u dobi od šest mjeseci, prvo dijete u dobi od godinu dana) razlikovali su se u procjeni pripremljenosti za roditeljstvo, pri čemu su osobe s djecom procijenile svoju pripremljenost za roditeljstvo višom od onih bez djece. Sudionici u svim skupinama izvijestili su o podjednakim razinama tjelesnog i seksualnog samopoimanja i zadovoljstva, ljubavi, percipirane pravednosti u partnerskom odnosu i ukupnog zadovoljstva vezom. Rezultati su potvrdili predviđanje o većoj pripremljenosti za roditeljstvo sudionika s djecom od onih bez djece. Kao što je i bilo očekivano, nisu pronađene razlike u zadovoljstvu tijelom i opterećenosti tijelom prilikom seksualnih aktivnosti s partnerom/icom između sudionika u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo. Očekivane razlike u seksualnoj shemi o sebi između sudionika u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo se nisu potvrdile, kao ni one u seksualnom zadovoljstvu sudionika. Predviđene razlike u doživljaju ljubavi, pravednosti u partnerskom odnosu i ukupnom zadovoljstvu vezom između sudionika u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo nisu potvrđene budući da su kod svih skupina pronađene podjednake razine doživljaja ljubavi, pravednosti u partnerskom odnosu i ukupnog zadovoljstva vezom.

Potvrđeno je da muškarci smatraju da su bolje pripremljeni za roditeljstvo, da su zadovoljniji svojim tijelima i vezom općenito u svim fazama tranzicije u roditeljstvo od žena, kao što je bilo pretpostavljeno. Očekivali smo da će muškarci imati pozitivniju seksualnu shemu o sebi i procjenjivati veću pravednost u partnerskom odnosu u odnosu na svoje partnerice ali te razlike nisu potvrđene. Iako to nije bilo očekivano, utvrđeno je da su muškarci zadovoljniji i partnerskom seksualnošću. Do sada je u većini istraživanja pronađena podjednaka razina seksualnog zadovoljstva i ljubavi kod oba spola. U ovom istraživanju pronađene su značajno više razine seksualnog zadovoljstva kod muškaraca što sugerira potrebu dodatnog istraživanja spolnih razlika u seksualnom zadovoljstvu tijekom tranzicije u roditeljstvo. Iako na samoj granici statističke značajnosti, zabilježene su i više razine ljubavi kod muškaraca u odnosu na njihove partnerice, što još nije zabilježeno u literaturi, pa bi bilo važno u budućim istraživanjima provjeriti doživljavaju li zaista muškarci veće razine ljubavi u odnosu na žene. Iako su bili očekivani, nisu se potvrdili interakcijski efekti spola i faze tranzicije na zadovoljstvo tijelom, opterećenost tijelom prilikom seksualnih aktivnosti s partnerom/icom i seksualnu shemu o sebi.

Kao što je bilo očekivano, pripremljenost za roditeljstvo je uspješnije predviđjela ukupno zadovoljstvo vezom kod žena i muškaraca koji imaju dijete u odnosu na one bez djece. Tjelesno samopoimanje bilo je naj snažniji prediktor zadovoljstva vezom u skupinama žena i muškaraca s djecom a najslabiji u skupini onih koji očekuju dijete, što je u skladu s predviđanjima. Međutim, tjelesno samopoimanje, unatoč predviđanju, nije uspjelo predvidjeti zadovoljstvo vezom žena i muškaraca bez djece.

U skladu s očekivanjima, seksualno samopoimanje bilo je naj snažniji prediktor zadovoljstva vezom parova bez djece a najmanje uspješan u skupini žena i muškaraca koji imaju dijete od 6 mjeseci jer se uopće nije pokazao kao značajan prediktor ukupnog zadovoljstva vezom u toj skupini.

Najveći doprinos ljubavi i percipirane pravednosti u partnerskom odnosu u objašnjenju individualnih razlika u zadovoljstvu vezom bio je kod žena i muškaraca s djetetom od 6 mjeseci a najmanji kod onih bez djece, kao što je i bilo očekivano.

Predviđeno je bilo da će u svim fazama tranzicije u roditeljstvo pripremljenost za roditeljstvo, indikatori tjelesnog samopoimanja i pravednost u partnerskom odnosu biti uspješniji u predviđanju zadovoljstva vezom žena nego muškaraca te da će seksualno zadovoljstvo uspješnije predvidjeti ukupno zadovoljstvo muškaraca ali ta predviđanja se

većinom nisu potvrdila. Pokazalo se da je percipirana pravednost u partnerskom odnosu važna za zadovoljstvo vezom trudnih žena i muškaraca koji još nemaju djece. Nismo očekivali spolne razlike u predviđanju seksualne sheme o sebi i ljubavi i za ukupno zadovoljstvo vezom, što se potvrdilo.

7. LITERATURA

- 1) Aarestadt, S.L. (2000). The role of attachment style and sexual self-schemas in romantic and sexual relationships: a study of dating couples. [Unpublished doctoral dissertation]. The Ohio State University.
- 2) Acitelli, L.K., Douvan, E. i Veroff, J. (1993). Perceptions of conflict in the first year of marriage: How important are similarity and understanding? *Journal of Social and Personal Relationship*, 10(1), 5-19.
<https://doi.org/10.1177/0265407593101001>
- 3) Acitelli, L. K. i Young, A. M. (1996). Gender thoughts in relationships. U G. J.O. Fletcher i J. Fitness (Ur.), Knowledge structures and interaction in close relationships: A social psychological approach (str. 147-168). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- 4) Ahlborg, T. (2004). Experienced quality of the intimate relationship in first-time parents Qualitative and quantitative studies. [Unpublished doctoral dissertation]. Nordic School of Public Health.
- 5) Ahlborg, T., Dahlof, L.G. i Hallberg, L.R.M. (2005). Quality of intimate and sexual relationship in first-time parents six months after delivery. *The Journal of Sex Research*; 42 (2), 167-174. <https://doi.org/10.1080/00224490509552270>
- 6) Al Bustan, M.A., El Tomi, N.F., Faiwalla, M.F. i Manav V. (1995). Maternal sexuality during pregnancy and after childbirth in muslim Kuwaiti women. *Archives of Sexual Behavior* 24(2), 207-215. <https://doi.org/10.1007/BF01541581>
- 7) Amato, P.R. i Booth, A. (2001). The legacy of parent's marital quality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 627-638. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.81.4.627>
- 8) Amato, P. R., Booth, A., Johnson, D. R. i Rogers, S. J. (2007). Alone together: How marriage in America is changing. Harvard University Press.
<https://doi.org/10.4159/9780674020184>

- 9) Ambwani, S. i Strauss, J. (2007). Love thyself before loving others? A qualitative and quantitative analysis of gender differences in body image and romantic love. *Sex Roles*, 56(1), 13–21. <https://doi.org/10.1007/s11199-006-9143-7>
- 10) Ambwani, S. i Chmielewski, J.F. (2013). Weighing the evidence: social desirability, eating disorder symptomatology, and accuracy of self-reported body weight among men and women. *Sex Roles*. 68(7-8), 474–483. <https://doi.org/10.1007/s11199-012-0244-1>
- 11) Andersen, B. L. i Cyranowski, J. M. (1994). Women’s sexual self-schema. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(6), 1079–1100. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.6.1079>.
- 12) Andersen, B. L., Cyranowski, J. M. i Espindle, D. (1999). Men’s sexual self-schema. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(4), 645–661. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.76.4.645>
- 13) Andersen, B. L., Woods, X. A. i Cyranowski, J. M. (1994). Sexual self-schema as a possible predictor of sexual problems following cancer treatment. *Canadian Journal of Human Sexuality*, 3(2), 165–170. <https://eric.ed.gov/>
- 14) Atkins, D.C., Baucom, D.H. i Jacobson, N.S. (2001). Understanding infidelity: correlates in a national random sample. *Journal of Family Psychology*, 15 (4), 735-749. <https://doi.org/10.1037//O893-3200.15.4.735>
- 15) Aumer, K. (2014). The influence of culture and gender on sexual self-schemas and satisfaction in romantic relationships. *Sexual and Relationship Therapy*, 29(3), 280–292. <https://doi.org/10.1080/14681994.2014.890282>
- 16) Bäck-Wiklund, M. i Bergsten B. (2010). *Det moderna föräldrskapet. En studie av familj och kön i förändring* (Modern Parenthood: a Study about Family and Gender Changes). Natur & kultur. <https://lib.ugent.be/catalog/rug01:001943404>
- 17) Bahun, I. i Huić, A. (2017). Intimate relationships in context: stress spillover, relationship efficacy and relationship satisfaction. *Primenjena psihologija*, 10(1). <https://doi.org/10.19090/pp.2017.1.5-16>
- 18) Barnes, J., Stein, A., Smith, T. i Pollock, J.I., (1997). Extreme attitudes to body shape, social and psychological factors and a reluctance to breastfeed. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 90(10),551–559. <https://doi.org/10.1177/014107689709001007>

- 19) Barrientos, J.E. i Paez, D. (2006). Psychosocial variables of sexual satisfaction in chile. *Journal of Sex & Marital Therapy*. 32(5), 351-68.
<https://doi.org/10.1080/00926230600834695>
- 20) Bartellas, E., Crane, J.M.G., Daley, M., Bannett, K.A. i Hutchens, D. (2000) Sexuality and sexual activity in pregnancy. *British Journal of Gynaecology*, 107(8), 964–968. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0528.2000.tb10397.x>
- 21) Bartlett, A. (2005) Maternal sexuality and breastfeeding. *Sex Education*, 5(1), 67-77, <https://doi.org/10.1080/146818142000301894>.
- 22) Bartley, S. J., Blanton, P. W. i Gilliard, J. L. (2005). Husbands and wives in dual-earner marriages:decision-making, gender role attitudes, division of household labor and equity. *Marriage & Family Review*. 37(4), 69-94.
https://doi.org/10.1300/J002v37n04_05
- 23) Basson, R.(2000). The female sexual response: a different model. *Journal of Sex & Marital Therapy*. 26(1), 51-65. <https://doi.org/10.1080/009262300278641>
- 24) Baumeister, R.F., Catanese, K. R. i Vohs, K.D. (2001). Is there a gender difference in strength of sex drive? Theoretical views, conceptual distinctions, and a review of relevant evidence. *Personal and Social Psychology Review*, 5(3), 242-273. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0503_5
- 25) Baumeister, R. i Vohs, K.(2004). Sexual economics: sex as female resource for social exchange in heterosexual interactions. *Personality and Social Psychology Review*. 8(4), 339–363. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0804_2.
- 26) Belkin, L. (2009). Men gain weight during pregnancy. *The New York Times*.
- 27) Belsky, J. i Kelly, J. (1994). Transition to parenthood. How a first child changes a marriage: Which couples grow closer or apart, and why. Dell Publishing
- 28) Belsky, J. i Rovine, M. (1990). Patterns of marital change across the transition to parenthood: Pregnancy to three years postpartum. *Journal of Marriage and the Family*, 52(1), 5-20. <https://doi.org/10.2307/352833>
- 29) Birnbaum, G. E. i Reis, H. T. (2006). Women's sexual working models: an evolutionary-attachment perspective. *Journal of Sex Research*, 43(4), 328–342.
<https://doi.org/10.1080/00224490609552332>
- 30) Bleidorn, W., Buyukcan-Tetik, A. i Schwaba, T. (2016) Stability and change in self-esteem during the transition to parenthood. *Social Psychological and Personality Science*, 7(6), 560-569. <https://doi.org/10.1177/1948550616646428>

- 31) Borg Xuereb, R., Abela, A., i Spiteri, G. (2012). Early parenting : portraits from the lives of first-time parents. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 30(5), 468-482. <https://doi.org/10.1080/02646838.2012.744961>
- 32) Bogren L. (1991) Changes in sexuality in women and men during pregnancy. *Archives of Sexual Behaviour*. 20(1), 35–45. <https://doi.org/10.1007/BF01543006>
- 33) Boscaglia, N., Skouteris, H. i Wertheim, H. E. (2003). Changes in body image satisfaction during pregnancy: a comparison of high exercising and low exercising women. *Australian and New Zeland Journal of Obstetrics and Gynaecology*; 43(1):41-45. <https://doi.org/10.1046/j.0004-8666.2003.00016.x>.
- 34) Bouchard, G.(2009). Parents-to-be with overly optimistic expectations of parenthood: who are they and what should counsellors do? *Canadian Journal of Counselling*. 43(3), 165-177. <https://cjc-rcc.ucalgary.ca/article/view/59017>
- 35) Bradbury, T. N., Fincham, F. D. i Beach, S. R. H. (2000). Research on the nature and determinants of marital satisfaction: A decade in review. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 964–980. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00964.x>
- 36) Bridges, S.K., Lease, S.H. i Ellison, C.R. (2004). Predicting sexual satisfaction in women: implications for counselor education and training. *Journal of Counseling and Development*, 82(2), 158-166. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2004.tb00297.x>
- 37) Brown, T. A., Cash, T. F. i Mikulka, P. J. (1990). Attitudinal body-image assessment: factor analysis of the Body-Self Relations Questionnaire. *Journal of Personality Assessment*, 50(1-2), 135-144. <https://doi.org/10.1080/00223891.1990.967405>
- 38) Buunk, B. P., Dijkstra, P., Fetchenhauer, D. i Kenrick, D. T. (2002). Age and gender differences in mate selection criteria for various involvement levels. *Personal Relationships*, 9(3), 271–278. <https://doi.org/10.1111/1475-6811.00018>
- 39) Byers, S. E. (2005). Relationship satisfaction and sexual satisfaction: a longitudinal study of individuals in long-term relationships. *Journal of Sex Research*, 42(2):113-118. <https://doi.org/10.1080/00224490509552264>.

- 40) Call, V., Sprecher, S. i Schwartz, P. (1995). The incidence and frequency of marital sex in a national sample. *Journal of Marriage and the Family*. 57(3), 639-652. <https://doi.org/10.2307/353919>
- 41) Carlson, M.J., Pilkauskas, N.P., McLanahan, S.S. i Brooks-Gunn, J. (2011). Couples as partners and parents over children's early years. *Journal of Marriage and Family*, 73(2), 317-524. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00809.x>
- 42) Carpenter, L.M., Nathanson, C.A. i Kim, Y.J. (2009). Physical women, emotional men: gender and sexual satisfaction in midlife. *Archives of Sexual Behaviour*, 38, 87–107. <https://doi.org/10.1007/s10508-007-9215-y>
- 43) Carrard, M. Kruseman, P. i Marques-Vidal, I. (2018). Desire to lose weight, dietary intake and psychological correlates among middle-aged and older women. The CoLaus study. *Preventive Medicine*, 113, 41-50. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2018.05.011>.
- 44) Cash, T.F., Fleming, E.C., Alindogan, J., Steadman, I. i Whitehead. A. (2002). Beyond body image as a trait: the development and validation of the body image states scale. *Eating disorders*, 10(2), 103–113. <https://doi.org/10.1080/10640260290081678>.
- 45) Cash, T.F. Maikkula, C.L. i Yamamiya, Y. (2004) “Baring the body in the bedroom”: body image, sexual self-schemas, and sexual functioning among college women and men. *Electronic Journal of Human Sexuality*, 7. <http://mail.ejhs.org/volume7/bodyimage.html>
- 46) Cash, T.F. i Pruzinsky, T. (2004). Body image. The Guilford press
- 47) Cast, A.D. (2004). Well-being and the transition to parenthood: an identity theory approach. *Sociological perspectives*, 47, 55-78. <https://doi.org/10.1525/sop.2004.47.1.55>
- 48) Cast, A.D., Stewart, S.D. i Erickson M.J. (2013). Why do men feel more attractive after childbirth? *Journal of Gender Studies*, 22(3), 335-343. <https://doi.org/10.1080/09589236.2012.750239>
- 49) Catania, J.A., Gibson, D.R., Marin, B., Coates, T.J., Ruth M. i Greenblatt, R.M. (1990). Response bias in assessing sexual behaviors relevant to HIV transmission. *Evaluation and Program Planning*, 13(1), 19-29. [https://doi.org/10.1016/0149-7189\(90\)90005-H](https://doi.org/10.1016/0149-7189(90)90005-H)

- 50) Chang, S.-R., Chao, Y.-M. i Kenney, N. (2006). I am a woman and i'm pregnant: body image of women in taiwan during the third trimester of pregnancy. *Birth* , 33(2), 147–153. <https://doi.org/10.1111/j.0730-7659.2006.00087.x>.
- 51) Christopher, F.S. i Sprecher S. (2000). Sexuality in marriage, dating, and other relationships: A decade review. *Journal of Marriage and Family*. 62(4),999–1017. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00999.x>
- 52) Clark, A., Skouteris, H., Wertheim, E.H., Paxton, S.J. i Milgrom, J. (2009).: My baby body: a qualitative insight into women's body-related experiences and mood during pregnancy and the postpartum. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 27(4), 330–345. <https://doi.org/10.1080/02646830903190904>
- 53) Coleman, L.M. (2011). Improving relationship satisfaction—qualitative insights derived from individuals currently within a couple relationship. *The Family Journal*. <https://doi.org/10.1177/1066480711415036>
- 54) Condon, J.T., Boyce, P. i Corcindale, C.J. (2004). The first-time fathers study: a prospective study of the mental health and wellbeing of men during the transition to parenthood. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 38(1-2), 56-64. <https://doi.org/10.1177/000486740403800102>.
- 55) Connolly, A., Thorp, J. i Pahl, L. (2005). Effects of pregnancy and childbirth on postpartum sexual function: a longitudinal prospective study. *Intentional Urogynecology Journal Pelvic Floor Dysfunction*. 16(4), 263-7. <https://doi.org/10.1007/s00192-005-1293-6>
- 56) Conroy Bass, B. (2015). Preparing for parenthood? Gender, aspirations, and the reproduction of labor market inequality. *Gender & Society*. 29(3), 362 –385. <https://doi.org/10.1177/0891243214546936>
- 57) Cooper, M. L., Shapiro, C.M. i Powers, A.M. (1998). Motivations for sex and risky sexual behavior among adolescents and young adults: A functional perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(6), 1528-1558. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.75.6.1528>
- 58) Cowan, C.P. i Cowan, P.A. (1995). Interventions to ease the transition to parenthood: Why they are needed and what they can do. *Family Relations*, 44(4), 412-423. <https://doi.org/10.2307/584997>

- 59) Cowan, C.P., Cowan, P.A. (2000). When partners become parents: The big life change for couples. Lawrence Erlbaum Associates Publishers
- 60) Cox, M. J., Paley, B., Burchinal, M. i Payne, C. C. (1999). Marital perceptions and interactions across the transition to parenthood. *Journal of Marriage and the Family*, 61:611–625. <https://doi.org/10.2307/353564>
- 61) Coyne, J.C., Rohrbaugh, M.J., Shoham, V. Sonnega, J.S., Nicklas, J.M. i Cranford, J.A.(2001). Prognostic importance of marital quality for survival of congestive heart failure. *American Journal of Cardiology*, 88(5), 526-9. [https://doi.org/10.1016/s0002-9149\(01\)01731-3](https://doi.org/10.1016/s0002-9149(01)01731-3).
- 62) Crawford, M. i Popp, D. (2003). Sexual double standards: a review and methodological critique of two decades of research. *Journal of Sex Research*, 40(1), 13–26. <https://doi.org/10.1080/00224490309552163>.
- 63) Crohan, S. E. (1996). Marital quality and conflict across the transition to parenthood in African-American and White couples. *Journal of Marriage and the Family*, 58(4), 933–944. <https://doi.org/10.2307/353981>
- 64) Cyranowski, J. M. i Andersen, B. L. (1998). Schemas, sexuality, and romantic attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(5), 1364–1379. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.5.1364>
- 65) Curran, M., Hazen, N., Jacobvitz, D. i Feldman, A. (2005). Representations of early family relationships predict marital maintenance during transition to parenthood. *Journal of Family Psychology*. 19(2), 189-197. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.19.2.189>
- 66) Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). Psihologija braka i obitelji. Golden marketing- Tehnička knjiga.
- 67) Čubela Adorić, V. i Mičić, L. (2010). Skala percipirane pravednosti u braku. U: I. Tucak Junaković, V. Čubela Adorić, Z. Penezić i A. Proroković, (Ur.). Zbirka psihologijskih skala i upitnika V (str. 53.59). Sveučilište u Zadru.
- 68) Da Costa, D., Zelkowitz, P., Letourneau, N., Howlett, A., Dennis, C., Russell, B., Grover, S., Lowensteyn, I., Chan, P. i Khalifé, S. (2017) : What do men want in a website designed to promote emotional wellness and healthy behaviors during the transition to parenthood? *Journal of Medical Internet Research*. 19(10). <https://doi.org/10.2196/jmir.7415>

- 69) Dahl, R.E., Allen, N.B., Wilbrecht, L., Ballonoff i Suleiman, A. (2017). Importance of investing in adolescence from a developmental science perspective. *Nature*, 554, 441–450. <https://doi.org/10.1038/nature25770>
- 70) Dahl, R., Suleiman, A., Luna, B., Choudhury, S., Noble, K., Lupien, S.J., Ward, E., Tang, Y.Y. i Uncapher, M. R. (2017). The adolescent brain: A second window of opportunity. UNICEF Office of Research.
- 71) Dehle, C., Larsen, D. i Landers, J.E. (2001). Social Support in Marriage, *The American Journal of Family Therapy*, 29(4), 307-324. <https://doi.org/10.1080/01926180126500>
- 72) DeJudicibus, M. A. i McCabe, M. P. (2002). Psychological factors and the sexuality of pregnant and postpartum women. *Journal of Sex Research*, 39(2), 94–103. <https://doi.org/10.1080/00224490209552128>
- Del Mar Sánchez-Fuentes, M., Salinas, J.M. i Sierra, J.C. (2016). Use of an ecological model to study sexual satisfaction in a heterosexual spanish sample. *Archives of Sexual Behavior*, 45(8), 1973-1988. <https://doi.org/10.1007/s10508-016-0703-9>
- 73) Deutsch, A.R., Hoffman, L. i Wilcox, B.L. (2014). Sexual self-concept: testing a hypothetical model for men and women. *The Journal of Sex Research*, 51(8), 932-945. <https://doi.org/10.1080/00224499.2013.805315>
- 74) Devine, C.M., Bove, C.F. i Olson, C.M. (2000). Continuity and change in women's weight orientations and lifestyle practices through pregnancy and the postpartum period: the influence of life course trajectories and transitional events. *Social Science & Medicine*, 50(4), 567–582. [https://doi.org/10.1016/s0277-9536\(99\)00314-7](https://doi.org/10.1016/s0277-9536(99)00314-7)
- 75) Devine, D. i Forehand, R. (1996). Cascading toward divorce: The roles of marital and child factors. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64(2), 424–427. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.64.2.424>
- 76) Claxton, S. E., Deluca, H. K. i van Dulmen, M. H. (2015). Testing psychometric properties in dyadic data using confirmatory factor analysis Current practices and recommendations. *Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 22, 181-198. <https://doi.org/10.4473/TPM22.2.2>
- 77) Donaghue, N. (2008). Body satisfaction, sexual self-schemas and subjective well-being in women. *Body Image*, 6(1), 37–42. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2008.08.002>

- 78) Don, B. P. i Mickelson, K. D. (2014). Relationship satisfaction trajectories across the transition to parenthood among low-risk parents. *Journal of Marriage & Family*, 76(3), 677–692. <https://doi.org/10.1111/jomf.12111>
- 79) Doss, B.D., Rhoades, G.K., Stanley, S.M. i Markman, H.J. (2009). The effect of transition to parenthood on relationship quality: An 8-year prospective study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(3), 601-619. <https://doi.org/10.1037/a0013969>
- 80) Draper, J. (2002). Its the first scientific evidence': men's experience of pregnancy confirmation. *Journal of Advanced Nursing*. 39(6), 563–570. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2002.02325.x>
- 81) Dundon, C. M. i Rellini, A. H. (2010). More than sexual function: Predictors of sexual satisfaction in a sample of women age 40-70. *Journal of Sexual Medicine*. 7(2), 896-904. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2009.01557.x>
- 82) Dworkin, S.L.i Wachs, F.L. (2004). "Getting your body back": postindustrial fit motherhood in shape fit pregnancy magazine. *Gender and Society*, 18(5), 610-624. <https://doi.org/10.1177/0891243204266817>
- 83) Dworkin, S.L. (2001). "Holding back": Negotiating a glass ceiling on women's strength. *Sociological Perspectives*. 44(3), 333-50. <https://doi.org/10.1525/sop.2001.44.3.333>
- 84) Engwall, K. (2005). Drömmen om den rätta: Drömmen om den rätta : från singel till förälder [Dreaming of Mr/Ms Right: From single to parent]. Institutet för Framtidsstudier.
- 85) Epifanio, M.S., Vitalba Genna De Luca C., Roccella, M. i La Grutta, S. (2015). Paternal and maternal transition to parenthood: the risk of postpartum depression and parenting stress. *Pediatric Reports*, 7(2), 38-44. <https://doi.org/10.4081/pr.2015.5872>
- 86) Erel, O. i Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 118(1), 108–132. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.118.1.108>
- 87) Erickson, R.J. (2005). Why emotion work matters: sex, gender, and the division of household labor. *Journal of marriage and family*, 67(2), 337-351 <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2005.00120.x>

- 88) Feeney, J.A., Hohaus, L., Noller, P. i Alexander, R. P. (2001). *Becoming parents: Exploring the bonds between mothers, fathers, and their infants*. Cambridge University Press.
- 89) Feldman, R. (2000). Parents' convergence on sharing and marital satisfaction, father involvement, and parent-child relationship at the transition to parenthood. *Infant mental health Journal*, 21(3), 176-191. <https://doi.org/10.1002/1097-0355>
- 90) Field, A.P. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics: And sex and drugs and rock 'n' roll*. Sage publications.
- 91) Filiault, S.(2007). Measuring up in the bedroom: muscle, thinness, and men's sex lives. *International Journal of Men s Health*. 6(2), 127-142. <https://doi.org/10.3149/jmh.0602.127>
- 92) Fincham, F.D., Paleari, F.G. i Regalia, C. (2002) Forgiveness in marriage: The role of relationship quality, attributions, and empathy. *Personal Relationships*. 9(1), 27-37. <https://doi.org/10.1111/1475-6811.00002>
- 93) Fishman, E. A. i Meyers, S. A. (2000). Marital satisfaction and child adjustment: Direct and indirect pathways. *Contemporary Family Therapy*, 22(4), 437-452. <https://doi.org/10.1023/A:1007848901640>
- 94) Fox P. i Yamaguchi C. (1997). Body image change in pregnancy: a comparison normal weight and overweight primigravidas. *Birth*, 24(1), 35-40. <https://doi.org/10.1111/j.1523-536x.1997.tb00334.x>.
- 95) Fowers, A. F. i Fowers, B. J. (2010). Social dominance and sexual self-schema as moderators of sexist reactions to female subtypes. *Sex Roles*, 62(7), 468-480. <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9607-7>
- 96) Frederick, D. A., Forbes, G.B., Grigorian, K.E. i Jarcho, J.M. (2007). The UCLA body project I: gender and ethnic differences in self-objectification and body satisfaction among undergraduates. *Sex Roles*, 57(5/6), 317-327. <https://doi.org/10.1007/s11199-007-9251-z>
- 97) Friedman, A., Weinberg, H. i Pines, A.M. (1998). Sexuality and motherhood: mutually exclusive in perception of women. *Sex Roles*, 38 (9/10), 781-800. <https://doi.org/10.1023/A:1018873114523>
- 98) Fülöp, F., Bőthe, B., Gál, Cachia, Y.A.C., Demetrovics, Z. i Orosz, G. (2020). A two-study validation of a single-item measure of relationship satisfaction: RAS-1. *Current Psychology*. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-00727-y>

- 99) Gaertner, B.M., Spinrad, T.L., Eisenberg, N. i Greving, K.A. (2007) Parental childrearing attitudes as correlates of father involvement during infancy. *Journal of Marriage and Family*. 69(4), 962–976. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2007.00424>.
- 100) Gager, C.T. i Sanchez, L. (2003). Two as one? couples' perceptions of time spent together, marital quality, and the risk of divorce. *Journal of Family Issues*, 24(1), 21-50. <https://doi.org/10.1177/0192513X02238519>
- 101) Galinha, I.C., Oishi, S., Pereira, C.R., Wirtz, D. i Esteves, F. (2014). Adult attachment, love styles, relationship experiences and subjective well-being: cross-cultural and gender comparison between americans, portuguese, and mozambicans. *Social Indicators Research*, 119(2), 823-852. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0512-7>
- 102) Gao, G. (2001). Intimacy, passion and commitment in Chinese and American romantic relationships. *International Journal of Intercultural Relations*, 25(3), 329–342. [https://doi.org/10.1016/S0147-1767\(01\)00007-4](https://doi.org/10.1016/S0147-1767(01)00007-4).
- 103) Garbinti, B., Goupille-Lebret, J. i Piketty, T. (2018). Income inequality in France, 1900 – 2014: evidence from distributional national accounts (DINA). *Journal of Public Economics*, 162, 63-77. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2018.01.012>.
- 104) Garcia, L. T. i Carrigan, D. (1998). Individual and gender differences in sexual self-perceptions. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 10(2), 59–70. https://doi.org/10.1300/J056v10n02_04
- 105) Gilmer, C., Buchan, J.L., Letourneau, N., Bennett, C.T., Shanker, S.G., Fenwick, A i Smith-Chant, B. (2016). Parent education interventions designed to support the transition to parenthood: A realist review. *International Journal of Nursing Studies*, 59, 118-33. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2016.03.015>
- 106) Gillmore, M.R., Leigh, B.C., Hoppe, M.J. i Morrison, D.M. (2010). Comparison of daily and retrospective reports of vaginal sex in heterosexual men and women. *Journal of Sex Research*, 47(4), 279–284. <https://doi.org/10.1080/00224490903050584>
- 107) Gjerdingen, D. K., Center, B. A. (2004). First-time parents' postpartum changes in employment, child care, and housework responsibilities. *Social Science Research*, 34(1), 103–116. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2003.11.005>
- 108) Goodwin, R. (1992). Overall, just how happy are you? The magical Question 31 of the Spanier Dyadic Adjustment Scale. *Family Therapy*, 19(3), 273–275. <https://psycnet.apa.org/record/1993-19997-001>

- 109) Graham, J.M., Liu, Y.L., Jeziorksi, J.L. (2006). The dyadic adjustment scale: a reliability generalization meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 68(3), 701-717. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00284.x>
- 110) Grant, J. (2000). Women managers and the gendered construction of personal relationships. *Journal of Family Issues*, 21(8), 963-985. <https://doi.org/10.1177/019251300021008002>
- 111) Graves, B.S., Hall, M.E., Dias-Karch, C., Haischer, M.H. i Apter, C. (2021) Gender differences in perceived stress and coping among college students. *PLoS ONE* 16(8). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0255634>
- 112) Greeff, A.P. i Malherbe, H.L. (2001). Intimacy and marital satisfaction in spouses. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 27(3), 247–257. <https://doi.org/10.1080/009262301750257100>
- 113) Grissom, N.M. i Reyes, T.M. (2019). Let’s call the whole thing off: evaluating gender and sex differences in executive function. *Neuropsychopharmacol*, 44, 86–96. <https://doi.org/10.1038/s41386-018-0179-5>
- 114) Grote, N. K. i Clark, M. S. (2001). Perceiving unfairness in the family: Cause or consequence of marital distress? *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 28–293. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.80.2.281>
- 115) Guendouzi J. (2005). „I feel quite organized this morning”: how mothering is achieved through talk. *Sexual Evolution Gender*, 7(1), 17–35. <https://doi.org/10.1080/14616660500111107>
- 116) Gulledege, A. K., Gulledege, M. H. i Stahmann, R. F. (2003). Romantic physical affection types and relationship satisfaction. *American Journal of Family Therapy*, 31(4), 233–242. <https://doi.org/10.1080/01926180390201936>
- 117) Haavio-Mannila, E., Kontula, O. (1997). Correlates of increased sexual satisfaction. *Archives of Sexual Behaviour*. 26(4), 399-419. <https://doi.org/10.1023/A:1024591318836>
- 118) Hanna, B.A., Edgecombe, G., Jackson, C.A. i Newman, S. (2002). The importance of first-time parent groups for new parents. *Nursing & Health Sciences*, 4(4), 209-214. <https://doi.org/10.1046/j.1442-2018.2002.00128.x>
- 119) Harker, L. i Keltner, D. (2001). Expressions of positive emotions in women’s college yearbook pictures and their relationship to personality and life outcomes across adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(1), 112–124. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.80.1.112>

- 120) Harwood, K., McLean, N. i Durkin, K. (2007). First-time mothers' expectations of parenthood: What happens when optimistic expectations are not matched by later experiences? *Developmental Psychology*, *43*(1), 1–12. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.1.1>
- 121) Hawkins, J. L. (1968). Associations between companionship, hostility and marital satisfaction. *Journal of Marriage and the Family*, *30*, 647-650. <https://doi.org/10.2307/349510>
- 122) Hendrick, S. S. i Hendrick, C. (1995). Gender differences and similarities in sex and love attitudes. *Personal Relationships*, *2*(1), 55-65. <https://doi.org/10.1111/J.1475-6811.1995.TB00077.X>
- 123) Hendrick, S. S., i Hendrick, C. (2002). Linking romantic love with sex: Development of the perceptions of love and sex scale. *Journal of Social and Personal Relationships*, *19*(3), 361-378. <https://doi.org/10.1177/0265407502193004>
- 124) Heyman, R. E., Sayers, S. L. i Bellack, A. S. (1994). Global marital satisfaction versus marital adjustment: An empirical comparison of three measures. *Journal of Family Psychology*, *8*(4), 432–446. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.8.4.432>
- 125) Hildebrandt, T., Shiovitz, R., Alfano, L. i Greif, R. (2008). Defining body deception and its role in peer based social comparison theories of body dissatisfaction. *Body Image*, *5*(3), 299–306. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2008.04.007>
- 126) Hill, D. B. (2007). Differences and similarities in men's and women's sexual self-schemas. *Journal of Sex Research*, *44*(2), 135–144. <https://doi.org/10.1080/00224490701263611>.
- 127) Hipp, L.E., Low, L.K. i van Anders, S.M. (2012). Exploring women's postpartum sexuality: social, psychological, relational, and birth-related contextual factors. *Journal of Sexual Medicine*. *9*(9), 2330-2341. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2012.02804.x>
- 128) Hodges, A. (2016). Violence and masculinity amongst left-wing ultra sin post-Yugoslav space. *Sport in Society*, *19* (2), 174-186. <https://doi.org/10.1080/17430437.2015.1067771>
- 129) Hoyt, W.D. i Kogan, L.R.(2002). Satisfaction with body image and peer relationships for males and females in a college environment. *Sex Roles*, *45*(3), 199-215. <https://doi.org/10.1023/A:1013501827550>

- 130) Howard, K. S., Brooks-Gunn, J. (2009). Relationship supportiveness during the transition to parenting among married and unmarried parents. *Parenting, Science and Practice*, 9(1). <https://doi.org/doi:10.1080/15295190802656828>
- 131) Hyde, Y.S., DeLamater, J.D., Plant, E.A. i Byrd, J.M. (2010). Sexuality during pregnancy and the year postpartum. *Journal of Sex Research*, 47(4), 143-151. <https://doi.org/10.1080/00224499609551826>
- 132) Impett, E. A., Muise, A. i Peragine, D. (2014). Sexuality in the context of relationships. U: D. L. Tolman, L. M. Diamond, J. A. Bauermeister, W. H. George, J. G. Pfaus i L. M. Ward (Ur.), *APA Handbook of Sexuality and Psychology: Vol. 2. Contextual approaches* (269-315). American Psychological Association.
- 133) Inthaphatha, S., Yamamoto, E., Louangpradith, V., Takahashi, Y., Phengsavanh, A. i Kariya, T. (2020) Factors associated with postpartum depression among women in Vientiane Capital, Lao People's Democratic Republic: A cross-sectional study. *PLoS ONE*, 15(12). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0243463>
- 134)** Jackson, J.B., Miller, R.B., Oka, M. i Henry, R.G. (2014). Gender differences in marital satisfaction: meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 76(1), 105-129. <https://doi.org/10.1111/jomf.12077>
- 135) Jawed-Wessel, S. i Sevick, E. (2017). The impact of pregnancy and childbirth on sexual behaviors: a systematic review. *The Journal of Sex Research*, 54 (4-5), 411-423. <https://doi.org/10.1080/00224499.2016.1274715>
- 136) Ji, J. i Norling, A.M. (2004) Sexual satisfaction of married urban Chinese. *Journal of Developing Societies*, 20(1-2), 21-38. <https://doi.org/10.1177/0169796X04048301>
- 137) Johnson, C. E. (2011). Sexual health during pregnancy and the postpartum. *Journal of Sexual Medicine*, 8, 1267–1284. doi: 10.1111/j.1743-6109.2011.02223.x.
- 138) Kamp Dush C.M., Taylor, M.G., Kroeger, R.A.(2008). Marital happiness and psychological well-being across the life course. *Family Relations*, 57(2): 211–226. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2008.00495.x>
- 139) Karney, B., Bradbury, T. (1995) The longitudinal course of marital quality and stability:a review of theory, method, and research. *Psychological Bulletin*, 118(1), 3-34. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.118.1.3>
- 140) Kaslow, F. W., Robison, J. A. (1996). Long-term satisfying marriages: Perceptions of contributing factors. *American Journal of Family Therapy*, 24(2), 153–170. <https://doi.org/10.1080/01926189608251028>

- 141) Katz-Wise, S. L., Priess, H. A. i Hyde, J. S. (2010). Gender-role attitudes and behaviour across the transition to parenthood. *Developmental Psychology*, 46(1), 18–29. <https://doi.org/10.1037/a0017820>.
- 142) Kenny, D. A., Kashy, D. A. i Cook, W. L. (2006). Dyadic data analysis. Guilford Press
- 143) Keselman, H. J., Othman, Abdul R. i Wilcox, R. R. (2013) "Preliminary testing for normality: is this a good practice?," *Journal of modern applied statistical methods*, 12(2). <https://doi.org/10.22237/jmasm/1383278460>
- 144) Kim, P., Leckman, J.F., Mayes, L.C., Feldman, R., Wang, X. i Swain, J.E. (2010). The plasticity of human maternal brain: longitudinal changes in brain anatomy during the early postpartum period. *Behavioral Neuroscience*. 124(5), 695-700. <https://doi.org/10.1037/a0020884>.
- 145) Kluwer, E. S., Heesink, J. A. M. i Van de Vliert, E. (1996). Marital conflict about the division of household labor and paid work. *Journal of Marriage and the Family*, 58(4), 958 – 969. <https://doi.org/10.2307/353983>
- 146) Kluwer, E. S., Heesink, J. A. M. i Van de Vliert, E. (1997). The marital dynamics of conflict over the division of labor. *Journal of Marriage and the Family*, 59(3), 635 – 653. <https://doi.org/10.2307/353951>
- 147) Kluwer, E. S., Heesink, J. A. M., van de Vliert, E. (2000). The division of labor in close relationships: An asymmetrical conflict issue. *Personal Relationships*, 7(3), 263-282. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2000.tb00016.x>
- 148) Kluwer, E. S. i Mikula, G. (2002). Gender-related inequalities in the division of family work in close relationships: A social psychological perspective. *European review of social psychology*, 13, 185–216. <https://doi.org/10.1080/10463280240000064>
- 149) Kluwer, E.S. i Johnson, M.D. (2007). Conflict frequency and relationship quality across the transition to parenthood. *Journal of Marriage and Family*, 69(5), 1089-1106. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2007.00434.x>
- 150) Kluwer, E. S., Tumewu, M. i Van den Bos, K. (2009). Men's and women's reactions to fair and unfair treatment in relationship conflict. *Personal Relationships*, 16(4), 455 – 474. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2009.01234.x>
- 151) Kluwer, E.S. (2010). From partnership to parenthood: A review of marital change across the transition to parenthood. *Journal of Family Theory and Review*, 2(2), 105-125. <https://doi.org/10.1111/j.1756-2589.2010.00045.x>

- 152) Kohlberger, B.A. (2011) *Sexual self schema and its influence on perceptions of sexual health in romantic relationships*. [Unpublished master thesis]. Wayne State University.
- 153) Kukulj, S., Keresteš, G. (2019). Sexual self-schema of Croatian university students: Gender differences and links with sexual activity. *Sexuality and Culture*, 23(3), 848-861. <https://doi.org/10.1007/s12119-019-09593-8>
- 154) Kurdek, L. A. (1999). The nature and predictors of the trajectory of change in marital quality for husbands and wives over the first 10 years of marriage. *Developmental Psychology*, 35(5), 1283–1296. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.35.5.1283>
- 155) Lacković-Grgin, K., Nekić, M. i Penezić, Z. (2009). Usamljenost žena odrasle dobi: uloga percipirane kvalitete bračnog odnosa i samostišavanja, *Suvremena psihologija*, 12(1), 7-22. <https://hrcak.srce.hr/82654>
- 156) Langhaug, L.F., Sherr, L., Frances, M. i Cowan, F.M. (2010). How to improve the validity of sexual behaviour reporting: systematic review of questionnaire delivery modes in developing countries. *European Journal of Tropical Medicine & International Health*, 15(3), 362–381. <https://doi.org/10.1111/j.1365-3156.2009.02464.x>
- 157) Larsson, G. i Andersson, E.A. (2003). Experiences of pregnancy related body shape changes and of breast feeding in women with a history of eating disorders. *European Eating Disorders Review*, 11(2), 116–124. <https://doi.org/10.1002/erv.497>
- 158) Lamb, M.E. (2010). *The role of the father in child development*. John Wiley and sons Inc.
- 159) Lavner, J. A. i Bradbury, T. N. (2012). Why do even satisfied newlyweds eventually go on to divorce? *Journal of Family Psychology*, 26(1), 1–10.
- 160) Lawrance, K.-A. i Byers, E. S. (1995). Sexual satisfaction in long-term heterosexual relationships: The interpersonal exchange model of sexual satisfaction. *Personal Relationships*, 2(4), 267–285. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.1995.tb00092.x>
- 161) Lawrence, E., Rothman, A.D., Cobb, R.J., Rothman, M.T. i Bradbury, T.N. (2008). Marital satisfaction across the transition to parenthood. *Journal of Family Psychology*, 22(1), 41-50. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.22.1.41>
- 162) Lee, A.M., Lam, S.K., Sze M.L., Stephanie, M., Chong, C.S.Y., Chui, H.W. i Fong, D. Y. T. (2007). Prevalence, course, and risk factors for antenatal anxiety and

- depression. *Obstetrics & Gynecology*, 110(5), 1102-1112
<https://doi.org/10.1097/01.AOG.0000287065.59491.70>
- 163) Leidy, M. S., Parke, R. D., Cladis, M., Coltrane, S. i Duffy, S. (2009). Positive marital quality, acculturative stress, and child outcomes among Mexican Americans. *Journal of Marriage and Family*, 71(4), 833–847. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00638.x>
- 164) Lennon, M. i Rosenfield, S. (1994). Relative fairness and the division of housework: the importance of options. *American Journal of Sociology*, 100(2), 506-531. <https://www.jstor.org/stable/2782078>
- 165) Lerner M.J. i Mikula G. (1994) Entitlement and the affectional bond. Springer Science + Business Media New York
- 166) Lindsay., A.C, Machado, M.M.T,Wallington, S.F. i Greaney M.L. (2019) Sociocultural and interpersonal influences on latina women’s beliefs, attitudes, and experiences with gestational weight gain. PLoS ONE 14(7).
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0219371>
- 167) Little, K.K. i Sockol, L.E. (2020). Romantic relationship satisfaction and parent-infant bonding during the transition to parenthood: an attachment-based perspective. *Frontiers in Psychology*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.02068>
- 168) Liu, S., Serdula, M.K., Williamson, D.F., Mokdad, A.,H, i Byers, T. (1994). A prospective study of alcohol intake and change in body weight among US adults. *American Journal of Epidemiology*, 140, 912–920.
<https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.aje.a117179>.
- 169) Loscocco, K. i Walzer, S. (2013). Gender and the culture of heterosexual marriage in the United States. *Journal of Family Theory & Review*, 5(1), 1-14,
<https://doi.org/10.1111/jftr.12003>
- 170) Loth, K.A, Bauer, K.W.,Wall, M., Berge, J. i Neumark-Sztainer, D. (2011): Body satisfaction during pregnancy. *Body Image*, 8(3), 297–300.
<https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2011.03.002>
- 171) Lundberg, S. i Rose, E.(2000). Parenthood and the earnings of married men and women. *Labor Economics*, 7(6), 689–710. [https://doi.org/10.1016/S0927-5371\(00\)00020-8](https://doi.org/10.1016/S0927-5371(00)00020-8)
- 172) Maas, M.K., Shearer, C.L., Gillen, M.M. i Lefkowitz, E.S.(2015). Sex rules: emerging adults’ perceptions of gender’s impact on sexuality. *Sexuality & Culture*, 19(4), 617–636. <https://doi.org/10.1007/s12119-015-9281-6>.

- 173) MacAdam, R., Huuva, E., Bertero, C. (2011). Father's experiences after having a child: sexuality becomes tailored according to circumstances. *Midwifery*, 27(5), 149-155. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2009.12.007>.
- 174) MacDermid, S.M., Huston, T.L. i McHale, S.M. (1990). Changes in marriage associated with the transition to parenthood: Individual differences as a function of sex-role attitudes and changes in the division of household labour. *Journal of Marriage and the Family*, 52(2), 475-486. <https://doi.org/10.2307/353041>
- 175) Madey, S. i Rodgers, L. (2009). The effect of attachment and Sternberg's Triangular Theory of Love on relationship satisfaction. *Individual differences research*. 7(2), 76-84.
- 176) Markey, C. N., Markey, P. M. i Birch, L. L. (2004). Understanding women's body satisfaction: The role of husbands. *Sex Roles*, 51(3-4), 209–216. <https://doi.org/10.1023/B:SERS.0000037764.40569.2b>.
- 177) Markey, C.N. i Markey, P.M. (2005). Relations between body image and dieting behaviors: An examination of gender differences. *Sex roles*, 53(7-8), 519-530. <https://doi.org/10.1007/s11199-005-7139-3>
- 178) Markus, H. (1977). Self-schemata and processing information about the self. *Journal of personality and social psychology*, 35(2), 63. <https://doi.org/0.1037/0022-3514.35.2.63>
- 179) McCallum, E.B. i Peterson, Z.D. (2012). Investigating the impact of inquiry mode on self-reported sexual behavior: theoretical considerations and review of the literature. *Journal of Sex Research*. 49(2-3), 212-26. <https://doi.org/10.1080/00224499.2012.658923>.
- 180) McCreary, D. R. i Sadava, S. W. (2003). Gender differences in relationships among perceived attractiveness, life satisfaction, and health in adults as a function of body mass index and perceived weight. *Psychology of Men and Masculinity*, 2(2), 108-116. <https://doi.org/10.1037/1524-9220.2.2.108>
- 181) McNulty, J. K., Wenner, C. A. i Fisher, T. D. (2016). Longitudinal associations among relationship satisfaction, sexual satisfaction, and frequency of sex in early marriage. *Archives of Sexual Behavior*, 45(1), 85–97. <https://doi.org/10.1007/s10508-014-0444-6>.
- 182) Meltzer, A. L. i McNulty, J. K. (2010). Body image and marital satisfaction: Evidence for the mediating role of sexual frequency and sexual satisfaction. *Journal of Family Psychology*, 24(2), 156–164. <https://doi.org/10.1037/a0019063>

- 183) Meston, C. M., Trapnell, P. D. i Gorzalka, B. B. (1998). Ethnic, gender, and length-of-residency influences on sexual knowledge and attitudes. *Journal of Sex Research*, 35(2), 176–188. <https://doi.org/10.1080/00224499809551931>
- 184) Meston, C. i Trapnell, P.D.(2005). Development and validation of a five-factor sexual satisfaction and distress scale for women: the sexual satisfaction scale for women (SSS-W). *Journal of Sexual Medicine*, 2(1), 66 – 81. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2005.20107.x>
- 185) Meston, C. M., Rellini, A. H., i Heiman, J. R. (2006). Women's history of sexual abuse, their sexuality, and sexual self-schemas. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74(2):, 229–236. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.74.2.229>
- 186) McHale, J.P. Kazali, C., Rotman, T., Talbot, J., Carleton, M. i Lieberman, R. (2004).The transition to coparenthood: parents' pre-birth expectations and early coparental adjustment at 3 months postpartum. *Development and Psychopathology*,16 (3), 711–733. <https://doi.org/10.1017/s0954579404004742>
- 187) McNulty, J. K. i Karney, B. R. (2001). Attributions in marriage: Integrating specific and global evaluations of a relationship. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(8), 943-955. <https://doi.org/10.1177/0146167201278003>
- 188) Mehall, K. G., Spinard, T.,L., Eisenberg, N. i B.M. (2009). Examining the relations of infant temperament and couples' marital satisfaction to mother and father involvement: a longitudinal study. *Fathering*, 7(1), 23-48. <https://doi.org/10.3149/fth.0701.23>.
- 189) Meston, C. M., Trapnell, P. D. i Gorzalka, B. B. (1998). Ethnic, gender, and length-of-residency influences on sexual knowledge and attitudes. *Journal of Sex Research*, 35(2), 176–188. <https://doi.org/10.1080/00224499809551931>
- 190) Meston, C. i Trapnell, P. (2005). Development and validation of a five-factor sexual satisfaction and distress scale for women: the sexual satisfaction scale for women (SSS-W). *The Journal of sexual medicine*, 2(1), 66–81. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2005.20107.x>
- 191) Meston, C. M., Rellini, A. H., i Heiman, J. R. (2006). Women's history of sexual abuse, their sexuality, and sexual self-schemas. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74(2), 229–236. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.74.2.229>
- 192) Mickelson, K.D. i Joseph, J.A. (2012). Postpartum body satisfaction and intimacy in first-time parents. *Sex Roles*, 67(5), 300-310. <https://doi.org/10.1007/s11199-012-0192-9>

- 193) Montemurro, B. i Siefken, J.M. (2012) MILFS and Matrons: images and realities of mothers' sexuality. *Sexuality and Culture*, 16(4), 366–388.
<https://doi.org/10.1007/s12119-012-9129-2>
- 194) Moreno-Rosseta, C., Arnal-Remón, B., Antequera-Jurado, R. i Ramírez-Uclés, I. (2016). Anxiety and psychological wellbeing in couples in transition to parenthood. *Clinica y salud*, 27(1), 29–35. <https://doi.org/10.1016/j.clysa.2016.01.004>
- 195) Morrill, M. I., Hines, D. A., Mahmood, S. I Córdoba, J. V. (2010). Pathways between marriage and parenting for wives and husbands: The role of coparenting. *Family Process*, 49(1), 59–73. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2010.01308.x>
- 196) Mrla, J. (2016). Uloga seksualnog samopoimanja u objašnjenju povezanosti rodni uloga i seksualnog zadovoljstva žena. [Neobjavljen diplomski rad]. Sveučilište u Zagrebu.
- 197) Mueller, K. (2015). Sexual self-schemas and sexual satisfaction in romantic relationships.[Unpublished master's dissertation]. University of Waterloo.
- 198) Mueller, K., Rehman, U.S., Fallis, E.E. i Goodnight, J.A. (2016). An interpersonal investigation of sexual self-schemas. *Archives of Sexual Behaviour*, 45(2), 281–290, <https://doi.org/10.1007/s10508-015-0638-6>
- 199) Mund, M. i Johnson, M.D. (2021). Lonely me, lonely you: loneliness and the longitudinal course of relationship satisfaction. *Journal of Happiness Studies*, 22, 575-597. <https://doi.org/10.1007/s10902-020-00241-9>
- 200) Murray, S. L., Holmes, J. G. i Griffin, D. W. (1996). The benefits of positive illusions: Idealization and the construction of satisfaction in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(1), 79–98.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.1.79>
- 201) Murray, S. L. i Holmes, J. G. (1997). A leap of faith? Positive illusions in romantic relationships. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(6), 586-604.
<https://doi.org/10.1177/0146167297236003>
- 202) Nakić Radoš, S., Soljačić Vraneš, H. i Šunjić, M. (2014). Limited role of body satisfaction and body image self-consciousness in sexual frequency and satisfaction in pregnant women. *Journal of Sex Research*, 51(5), 532-541.
<https://doi.org/10.1080/00224499.2012.744954>
- 203) Nakić Radoš, S., Soljačić Vraneš, H. i Šunjić, M. (2015). Sexuality during pregnancy: what is important for sexual satisfaction in expectant fathers? *Journal of Sex & Marital Therapy*, 41(3), 282-293. <https://doi.org/10.1080/0092623X.2014.889054>

- 204) Nelson, A.M. (2003) Transition to motherhood. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, 32(4), 465-477. <https://doi.org/10.1177/0884217503255199>
- 205) Neto, F.(2017). The satisfaction with sex life scale. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 45(1), 18-31.
<https://doi.org/10.1177/0748175611422898>
- 206) Nezhad, M.Z. i Goodarzi, A.M. (2011). Sexuality, intimacy, and marital satisfaction in Iranian first-time parents. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 37(2), 77-88. <https://doi.org/10.1080/0092623X.2011.547336>
- 207) Nezlak, J. B. (1999). Body image and day-to-day social interaction. *Journal of Personality*, 67(5), 793–816. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00073>
- 208) Nomaguchi, K.M. i Bianchi, S.M. (2004). Exercise time: Gender differences in the effects of marriage, parenthood, and employment. *Journal of Marriage and Family*, 66(2), 413–430. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2004.00029.x>
- 209) Norton, R. (1983). Measuring marital quality: a critical look at the dependent variable. *Journal of Marriage and the Family*, 45(1), 141-151.
<http://dx.doi.org/10.2307/351302>
- 210) Nouri, M., Dolatshahi, B., Dadkhah, A. i Falahatdoost, M. (2014) The role of personality factors and sexual self-schema in body image dissatisfaction. *Practice in Clinical Psychology*, 2(2), 127-134. <http://jpcp.uswr.ac.ir/article-1-150-en.html>
- 211) Nyström, K. i Öhrling, K.(2004). Parenthood experiences during the child's first year: literature review. *Journal of Advanced Nursing*, 46(3), 319–330.
<https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2004.02991.x>
- 212) Obradović, J., Lukinac, D., Radman, O. i Šiško, Z. (1993). Bračni odnosi i stabilnost braka. *Revija za sociologiju*, 23(3-4), 147-169
- 213) Obradović, J., i Čudina-Obradović, M. (2000). Correlates of subjective global marital satisfaction in women. *Društvena istraživanja*, 1(45), 41-65.
- 214) O'Brien, M. i Peyton, V. (2002). Parenting attitudes and marital intimacy: a longitudinal analysis. *Journal of Family Psychology*, 16(2), 118-27.
<https://doi.org/10.1037//0893-3200.16.2.118>.
- 215) O'Connor, T.G., Heron, J. i Glover, V. (2002). Antenatal anxiety predicts child behavioral/emotional problems independently of postnatal depression. *Journal of The American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 41(12), 1470-1477,
<https://doi.org/10.1097/00004583-200212000-00019>

- 216) Odell, M. i Quinn, W. H. (1998). Congruence, desire for change, and adjustment during the first year of marriage. *Marriage & Family Review*, 27(1-2), 91-130.
https://doi.org/10.1300/J002v27n01_07
- 217) Ogle, J.P., Tyner, K.E. i Schofield-Tomschin, S. (2011). Jointly navigating the reclamation of the “woman i used to be”: negotiating concerns about the postpartum body within the marital dyad. *Clothing and Textiles Research Journal*, 29(1), 35–51.
<https://doi.org/10.1177/0887302X10394170>
- 218) O'Hara, M. W. i Swain, A. M. (1996). Rates and risk of postpartum depression-A meta-analysis. *International Review of Psychiatry*, 8(1), 37–54.
<https://doi.org/10.3109/09540269609037816>
- 219) Oliver, M. B. i Hyde, J. S. (1993). Gender differences in sexuality: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 114(1), 29–51. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.114.1.29>.
- 220) Olsson, A., Lundqvist, M., Faxelid, E. i Nissen, E. (2005). Women’s thoughts about sexual life after childbirth: focus group discussions with women after childbirth. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 19(4), 381–397.
<https://doi.org/10.1111/j.1471-6712.2005.00357.x>
- 221) Olsson, A., Robertson, E., Björklund, A. i Nissen, E. (2010). Fatherhood in focus, sexual activity can wait: new fathers’ experience about sexual life after childbirth. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 24(4), 716-725.
<https://doi.org/10.1111/j.1471-6712.2009.00768.x>
- 222) Overbeek, G. H. T., Scholte, R., de Kemp, R. i Engels, R. C. M. E. (2007). Brief report: intimacy, passion, and commitment in romantic relationships – validation of triangular love scale for adolescents. *Journal of Adolescence*, 30(3), 523-528.
<https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2006.12.002>.
- 223) Panayiotou, G. (2005). Love, commitment, and response to conflict among Cypriot dating couples: two model, one relationship. *International Journal of Psychology*, 40(2), 108-117. <https://doi.org/10.1080/00207590444000230>
- 224) Papp, L.M., Goeke-Morey, M.C. i Cummings, M.E. (2004). Mothers’ and fathers’ psychological symptoms and marital functioning: examination of direct and interactive links with child adjustment. *Journal of Child and Family Studies*, 13(4), 469-482.
<https://doi.org/10.1023/B:JCFS.0000044728.34058.c0>

- 225) Parfitt, Y. i Ayers, S. (2014) Transition to parenthood and mental health in first-time parents. *Infant mental health Journal*, 35(3), 263–273.
<https://doi.org/10.1002/imhj.21443>
- 226) Pastore, L., Owens, A. i Raymond, C. (2007). Postpartum sexuality concerns among first-time parents from one US. academic hospital. *The Journal of Sexual Medicine*, 4(1), 115-123. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2006.00379.x>
- 227) Pauls, R.N., Occhino, J.A. i Dryfhout, W.L. (2008) Effects of pregnancy on female sexual function and body image: a prospective study. *Journal of Sexual Medicine*, 5(8), 1915–1922. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2008.00884.x>.
- 228) Pedersen, S. (2014). Is it friday yet? Mothers talking about sex online. *Cyberpsychology. Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 8(2).
<https://doi.org/10.5817/CP2014-2-4>
- 229) Pedersen, W., i Blekesaune, M. (2003). Sexual satisfaction in young adulthood: cohabitation, committed dating or unattached life? *Acta Sociologica*, 46(3), 179-193.
<https://doi.org/10.1177/00016993030463001>
- 230) Penhollow, T.M. i Young, M. (2008). Predictors of sexual satisfaction: the role of body image and fitness electronic. *Journal of Human Sexuality*, 11.
<http://www.ejhs.org/volume11/Penhollow.htm>
- 231) Peplau, L.A. i Fingerhut, A.W. (2007). The close relationships of lesbians and gay men. *Annual Review of Psychology*, 58, 405–24.
<http://10.1146/annurev.psych.58.110405.085701>
- 232) Petch, J. i Halford, W.K. (2008). Psychoeducation to enhance couples' transition to parenthood. *Clinical Psychology Review*, 28(7), 1125-1137.
<https://doi.org/10.1016/j.cpr.2008.03.005>
- 233) Petersen, J. L. i Hyde, J. S. (2010). A meta-analytic review of research on gender differences in sexuality. *Psychological Bulletin*, 136(1), 21–38.
<https://doi.org/10.1037/a0017504>.
- 234) Petz, B., Kolesarić, V. i Ivanec, D. (2012). Petzova statistika. Naklada Slap.
- 235) Pissolato, L. K. B. P., Alves, C. N., Prates, L. A.E., Wilhelm, L. A. i Ressel, L. B. (2016). Breastfeeding and sexuality: an interface in the experience of puerperium. *Revista de Pesquisa: Cuidado é Fundamental Online*. 8(3), 4674-4680.
<https://doi.org/10.9789/2175-5361.2016.v8i3.4674-4680>
- 236) Plaud J.J., Gaither, G.A., Hegstad, H.J., Rowan, L. i Devitt, M.K. (1999). Volunteer bias in human psychophysiological sexual arousal research: To whom do our

- research results apply? *Journal of Sex Research*, 36(2), 171-179.
<https://doi.org/10.1080/00224499909551982>
- 237) Pokrajac-Bulian, A. i Kandare, A. (2000). Povezanost općeg nezadovoljstva tjelesnim izgledom i nekih aspekata samopoimanja u studentskoj populaciji. *Psihologijske teme*, 8/9, 63-77.
- 238) Pole, M., Crowther, J. H. i Schell, J. (2004). Body dissatisfaction in married women: the role of spousal influence and marital communication patterns. *Body Image*, 1(3), 267–278. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2004.06.001>.
- 239) Polomeno, V. (2006). Why is love so important in childbirth education? *International Journal of Childbirth Education*. 21(1), 35-44.
- 240) Polomeno, V. (2000). The Polomeno family intervention framework for perinatal education: preparing couples for the transition to parenthood. *Journal of Perinatal Education*, 9(1), 31–48. <https://doi.org/10.1624/105812400X87482>
- 241) Porter C.L., Wouden-Miller, M., Silva, S.S. i Porter, C.L. (2003). Marital harmony and conflict: links to infants' emotional regulation and cardiac vagal tone. *Infancy*, 4(2), 297–307. https://doi.org/10.1207/S15327078IN0402_09
- 242) Pujols, Y., Meston, C.M. i Seal, B.N. (2010). The association between sexual satisfaction and body image in women. *Journal of Sexual Medicine*, 7(2), 905–916. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2009.01604.x>.
- 243) Rainer, H. i Smith, I. (2012). Education, communication and wellbeing: an application to sexual satisfaction. *International Review for Social Sciences*, 65(4), 581-598. <https://doi.org/10.1111/kykl.12007>
- 244) Rallis, S., Skouteris, H., Wertheim, E., H., Susan, J. i Paxton, S.J. (2007). Predictors of body image during the first year postpartum: a prospective study. *Women Health*, 45(1), 87-104. https://doi.org/10.1300/J013v45n01_06
- 245) Ramiro, M.T., Teva, I., Bermúdez, M.P. i Buéla-Casal, G. (2013). Social support, self-esteem and depression: Relationship with risk for sexually transmitted infections/HIV transmission. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 13(3), 181–188. [https://doi.org/10.1016/S1697-2600\(13\)70022-X](https://doi.org/10.1016/S1697-2600(13)70022-X)
- 246) Rehman, U. S., Rellini, A. H., i Fallis, E. (2011). The importance of sexual self-disclosure to sexual satisfaction and functioning in committed relationships. *Journal of Sexual Medicine*, 8(11), 3108-3115. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2011.02439.x>
- 247) Reissing E.D., Binik, Y.M., Khalifé, S. i Amsel, R. (2003). Etiological correlates of vaginismus: sexual and physical abuse, sexual knowledge, sexual self-schema, and

- relationship adjustment. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 29(1), 47-59.
<https://doi.org/10.1080/713847095>
- 248) Rellini, A.H. i Meston, C.M. (2011). Sexual self -schemas, sexual dysfunction, and the sexual responses of women with a history of childhood sexual abuse. *Archives of Sexual Behavior*, 40(2), 351-362. <https://doi.org/10.1007/s10508-010-9694-0>
- 249) Richman, W., Weisband, S., Kiesler, S. i Drasgow, F. (1999). A meta-analytic study of social desirability response distortion in computer-administered and traditional questionnaires and interviews. *Journal of Applied Psychology*, 84(5), 754–775.
<https://doi.org/10.1037/0021-9010.84.5.754>
- 250) Rusbult, C. E., Van Lange, P A. M., Wildschut, T, Yovetich, N. A. i Verette, J. (2000). Perceived superiority in close relationships: Why it exists and persist. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(4), 521-545. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.79.4.521>
- 251) Sagiv-Reis, D. M., Birnbaum, G.E. i Safir, M.P. (2012). Changes in sexual experiences and relationship quality during pregnancy. *Archives of sexual behaviour*, 41(5), 1241-1251. <https://doi.org/10.1007/s10508-011-9839-9>
- 252) Sanchez, D.T. i Kiefer, A.K. (2007). Body concerns in and out of the bedroom: implications for sexual pleasure and problems. *Archives of Sexual Behaviour*, 36(6), 808–820. <https://doi.org/10.1007/s10508-007-9205-0>.
- 253) Sánchez-Fuentes, M., Santos-Iglesias, P. i Sierra, J.C.(2014). A systematic review of sexual satisfaction. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 14(1), 67-75. [https://doi.org/10.1016/S1697-2600\(14\)70038-9](https://doi.org/10.1016/S1697-2600(14)70038-9)
- Schoenfeld, E. A., Bredow, C. A. i Huston, T. L. (2012). Do men and women show love differently in marriage? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(11), 1396–1409. <https://doi.org/10.1177/0146167212450739>
- 254) Schoder, V., Himmelmann, A. i Wilhelm, K. P. (2006). Preliminary testing for normality: some statistical aspects of a common concept. *Clinical Dermatology*, 31, 757-761. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2230.2006.02206.x>
- 255) Schroder, K., Carey, M. i Venable, P. (2003). Methodological challenges in research on sexual risk behavior: II. Accuracy of self-reports. *Annals of Behavioral Medicine*, 26(2), 104–123. https://doi.org/10.1207/s15324796abm2602_03
- 256) Scott, V. C., Sandberg, J. G., Harper, J. M. i Miller, R. B. (2012). The impact of depressive symptoms and health on sexual satisfaction for older couples: Implications

- for clinicians. *Contemporary Family Therapy*, 34(3), 376-390. <https://doi.org/10.1007/s10591-012-9198-2>
- 257) Seal, B.N., Bradford, A. i Meston, C.M. (2009). The association between body esteem and sexual desire among college women. *Archives of Sexual Behaviour*, 38(5), 866-872. <https://doi.org/10.1007/s10508-008-9467-1>
- 258) Serati, M., Salvatore, S., Siesto, G., Cattoni, E., Zanirato, M., Khullar, V., Cromi, A., Ghezzi, F. i Bolis, P. (2010). Female sexual function during pregnancy and after childbirth. *Journal of Sexual Medicine*, 7(8), 2782–2790. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2010.01893.x>
- 259) Shapiro, A.F., Gottman, J.M. i Carrère, S. (2000). The baby and the marriage: Identifying factors that buffer against decline in marital satisfaction after the first baby arrives. *Journal of Family Psychology*, 14(1), 59-70. <https://doi.org/10.1037//0893-3200.14.1.59>
- 260) Skouteris, H., Carr, R., Wertheim, E., H., Paxton, S. J. i Duncombe, D. (2005). A prospective study of factors that lead to body dissatisfaction during pregnancy. *Body Image*, 2(4), 347-361. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2005.09.002>
- 261) Smith, J. E., Waldorf, V. A., i Trembath, D. L. (1990). "Single white male looking for thin, very attractive..." *Sex Roles*, 23(11-12), 675–685. <https://doi.org/10.1007/BF00289255>
- 262) Smith, J.A. (1999). Identity development during the transition to motherhood: an interpretative phenomenological analysis. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 17(3), 281–299. <https://doi.org/10.1080/02646839908404595>
- 263) Smith, A., Lyons, A., Ferris, J., Richters, J., Pitts, M., Shelley, J. i Simpson, J.M. (2011). Sexual and relationship satisfaction among heterosexual men and women: the importance of desired frequency of sex. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 37(2), 104-115. <https://doi.org/10.1080/0092623X.2011.560531>
- 264) Renkert, S., Nutbeam, D. (2001) Opportunities to improve maternal health literacy through antenatal education: an exploratory study. *Health Promotion International*, 16(4), 381–388. <https://doi.org/10.1093/heapro/16.4.381>
- 265) Singh, D. i Young, R. K. (1995). Body weight, waist-to-hip ratio, breasts, and hips: Role in judgments of female attractiveness and desirability for relationships. *Ethology & Sociobiology*, 16(6), 483–507. [https://doi.org/10.1016/0162-3095\(95\)00074-7](https://doi.org/10.1016/0162-3095(95)00074-7)

- 266) Singelis, T.M. (1994). The measurement of independent and interdependent self-construals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(5), 580–591. <https://doi.org/10.1177/0146167294205014>
- 267) Sprecher, S. i Schwartz, P. (1994). Equity and balance in the exchange of contributions in close relationships. U: M. J. Lerner i G. Mikula, (Ur.): *Entitlement and the Affectional Bond*. Springer US. (str.11-41)
- 268) Sprecher, S., Metts, S., Burleson, B., Hatfield, E. i Thompson, A. (1995). Domains of expressive interaction in intimate relationships: Associations with satisfaction and commitment. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 44(2), 203–210. <https://doi.org/10.2307/584810>
- 269) Sprecher, S. (2002). Sexual satisfaction in premarital relationships: Associations with satisfaction, love, commitment, and stability. *Journal of Sex Research*, 39(3),190–196. <https://doi.org/10.1080/00224490209552141>
- 270) Sternberg, R.J. (1997). Construct validation of a triangular love scale. *European Journal of Social Psychology*, 27(3), 313-335. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0992\(199705\)](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(199705)27(3)<313::AID-EJSP313>3.0.CO;2-3)
- 271) Stephenson, K. R. i Meston, C. M. (2010).When are sexual difficulties distressing for women? The selective protective value of intimate relationships. *Journal of Sexual Medicine*, 7(11), 3683–3694. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2010.01958.x>.
- 272) Stephenson, K. R., Rellini, A. H., Meston, C. M. (2013). Relationship satisfaction as a predictor of treatment response during cognitive behavioral sex therapy. *Archives of Sexual Behavior*, 42(1), 143–152. <https://doi.org/10.1007/s10508-012-9961-3>.
- 273) Stevens, C. i Tiggemann, M. (1998). Women's body figure preferences across the life span. *The Journal of Genetic Psychology: Research and Theory on Human Development*, 159(1), 94–102. <https://doi.org/10.1080/00221329809596137>
- 274)Stevens A.J. (2007) The impact of sexually objectifying media exposure on negative body emotions and sexual self-perceptions: investigating the mediating role of body self-consciousness. *Mass Communication & Society*, 10(1), 1-23. <https://doi.org/10.1080/15205430709337002>
- 275) Strazdins, L. i Broom, D.H. (2004) Acts of love (and work): gender imbalance in emotional work and women’s psychological distress. *Journal of Family Issues*, 25(3), 356–378. <https://doi.org/10.1177/0192513X03257413>
- 276) Sumter, S.R., Valkenburg, P.M. i Peter, J. (2013) Perceptions of love across the lifespan: Differences in passion, intimacy, and commitment. *International Journal of*

- Behavioral Development*, 37(5), 417–427. [https:// doi.org/10.1177/0165025413492486](https://doi.org/10.1177/0165025413492486)
2013.
- 277) Štulhofer, A., Gregurović, M. i Štulhofer, D. (2003). Seksualno zdravlje, zadovoljstvo i seksualna orijentacija žena. *Društvena istraživanja*, 12(5), 635–657.
- 278) Tiggemann, M.(2004). Body image across the adult life span: Stability and change. *Body Image*,1(1), 29–41. [https:// doi.org/10.1016/S1740-1445\(03\)00002-0](https://doi.org/10.1016/S1740-1445(03)00002-0).
- 279) Tourangeau, R. i Yan, T. (2007). Sensitive questions in surveys. *Psychological Bulletin*, 133(5), 859–883. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.133.5.859>
- 280) Trudel. G. (2002). Sexuality and marital life: results of a survey. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 28(3), 229-249. [https:// doi.org/10.1080/009262302760328271](https://doi.org/10.1080/009262302760328271)
- 281) Tucak Junaković, I., Ćubela Adorić, V. i Nekić, M. (2009). *Neki aspekti kvalitete bračnog funkcioniranja tijekom tranzicije u roditeljstvo*. Rad prezentiran na skupu XIX. Dani Ramira i Zorana Bujasa
- 282) Turner, B. i Turner, C. (1991). Bem Sex-Role Inventory stereotypes for men and women varying in age and race among National Register psychologists.*Psychological Reports*, 69(3), 931–944. [https:// doi.org/10.2466/pr0.1991.69.3.931](https://doi.org/10.2466/pr0.1991.69.3.931)
- 283) Twenge, J.M., Campbell, W.K. i Foster, C.A. (2003). Parenthood and marital satisfaction: A meta-analytic review. *Journal of Marriage and Family*, 65(3), 574-583. [https:// doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.00574.x](https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.00574.x)
- 284) Umberson, D., Liu, H., Morowsky, J. I Reczek, C. (2011). Parenthood and trajectories of change in body weight over the life course. *Social Science & Medicine*, 73(9), 1323 – 1331. [https:// doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.08.014](https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.08.014)
- 285) Upton, R.L. i Han, S.S. (2003). Maternity and its discontents: ‘getting the body back’ after pregnancy. *Journal of Contemporary Ethnography*, 32(6), 670–692. [https:// doi.org/10.1177/0891241603257596](https://doi.org/10.1177/0891241603257596)
- 286) Uziel, L. (2010). Rethinking social desirability scales: from impression management to interpersonally oriented self-control. *Perspectives on Psychological Science*, 5(3), 243-62. [https:// doi.org/10.1177/1745691610369465](https://doi.org/10.1177/1745691610369465)
- 287) Vaughn, M. J. i Matyastik Baier, M. E. (1999). Reliability and validity of the Relationship Assessment Scale. *American Journal of Family Therapy*, 27(2), 137–147. <https://doi.org/10.1080/019261899262023>
- 288) Van Egeren, L. A. (2004). The development of the coparenting relationship over the transition to parenting. *Infant Mental Health Journal*, 25(5), 453–477. [https:// doi.org/10.1002/imhj.20019](https://doi.org/10.1002/imhj.20019)

- 289) Vannier, S.A., Adare, K.E. i Rosen, N.O. (2018). Is it me or you? First-time mothers' attributions for postpartum sexual concerns are associated with sexual and relationship satisfaction in the transition to parenthood. *Journal of Social and Personal Relationships*, 21(5). <https://doi.org/10.1177/0265407517743086>
- 290) Velten, J. i Margraf, J. (2017). Satisfaction guaranteed? How individual, partner, and relationship factors impact sexual satisfaction within partnerships. *PLoS ONE*, 12(2). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0172855>
- 291) Ventegodt, S. (1998). Sex and the quality of life in Denmark. *Archives of Sexual Behavior*, 27(3): 295–307. <https://doi.org/link.springer.com/article/10.1023/A:1018655219133>
- 292) Volsky Rushton, J. A. (2002). Exploring the construct of female sexual self-schema. [Unpublished doctoral dissertation]. Concordia University
- 293) Von Sydow, K. (1999). Sexuality during pregnancy and after childbirth: A metacontent analysis of 59 studies. *Journal of Psychosomatic Research*, 47(1), 27–49. [https://doi.org/10.1016/S0022-3999\(98\)00106-8](https://doi.org/10.1016/S0022-3999(98)00106-8)
- 294) Yeh, H. C., Lorenz, F. O., Wickrama, K. A.S., Conger, R. D. i Elder, G. H. (2006). Relationships among sexual satisfaction, marital quality, and marital instability at midlife. *Journal of Family Psychology*, 20(2), 339-343. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.20.2.339>
- 295) Yidiz, H. (2015). The relation between prepregnancy sexuality and sexual function during pregnancy and the postpartum period: a prospective study. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 41(1), 49-59. <https://doi.org/10.1080/0092623X.2013.811452>.
- 296) Yoo, H., Bartle-Haring, S. i Gangamma, R. (2014). Couple communication, emotional and sexual intimacy, and relationship satisfaction. *Journal of Sex and Marital therapy*, 40(4), 275–293. <https://doi.org/10.1080/0092623X.2012.751072>.
- 297) Young, K. S. (1998). Internet addiction: the emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*, 1(3), 237-244. <http://doi.org/10.1089/cpb.1998.1.237>
- 298) Waite, L.J. i Joyner, K. (2001). Emotional satisfaction and physical pleasure in sexual unions: time horizon, sexual behavior, and sexual exclusivity. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 247–264. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00247.x>
- 299) Van de Mortel, T. F. (2008). Faking it: social desirability response bias in self-report research. *Australian Journal of Advanced Nursing*, 25(4), 40–48. <https://www.ajan.com.au/archive/Vol25/Vol25-4.pdf#page=41>

- 300) Wallace, P.M. i Gottlieb, I.H. (1990). Marital adjustment during the transition to parenthood: Stability and predictors of change. *Journal of Marriage and the Family*, 52(1), 21-29. <https://doi.org/10.2307/352834>
- 301) Wadsworth, T. (2014). Sex and the pursuit of happiness: How other people's sex lives are related to our sense of well-being. *Social Indicators Research*. 116(1), 115–135. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0267-1>
- 302) Weaver, A.D. i Byers, S.E. (2012). Eye of the beholder? Sociocultural factors in the body image and sexual well-being of heterosexual women. *International Journal of Sexual Health*, 25(2), 128-147. <https://doi.org/10.1080/19317611.2012.737446>
- 303) Welch, S., Doll, H.A. i Fairburn, C.G. (1997). Life events and the onset of bulimia nervosa: a controlled study. *Psychological Medicine*, 27(3), 515–522. <https://doi.org/10.1017/s0033291796004370>.
- 304) Wiederman, M. W. i Hurst, S. R. (1997). Physical attractiveness, body image, and women's sexual self-schema. *Psychology of Women Quarterly*, 21(4), 567–580. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1997.tb00131.x>
- 305) Wiederman, M. W. i Hurst, S. R. (1998). Body size, physical attractiveness, and body image among young adult women: Relationships to sexual experience and sexual esteem. *Journal of Sex Research*, 35(3), 272–281. <https://doi.org/10.1080/00224499809551943>
- 306) Wiedermann, M.H. (1999). Volunteer bias in sexuality research using college students participants. *The Journal of Sex Research*, 36(1), 59-66. <https://doi.org/10.1080/00224499909551968>
- 307) Wiederman, M.W. (2000). Women's body image self-consciousness during physical intimacy with a partner. *The Journal of Sex Research*, 37(1), 60-68. <https://doi.org/10.1080/00224490009552021>
- 308) Williams, B. M., Christopher, K. i Sinski, J. (2017). “Who doesn't want to be this hot mom?": celebrity mom profiles and mothers' accounts of their postpartum bodies. *Sexualization, Media, & Society*, 1-12. <https://doi.org/10.1177/2158244017720562>
- 309) Williamson, D.F., Madans, J., Anda, R.F., Kleinman, J.C., Giovino, G.A. i Byers, T. (1991). Smoking cessation and severity of weight gain in a national cohort. *New England Journal of Medicine*, 324(11), 739– 745. <https://doi.org/10.1056/NEJM199103143241106>

- 310) Wong, W.V. K. (2012). Body image dissatisfaction, postpartum depression and marital satisfaction of mothers after childbirth in Macau. [Unpublished Master thesis]. University of Macau.
- 311) Woolhouse, H., Gartland, D., Hegarty, K., Donath, S. i Brown, S.J. (2012). Depressive symptoms and intimate partner violence in the 12 months after childbirth: a prospective pregnancy cohort study. *An International Journal of Obstetrics and Gynaecology*, *119*(3), 315-323. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0528.2011.03219.x>
- 312) Xuereb, R.B., Abela, A. i Spiteri, G. (2012). Early parenting –portraits from the lives of first-time parents. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, *30*(5), 468-482. <https://doi.org/10.1080/02646838.2012.744961>
- 313) Zhang, J., Norvilitis, J. i Jin, S. (2001). Measuring gender orientation with the Bem Sex Role Inventory in Chinese culture. *Sex Roles*, *44*(3), 237–251. <https://doi.org/10.1023/A:1010911305338>

8. ŽIVOTOPIS

Staša Kukulj rođena je 21.02.1982. u Kopru (Slovenija). Opću gimnaziju završila je u Zagrebu. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2007. diplomirala je psihologiju. Nakon diplome volontirala je u Psihološkom centru Tesa, gdje je tijekom niza godina stekla iskustvo u psihološkom savjetovanju i psihoedukaciji građanstva u području mentalnog zdravlja. Dio pripravničkog staža odradila na Klinici za psihijatriju KBC-a Zagreb, gdje se upoznala s osnovama psihodijagnostičkog rada s odraslima. Od 2007. bila je zaposlenica DV „Medveščak“ u Zagrebu na mjestu stručnog suradnika psihologa na kojem je stekla bogato iskustvo rada s djecom, njihovim roditeljima i odgojiteljima. Godine 2011. postaje vanjska suradnica na Katedri za psihologiju Učiteljskog fakulteta u Zagrebu, a od 2019. stalna zaposlenica Fakulteta na kojem izvodi nastavu na preddiplomskom i diplomskom studiju predškolskog odgoja i obrazovanja te učiteljskog studija u sklopu kolegija *razvojna psihologija, primijenjena razvojna psihologija i dijete u krizi*. Izlagala je na desetak domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova te održala više stručnih radionica za odgojitelje u ustanovama ranog i predškolskog odgoja. U koautorstvu je napisala četiri znanstvena rada.

9. POPIS OBJAVLJENIH RADOVA

- 1) Kukulj, S. i Keresteš, G. (2021). Seksualnost u različitim fazama tranzicije u roditeljstvo. *Društvena istraživanja*, 30 (1), 29-49. <https://doi.org/29-49>
doi:10.5559/di.30.1.02
- 2) Kukulj, S. i Keresteš, G. (2019). Sexual Self-Schemas of Croatian University Students: Gender Differences and Links with Sexual Activity. *Sexuality & Culture*, 23(3), 848-861. <https://doi.org/10.1007/s12119-019-09593-8>
- 3) Koščak, M., Colarič-Jakše, L.M., Fabjan, D., Kukulj, S., Založnik, S., Knežević, M., O'Rourke, T., Prevolšek, B. (2018). No one asks the children, right? *Tourism*, 66(4); 396 – 410. <https://hrcak.srce.hr/214037>
- 4) Jovančević, M., Knežević, M., Konjarik, Z., Knežević, S. (2010). Duljina dojenja i nastojanje dojenčeta za uspostavu komunikacije s majkom u populaciji izbjeglica i progranika. *Paediatrica Croatica*, 54, 75-79. <https://hrcak.srce.hr/57876>